

HAFIZ ALI KORÇA

رباعيات عمر الخيام

RUBAIJJATI

Katrorët e Umer Khajjamit

Të përkthyme shqip në vjershë
Nga i madhi Hafiz Ali KORÇA

Tiranë, 2006

Titulli i librit:

Rubaijati (Katrorët) e Umer Khajjamit

Përktheu nga Persishtja:

H. Ali KORÇA

Botimin e tretë e përshtati dhe e përgatiti për ribotim:

Ermal BEGA

Faqosja: Ilir HOTI

Kopertina: R.E.S.A.

Boton:

"Rinia e së Ardhmes – Future's Youth"

Tirana – Albania

Adresa: Rruga "Bardhyl", P. 13/A, Sh. 2, Ap. 5

P.O.Box: 8203, Tirana – Albania

Tel: +355 4 344-214

Mob. +355 69 24 76 219

E-Mail.: futuresyouth@hotmail.com, orientalisti@yahoo.com

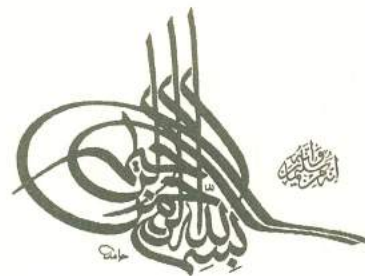
© Copyright i këtij botimi, Ermal Bega & Botuesi, Tiranë 2006

Botimi i parë, Tiranë 1930

Botimi i dytë, Tiranë 1942

Botimi i tretë, Tiranë 2006

ISBN 99927-917-5-6

NJË HEDHJE SYRI (NJË VËSHTRIM I LIBRIT)

Një kopje të Rubaijjatit të Khajjamit, që është përkthyer prej hirësisë së tij Hafiz Aliut, dhe që është shkruar po me dorën e tij, e kam dhe me të po zbukuroj bibliotekën time, kështu edhe një kopje ia pati dhënë Ferit Vokopolës.

Disa vite më parë kur pata qenë ambasador në Ankara, një ditë më pati vizituar ambasadori i Persisë Mirza Hasan Rizaj dhe më pati treguar një gazetë që del në Teheran me emrin Hal-laxh. Në këtë fletore (gazetë) ndodheshin një seri artikujsh të dhënë prej zotërisë së tij Hafiz Aliut.

Ai më tha: "A e njihni këtë shkrimtar?" Iu përgjigja: "Po, e njoh mirë sepse e kam një nga shokët e ngushtë dhe punojmë së bashku". Ai më tha: "Çuditërisht që në një shtet kaq të vogël të ketë të tillë njerëz që të zotërojnë gjuhën persishte kaq bukur dhe kaq mirë, sa edhe shkrimtarët persianë sot po habiten me shkrimet e tij. Shikoni më thotë se sa po e lavdëron edhe drejtori i gazetës!... "Klisheja e kësaj gazete ndodhet brenda në këtë libër."

Tridhjetë e ca vite më parë kur Hafiz Aliu ndodhej në Selanik, me rastin e vdekjes së kryetarit të bashkisë së atjeshme Osman Adili, i cili ishte miku i tij, Hafiz Aliu pati shkruar disa vjersha në gazetën "Jeni Asr", që fillonin kështu:

Bilmem neden Selânîk çekmîsh sîjeh-nîkâbî
âfâkî hep Kararmîsh gjîthmîsh-da ferr-u tâbî
Her unsurun juzinde mâtem nîshânesî hep
kad târe Osman Adil fî hadhihil-lejalî.

Shqipërimi i tyre është:

"Nuk po e di Selaniku përse është pshtjellë në napën e zezë! Nga të katr'anët orizonti është nxirë fare shkëlqim nuk i ka mbetur. Në fytyrën e ç'do elementi po shoh shenja zije; mjerisht, këto net paska fluturuar Osman Adili..."

.....

Drejtori i gazetës Fazli Nexhibi, në një pjesë të shkrimit të tij, Hafiz Aliun e lavdëronte shumë. Përsëri, tridhjetë e pesë vite më parë Hafiz Aliu jepje artikuj edhe nëpër fletoret (gazetat) "Sirati Mustekim, Sebilur-reshad, Bejanu-l Hakk, Nejjiri Hakikat, Aaksi Sada" etj. Ai shkruante edhe në gazetën Korça për të mbrojtur shkronjat shqipe, ku artikujt më të zjarritë në turqisht Hafiz Aliu i jepte.

Drejtorët e gazetave, për t'i zbukuruar shtyllat e gazetave me shkrime të veçanta, i kërkonin artikuj Hafiz Aliut.

Unë, prej Hafiz Aliut kam marrë edhe disa mësimë persisht. Nuk besoj që të ndodhet ndonjë njeri në Shqipëri që t'a zotërojë persishten kaq mirë sa ky. Si librin Gjylistani, ashtu edhe disa pjesë nga Shahnameja e Firdeusit i ka përkthyer me shtytjen time të pandarë.

Për të mësuar persishten brenda tre muajve, ka shkruar edhe një libër shqip-persisht, por akoma s'e ka shtypur.

Hafiz Aliu ka shkruar më shumë se 6000-7000 faqe libra.

Mjafton të kujtojmë librin shqip-arabisht që e ka shkruar në një mënyrë të tillë që edhe një analfabet me atë metodë mundet t'a mësojë gjuhën arabe brenda dy viteve.

Hafiz Aliu e shkruan shumë ëmbël gjuhën sepse nuk e përzien me fjalë të huaja. Vjershat të cilat i ka shkruar në persisht e turqisht po ia lavdëron edhe shtypi i huaj. Sa për vjershat e tij në shqip, mjafton të kujtojmë Mevludin, Jusufin me Zelihanë dhe Historinë e Shenjtë ku që të gjitha vjershat rrjedhin vetvetiu.

Për të mos e zgjatur, Hafiz Aliu përdor një gjuhë popullore, të pastër që mund ta kuptojë çdokush me lehtësi. Me shkrimet e veta i ka bërë mjaft shërbime bibliotekës kombëtare.

Hafiz Aliu për shpëtimin dhe lulëzimin e atdheut nuk e ka kursyer as shpirtin e as gjënë (mallin, pasurinë).

Hafiz Aliu si hoxhë është një nga ulematë (dijetarët) më të shquar, sepse këtë e tregojnë edhe librat që ka shkruar. Njihet edhe nga profesorët më me famë, sepse në Gjimnazin e Korçës për njëzetë vjet ka mësuar (ka dhënë mësim) matematikë, gjeografi, letërsi etj.

Në kongresin e Dibrës, në mesin e 315 burrave të zgjedhur nga pesë vilajetet, me propozimin e tij u vendos që gjuha shqipe të mësohet zyrtarisht nëpër shkolla.

Si në kohën e Turqisë në Korçë, në Komisionin e përparimit, ashtu edhe në kohën e Austro-Hungarisë në Komisionin letrar në Shkodër, Hafiz Aliu është përpjekur shumë për pastrimin e gjuhës.

Në kohën e Princ de Vidit ai ishte këshilltar i Ministrisë së Arsimit, në kohën e Esad Pashës ishte drejtor i arsimit, dhe në kohën e Austro-Hungarisë ishte drejtor i arsimit dhe anëtar i Këshillit të Naltë të Sheriatit etj...

Ky është një nga atdhetarët e vërtetë dhe një nga shkrimtarët e lartë e të palodhur.

Veprat e tij janë të pavdekura.

RAUF FICO

01/V/1942

Zotnisë së tij: HAFIZ ALI KORÇA

Tiranë

I nderuari Dijetar!

I kam marrë Rubairat e Omar Khajjamit në gjuhën shqipe që patët mirësinë të m'i dërgoni; i kam studjuar me vëmendje përkthimet që zotëria juaj i keni renditur nën origjinalin e tyre persisht. Përkthimi i vjershave në prozë, kur është gjithmonë i vështirë, kuptohet vetvetiu se kjo punë kur bëhet përsëri në vjershë vështirësia dyfishohet e trefishohet, aq sa arrin që të duket si një trap (hendek) i pakapërcyeshëm.

Po të marrim parasysh kujdesin e përkthyesit rreth dëshirës që t'i qëndrojë besnik sa më tepër tekstit fjalë për fjalë, asokohe ndodhemi ballëpërballë me nevojën e ca elementeve kryesore që varen më tepër se në aftësinë e përkthyesit, në pasurinë e gjuhës, në shprehjet e saja dhe në pajtueshmërinë e ekspresioneve reciproke, mbi trajtat afërsore-identike si edhe në frazeologjitë poetike.

Të them të vërtetën, zotësia që keni treguar në këtë përkthim të zorshëm, më ka çuditur së tepërmi. Kjo ndërmarrje filozofike-letrare dëshmon jo vetëm aftësinë e një dijetarit tonë të shquar, si zotëria juaj, por njëkohësisht nxjerr në pah një të vërtetë të panjohur nga shumë shqiptarë: atë që gjuha jonë e bukur, po të dishë që t'a përdorësh mirë, pajtohet ngushtësisht me letërsinë e hijshme dhe harmonike, të kushërirës së saj, persishten.

Në kohërat e lashta Shqipëria ka pasur mjaft dijetarë të zotë në gjuhët arabisht e persisht, por mjerisht ata nuk kanë

qenë të dhënë pas gjuhës amtare e nuk kanë mundur që të n'a lënë si përkthime kurrigjë prej thesareve të diturisë së tyre. Vetëm *Nezimi* (Frakulla) i Beratit, ai ndjekës i gjurmëve të Firdeusit, n'a ka lënë ca vjersha mbi disa ngjarje lokale, ai shtegtar i filozofisë së Hafiz Shirazit na ka gostitur me disa gazele plotë me kuptime mistike, ai bilbil i Trëndafilishtes së Saadiut, ka mundur të na shtrojë përpara ca tufa lulësh të bukura, me aromën e këndshme të gjuhës sonë engjëlllore. Pas këngëve, gazeleve e vjershave të Nezimit, Shqipërinë e mbuloi një heshtje shekullore, në këtë fushë të ndjesive e poezive, deri sa vjen *Naimi*, që me zërin e tij të ëmbël, duke adaptuar veprat e larta të literaturës persiane e greke, nxjerr në shesh thesaret e çmueshme të gjuhës sonë, na i ndez shpirtërat me vjershat e tij tërheqëse e magjiplotë.

Megjithatë, nga dora e *Naimit* e shohim që dalin vepra të larta origjinale dhe nga shumë dijetarë shqiptarë, rastisim përkthyes të zotë nga gjuha persisht në turqisht, por asnjë në shqip, kurse më në fund na doli *Hafizi i Korçës*, që qysh nga mosha e rinisë iu përvesh pendës për të pasuruar letërsinë, bile edhe pushkës – në Rilindjen Shqiptare – për t'i kthyer lirinë Atdheut tonë të dashur.

Librat që keni botuar si autor dhe ato që keni përkthyer në gjuhën amtare janë dëshmi të gjalla për sa unë po përmend sot shkruhimisht. Por, si për çudi, njerëzit e mëdhenj nuk çmohen në kohën e tyre, nuk kuptohen si duhet prej botës inferiore që ata jetojnë.

Sa bukur ka thënë Hafiz Shirazi:

"Që të marri vesh misterin e zemrës s'eme lajka(plotë).

Njeri s'pashë as nga masa, as elita në këtë botë."

Kështu fjeti shtatë shekuj në hirin e harresës edhe vlera e Rubairave të Omar Khajjamit, pse nuk dihej të çmohej prej një bote fantazie e fanatike, realiteti i jetës që ai poet e filozof i shquar ishte munduar t'a shpjegonte me vargjet e bukura katrore.

Në mesin e veprave madhështore të botës letrare persiane që ishin pjella e Enverive, Yrfive, Kemaluddin dhe Xhemaluddin Esfehanive, Hakkanive, Firdeusive, Sinanive, Nizamive, Hafizve, Mevlanave, Xhamive, Hatifive, Menuçehrive, Saadive që quheshin të parë e të dytë, vjershat e Omar Khajjamit asokohe zinin vendin e tretë.

Pse? Vjershat e veprat e atyre poetëve kanë kënduar këngët e kohërave të tyre, kanë pasqyruar jetën aktuale e historike, fetaro-mistike, kanë lavdëruar mbretërit dhe të parët e vendit, kurse Omar Khajjami në Rubairat e tij ka kaluar shumë larg kohërat që jetonte, ku përshkruan filozofinë e shekullit XX, qysh atëherë është bërë interpretues i shpirtit të qytetërimit oksidental (perëndimor) që ka për divizë: të jetosh mirë!...

Sot e kësaj dite – me fare pak përjashtime – çdo njeri kërkon të jetojë mirë, qoftë ateist ose fetar, mistik ose çapkën, nga çdo sekt ose klasë, të gjithë i përulen parasë, të cilën e quajnë mjet sukcesi për sigurimin e shijimeve të jetës. Me përjashtim të njerëzve mizorë, kushdo përpiket të përfitojë nga bukuritë e natyrës, veprat artistike, dëshiron të ketë një sallon të stolisur, ushqim dhe pije të shijshme, pastërti të plotë, parfume të këndshme, shokë e shoqe tërheqëse e të hijshme!

Shekulli ynë pse është duke ndjekur filozofinë e jetës që në më të shumtën e rubairave i ka përshkruar aq bukur Khajjami, e kurorëzoi atë me lëvdatat më të mëdha, e ngjalli edhe një herë duke ngritur kujtimore me emrin *Omar Hall*, *Omar Khajjam Club* etj.

Me gjithë këto emri i Omar Khajjamit u bë i pavdekshëm në botë, prej veprës së shkëlqyer që bëri *Fitz Gerald*: përkthim i bukur në vjersha të rubairave khajjamiane, të cilat me një mjeshtëri të rrallë janë përkthyer edhe në gjuhën shqipe nga i mirënjohuri Bilbil Rushit Gramshi.¹

Në vendin tonë ishte një e metë e madhe letrare mospasja e një përkthimi shqip, besnik i origjinalit, i marrë nga persishtja, nga Rubairat e Omar Khajjamit edhe shënuar bashkë me të aq më tepër kjo gjendje e pasqyruar e vinte në panjohuri të vërtetë personalitetin poetik, filozofik, por më tepër monoteist të atij, njeriut të madh që, nuk ka qënë e lehtë të kuptohet çfarë është me tërë kuptimin e fjalës.

Këtë të metë të madhe ia plotësoi zotëria juaj botës së botimeve shqiptare dhe sipas mendimit tim nuk do të kishte tjetër më të përshtatur që t'a kryente këtë detyrë të rëndë, pasi tek ne mungojnë dijetarë që t'i dinë mirë të dyja gjuhët: persishten dhe shqipen, duke qënë të pajisur me talentin poetik.

Sipas zotërisë suaj tek ne mund të dalin përshtatës të mirë duke pasur përpara veprën tuaj si pasqyrë e si mjet ndriçimi, por përkthimi i zotërisë suaj nuk ka për t'a humbur kurrë vlerën, dhe do të ngelë një kujtim i dobishëm për brezat e ardhshëm. Dikur jam marrë edhe unë, si për provë me adaptimin e ca rubairave të Omar Khajjamit që dëshmojnë vështirësinë e njohjes së saktë të personalitetit gjenial të tij si kjo që po shkruaj më poshtë:

*Në vënd që të falem pi verë e gëzohem,
Largë nga qyfri e dini Fesë t'ime i shtrohem,
Pyeta nusen e kohës: - ç'është nigjahu i ytë?*

¹ Bilbil Rushit Gramshi është një nga pseudonimet e shumta që Fan Noli i përdorte në shkrimet e tij. Për çudi, edhe ky pseudonim ashtu si edhe të tjerat është musliman, dhe nuk e dimë pse Fan Noli i ka përdorur në këtë mënyrë apo se çfarë interesash mund të ketë pasur.

Tha: zemra jote e gëzuar, kësaj i lakmohem.

Zotëria juaj e dini mirë retorikën. Këtu poeti me anën e fjalës “*verë*” po luan robin me nusen e botës Arus nuse dhe Dehr – botë – kohë e gjatë e pacaktuar. Jetën, kohën që njeriut ia ka ënda dhe do që të rrojë, ia përngjan nuses dhe i thotë: moj botë që je si një nuse e bukur, unë dëshiroj të trashëgohem me ty por me thuaj ç’është kurora jote që të t’i paguaj peshën. Edhe (Arusi Dehr), nusja e kësaj botë, i përgjigjet: kurora ime është dehja jote me verën e dashurisë së Zotit që të jesh gjithmonë i dehur, i gëzuar e i kënaqur. Arifët, ata burrat e mëdhenj që i kanë zbuluar të fshehtat hyjnore dhe me verën e dashurisë së Hakkut (të së Vërtetës) i janë dehur kësaj nuseje të botës, kurorën ia kanë paguar, ia kanë falur edhe me tre lëshime të prera dhe e kanë lëshuar përpjetë... Edhe Hafiz Shirazi me poetët e tjerë kupën e verës e shpjegon kësisoj:

*Ma ep o Saki! atë gotë mbretnore,
Që për shpirt e zemër ajo është gazmore,
Qëllimi i kësaj gote është pija Hyjnore,
Me këtë largohemi nga jeta lëndore.*

Më falni ju lutem nëse e zgjata shumë fjalën; por këtë e bëra me qëllim që të ndriçoj paksa opinionin e vendit tonë mbi një vepër të vlefshme që po del në dritë. Duke ju uruar nga zemra për këtë shërbim të çmuar që po i bëni vendit dhe botës letrare, ju parashtroj nderimet e mia të posaçme me lutje që të keni shëndet e jetë të gjatë dhe ndihmën e Zotit e të popullit për botimin e veprave të tjera të çmueshme të cilat i nevojiten botës letrare të atdheut tonë.

**I zotnisë suaj
FERIT VOKOPOLA**

Tiranë, 1 Korrik 1942

RUBAIJJATI I UMER KHAJJAMIT

رباعيات غياثا لدين ابو الفتح عمر بن ابراهيم الخيام 'رح'

Arsyeja e përkthimit

Një ditë po dëgjoja prej disa çunave të rinj që po ligjëronin disa rubai në gjuhën shqipe të cilat i mvisheshin Umer Khajjamit¹. Këto ishin disa rubaira që moshës së njomë i turbullonin mendjen dhe i tronditnin besimin e moralin.

Megjithëse herën e parë nuk m'u besua që të jenë të Khajjamit, por kur e shtiva në dorë përkthimin shqip, shoh këtë shënim:

“Rubaijjati i Khajjamit” përkthyer prej “Rushit Bilbilit nga Gramshi”; atëherë u kuptua se vërtet paska një libër me rubaira të përkthyer në shqip. Kur vërejta parathënien, pashë se zotëria e tij dukej mjaft studjues. Vërtet viset e vogla dhe malësitë kanë nxjerrë mjaft njerëz të mëdhenj. Kështu mendova, por prej emrit të vet që e ka shkruar: Rushit, në vend që duhej ta vendoste Khurshid, e kuptova që persishten nuk po e zotëron mirë. Zotëria e tij mund të thotë se megjithëse unë e di se fjala Khurshid është marrë nga persishtja dhe që është përbërë prej fjalës Khur dhe Shid, që si njëra ashtu edhe tjetra veç e veç japin kuptimin ‘diell’, por unë po e shkruaj ashtu siç e thonë shqiptarët: Rushit e jo Khurshid. Nëse është e vërtetë kësisoj atëherë ka të drejtë, por mua nuk më duket ashtu. Megjithatë, them se zotëri Rushiti mund të ketë zotësi të ligjërojnë si bilbili e ca më bukur se bilbili si në shqip ashtu edhe në gjuhë të tjera, por në persisht nuk mund të ligjërojnë aspak.

¹ Fjala Khajjam këndohet Hajjam, me ‘H’, që gërvishet pak në grykë.

Them kështu sepse jo vetëm që shumicën e rubaive i ka përkthyer krejt gabimisht por edhe disa të tjera që nuk ndodhen fare në rubaijatin e Khajjamit, nuk e di se ku i ka gjetur zotëria e tij dhe se përse e me ç'qëllim i ka ndarë dhe i ka mbledhur aty?!...

Mundet që origjinalet t'i ketë gjetur diku por unë, për fat të keq, nuk po i gjej gjëkund. Disa rubaira janë përkthyer në një mënyrë që Khajjami paraqitet si dinsiz (i pafe - pa besim), se duket që tallet me Zotin dhe me profetët e Tij. Nga ky shkak më detyroi ndërgjegjja që t'i gjej rubaijatat e Umer Khajjamit dhe t'i përkthej, që në këtë mënyrë brezi i ri shqiptar ta kuptojë bukur burrin e famshëm, Khajjamin, se cili është!

RUBAIJJATI

Rubaijati është shumësi i fjalës rubai. Rubai do të thotë vjershë me katër strofa, ku e para, e dytë dhe e katërta mbarojnë me të njëjtën shkronjë dhe zanoret që janë para tyre janë të njëjta, si psh:

*Si taj, edhe dej, edhe qej
Letr' e djalërisë mjerisht m'u katos
prandver' e gëzimit bubu m'u vjeshtos!
ah zogu i gazit, ajo djalërija
kur ardhi kur iku s'di se kur u sos!
Si: katos - vjeshtos e sos.*

Rubai (katrore) kanë shkruar shumë vjershëtarë persianë, arabë e turq. Saadiu ka shkruar 17 libra të cilat janë shtypur së bashku në një vëllim në Bumbaj (mundet Bombei-Indi) dhe Rubaijatat e tij janë aty. Unë kam parë edhe shumë rubai të tjera, por përgjithësisht ato të Khajjamit janë ndryshe për nga përmbajtja e tyre. Disa vite më parë rubai kanë shkruar

edhe shqiptarët si Hasan Zyko Kamberi dhe Nezim Berati (Frakulla). Një kapitull të vogël të Hasanit, që e pata gjetur gjatë kohës së shpalljes së pavarësisë nga Turqia, ia pata dhënë Fehim Bej Zavalanit për t'a shtypur në Manastir, por mjerisht atij i kishte humbur. Hasani është nga Kolonja, një alim (dijetar) i madh, dhe ka vdekur dyqind e ca vjet më parë. Turbeja e tij është vizituar për shumë kohë. Nezimi ka qenë një mutesavvif (njeri i cili merret me mistikën) me famë dhe ka vdekur në Stamboll. Deri dyqind vite më parë Elbasani në Shqipëri ka qenë qendra e ulemave (dijetarëve muslimanë). Atje shkruanin vjersha të çdo lloji si edhe rubai në gjuhën arabe, perse, turke dhe shqipe. Nga nami i madh dhe buja e përhapur që ka pasur Elbasani, i vinin vizitues nga Arabia, Persia dhe Turqia. Siç kam dëgjuar nga pleqtë në Shqipëri, në të gjitha anët nëpër mbledhje të ndryshme shkruheshin dhe lexoheshin vjersha katrore (rubaira) të ndryshme, dhe ajo që pëlqej më tepër përmendej nëpër gojërat e botës.

Vjershë, d.m.th. çdo fjalë që flitet qoftë e thurur qoftë e ç'thurur, nëse dëgjuesit i tingëllon bukur në vesh, dhe po pati një kuptim të lartë që të tërheq zemrën dhe përmban disa hollësira që nuk i kanë vajtur aq lehtë dikujt ndërmend quhet vjershë. Vjershëtari sipas mjeshtërisë që ka t'a tregon vjershën në atë mënyrë që mjaltin ta bën zeher dhe zeherin ta bën mjaltë. Vjershat janë të llojllojshme, por rubaijati (katrorët) janë më të bukurat dhe më tërheqëset, sepse te rubairat duhet të mblidhen shumë gjëra në ato katër strofa. Prandaj për të shkruar rubaira duhet që vjershëtari të jetë shumë i ditur dhe shumë mendimtar.

Disa rubai të cilat po i shoh në librin e zotëri Rushit Bilbilit nuk ndodhen fare në Rubaijatin e Khajjamit, dhe disa prej tyre janë përkthyer larg e larg dhe tërthorazi. Dihet se përkthimi në vjershë nuk është i mundur që të bëhet fjalë për fjalë, por nuk është e drejtë nëse bëhet krejt gabime; pale kur

bëhet përkthim pas përkthimi, atëherë largohet krejtësisht nga origjinali dhe quhet "lëng pas lëngu". Një shembull gabimi mund të shihet në këtë rubairë:

*Qan pika: "ah! Sa lark nga deti jam!"
dhe det'i jetës qesh: "më kot po qan":
se tok të gjithë jemi Perëndira,
një qime vetëm, koha po na ndan!*

Kjo rubai është përkthyer aq gabim sa në vend që duhej të shkruante "jemi të Perëndisë", thotë se jemi Perëndira, që kjo fjalë le që nuk është përkthyer drejt por e shkatërron edhe besimin e të rinjve.

Tani, le të shpjegojmë fjalën 'huda': 'huda' = húd áj' thuhet për Zotin se ekziston vetvetiu, 'hudáji' i Zotit dhe 'hudáim' jemi të Zotit. Khajjami nuk beson se Zoti është gjithësia ose gjithësia është Zoti. A mendon se Khajjami do t'a quante veten Zoti dhe të besonte se çdo pjesë që përbën gjithësinë të jetë një Zoti më vete? Kjo nuk shpresohet kurrë që të dalë prej gojës së tij. Veç kësaj, meqenëse kjo vjershë nuk është në formë të rubairës, nuk më duket fare se është e Khajjamit.

Këtu në këtë rubai në fjalën 'xhudáim' dhe 'hudáim', me anë të një pike po luhet një rol i madh që i thuhet mjeshtëri këmbimi (san-ati tas-hif). Të dy fjalët shkruhen njëlloj, por me anë të një pike fjala 'hudáim' bëhet 'xhudáim', d.m.th. që të gjithë jemi të Zotit 'hudáim', por vetëm një pikë na ndan prej këtij deti që ishim bashkë dhe u ndamë, u bëmë 'xhudá'. Po të kthehet përsëri kjo pikë që është poshtë e të vihet sipër, atëherë bëhet 'hudá' dhe kthehem sërish te deti që dolëm. Sa mjeshtëri e hollë!...

*Profetët le të lehin mi hu
për providenc'e Perëndi me tru
eni me poçen shtrojani këtu
dhe losni me atë që los me ju!...*

Edhe kjo rubai nuk gjendet fare në Rubairat e Khajjamit.

Ka mundësi që zotëri Rushiti ta ketë origjinalin e kësaj, por unë nuk e gjeta dot. Çuditërisht tepër me zotërinë e tij Bilbilin që është edhe aq fetar e i sjellshëm, në vend që të ligjëronte më bukur se bilbili, si ka mundësi që ia nxorri goja të flasë, dhe si nuk iu drodh dora kur e shkruajti fjalinë: 'Profetët le të lehin mi hu, edhe luani me atë Zot që luan me ju'.

Si ka mundësi që ta përdorë fjalën "le të lehin" një njeri fetar dhe i edukuar si zotëri Bilbili për Profetët, dhe që këtë fjalë nuk e përdorin as njerëzit më të paditur? A thua mos i ka rrëshqitur kalemi, apo mos ka gabuar radhitësi i shtypit? Nuk ma merr mendja që ashtu sikurse shumë fjalë të tjera të jenë thënë me qëllim për të tronditur besimin e të rinjve. Kurrë, kurrë...!

*Allahu është i math: Çiren, këlthasin,
nga gjëm'e tyre tunden e kërcasin
për ditë pesë herë minaretë:
ajy s' dëgjon vajtimet kot buçasin.*

Edhe kjo rubai nuk po duket ndër rubairat e Khajjamit.

Në këtë rubai zotëri Bilbili po tallet me ezanin që këndohet pesë herë në ditë në 24 orë nëpër minaret duke thënë *Allahu Ekber* "Zoti është më i Madh" se çdo gjë prej krijesave sepse i ka krijuar të gjitha vetë. Ai është Një i vërtetë dhe Muhammedi është i dërguari i Zotit etj..." Jo vetëm Khajjami por askush, edhe sikur të jetë më i padituri i botës, nuk tallet

me ezanin. Mund të tallen vetëm ata mexhusë (ata që i falen dhe i luten zjarrit, 'idhujtarë'), që kanë veshur petkën islame, posaçërisht për t'i shkukur rrënjët dhe thonë: po pëllet gomari në minare. Sepse nuk ka njeri me mend në kokë në këtë botë që të tallet me ezanin apo me këmbanën të cilat lajmërojnë në kohë të caktuara për t'iu falur Zotit. Siç thamë edhe më parë, ai nuk tallet me fenë.

Zotëria e tij këtu me fjalën Allah kërkon të tallet, sepse disa të huaj duan të thonë që muslimanët kanë një Zot të veçantë, e jo atë Zot që kanë edhe të tjerët të cilët i thonë Allah. Këtyre mund t'i thuhet se një parti e madhe në Hindi (Indi), ashtu edhe idhujtarët arabë e disa të tjerë për Zot besonin një Krijues, por veçmas besonin edhe divat (xhindët) – zërat e fshehta, dreqërit për Perëndi dhe iu faleshin atyre.

Zerdeshti (Zoroastri), i cili është shpikësi i fesë mexhusiane, e lartësoi faljen përpara divave (dreqërve). Mirëpo edhe sot Zotit i thonë Dieu që padyshim është marrë prej fjalës 'div-dreq'. Atëherë nëse është marrë prej fjalës div, nuk duhet të tallemi, sepse ka zënë vendin e Krijuesit, dhe me atë kuptim përdoret. Ashtu edhe fjala 'ilah', sefte (në fillim) përdorej në vend të çdo 'mabudi', në vend të çdo gjëje që bëhej adhurim siç thotë Kur'ani për arabët 'Jaâbudunel' xhinne', iu faleshin xhinit (dreqit). Perëndive¹ që arabët u faleshin u thonin 'alihetun' që është shumësi i fjalës 'Ilahun'. Sa për fjalën Allah, ajo është përbërë prej fjalës 'el' që është një rrokje dhe

fjalës 'ilah' që duke e rrëzuar 'hemzen' u bë 'Allah'. Pra, ashtu si ne muslimanët nuk tallemi me fjalën Dieu (div) duhet që edhe të huajt të mos qeshin me fjalën 'Allah' që njihet si emri më i madh i Krijuesit. Zoti sipas cilësive të Tij përmendet me njëqind emra. Këto quhen emrat e bukura të Tij. Edhe para se të vinte feja islame arabët kur donin të thonin 'o Zot!' thonin 'lahume' ose 'All-llahumme'. D.m.th. 'ilah' mund t'i thuhet diçkaje që i bëhet adhurim së koti, por 'Allah' i thuhet vetëm Krijuesit të vërtetë, i cili me të vërtetë meriton të adhurohet. Të moçmit për të shpëtuar nga sherri i dreqit (i Divit) i faleshin nga frika, disa i faleshin vetëtimës nga frika dhe të tjerët kësisoj...

Jo vetëm kjo por as këto rubaira që po shënojmë më poshtë nuk po i gjejmë dot nëpër Rubaijjatin e Khajjamit:

20, 24, 25, 80, 95, 107, 108, 151, 153, 155, 229, 234, 256, 257, 283, 305, 308. Do ta ndjenim veten të lumtur kur zotëri Bilbili të kishte mirësinë dhe të na tregonte origjinën persishte të këtyre rubairave sipas numrave që i ka shënuar vetë, që atëherë edhe neve do të na u shtonte kapitali ca më tepër.

Këto numra të cilat po i shënojmë këtu por edhe shumë të tjera janë përkthyer gabim: 4, 5, 10, 12, 15, 105, 112, 121, 126, 166, 208, 223, 224, 226, 241, 291, 272, 327.

241

*Khajjamî varkn' e fajeve e shtoj
edhe egjrën nga shpirti e groj
po s' dëshpërohet sa për hir qjellor
se njerën kurrë dy s'e numëroj.*

¹ Fjala Perëndi ka të bëjë me fjalën Peri, e cila është persisht. Peri është femra e xhinnëve të Divëve. Besohej se ishte një bukuroshe e madhe dhe idhujtarët i faleshin asaj. Per = krahë = fletë. Perriden = të fluturuar duke perënduar. Shqiptarët fjalën peri e përdorën Perëndi. Të vjetërit besonin se Zoti është përpjetë në fluturim e sipër e perëndon, pra i thonë Perëndi. Disa injorantë edhe sot kur e kujtojnë Zotin i bëjnë isharet (me shenjë) diellit me gisht, se mos Zoti është në qiell.

Zoti s'ka trup që të ketë nevojë për vend. Fuqia dhe dituria e Tij ndodhet kudo dhe mbretëron kudo.

Përkthimi i drejtë i kësaj rubaire është kjo:

Sado që xhevahirin e robërisë (e faljes) s'e shpova kurrë,

*Sado që pluhurin e mëkatevet prej faqes s'e pshiva kurrë,
por nga obori i mëshirës tënde shpresën nuk e pres,
se njëzës kurrë nuk i thashë dy (kurdoherë të njëtova).*

Edhe kjo rubai:

224

*Besnikëve në kisha edhe në Xhamira
u ç'thuret zemër e shpirt me çqetësira
po sa sekretin e naturës studijuan
si tremp dot qell e ferr me kotësira.*

Përkthimi i drejtë i kësaj rubaire është kjo:

*"Në xhami, në medrese, në kishë dhe në zjarishtë,
të gjithë kanë frikë prej skëterës dhe kërkojnë parajsin.
Ajy që sekretet e Zotit i ka kupëtuar,
brënda në zemrën e tij s'e mjell këtë farë."*

Edhe ato që shënuam më sipër gjithashtu janë përkthyer keq. Ja pra, për t'i nxjerrë në dritë këto hollësira po shkruaj këtë libër. Zoti na ndihmoftë!

H. ALI KORÇA

Tiranë, 18-9-1942

SI HYRI FEJA ISLAME NË PERSI?

Për t'i ndriçuar më mirë lexuesit e ndershëm, na duhet që së pari të flasim mbi atë se si hyri feja islame në Persi dhe çfarë shkëlqimi i dhanë rrezet e diellit të saj Persisë, dhe a munda t'a zhdukë krejt idhujtarinë?

Siç dihet, me lindjen e diellit islam, Arabia që ishte e mbytur në shpellat e injorancës dhe populli i saj ishte idhujtar, i pakëndueshëm (i palexueshëm), fëmijë-vrasës dhe rronin si kafshët; brenda njëzet e disa vjetësh me ngushimin (përqafimin) e fesë së shenjtë u zgjuan, dhe u bënë nga më të përparuarit e të gjithë popujve të asaj kohe.

Pas lindjes së këtij dielli, nuk ishin mbushur as tridhjetë vjet, porse që në kohë të Ebu Bekrit dhe të Umerit, Siria, Egjipti, dhe gjithë ana veriore dhe perëndimore e Afrikës, si dhe Persia, Afganistani dhe disa anë të Indisë dhe Kinës hynë nën hijen e flamurit të shenjtë islam. Pastaj fletët e këtij flamuri u shtrinë pors krahët e engjëllit dhe pa u mbushur një shekull, Spanja, Portugalia, së bashku me një pjesë të Francës u futën nën hijen e këtij flamuri. Muslimanët kudo që shkelën, për t'a pranuar fenë islame nuk përdorën shpatë si zotërinjtë e feve të tjera, por kombet e shteteve të pushtuara duke e parë drejtësinë, mëshirën, barazinë, vëllazërimin e përbashkët, përparimin dhe mendimin e lirë të kësaj feje, me vullnetin e vet, e pranonin. Urdhëri kur'anor i Zotit që thotë **'La ikrahe fid-dini'** (Nuk ka dhunë në fe) – nuk e linte këtë ushtri zaptuese që t'i detyronte popujt e pushtuar që të pranonin fenë me dhunë. Nëse do të ishte e vërtetë që do të përdornin shpatën për t'i futur në fe, atëherë kush mund t'i bënte ballë shpatës së Umerit, të Salahuddin, të Timurlengut, të sulltan Fatihut e të sulltan Selimit?

Nëse muslimanët e hershëm do të përdornin shpatë, a do të kishte mbetur vallë ndonjë njeri sot në fenë e vjetër (të

mëparshme)? Popujt e pushtuar jo vetëm që fenë e pranonin me vullnet, por edhe literatura e lartë e gjuhës së zjarrtë arabe i thithte dhe i tërhiqte aq shumë sa që edhe gjuhën e vet e harronin.

Pse përparoi shkenca në botën islame pa u mbushur ende një shekull?

Meqenëse Kur'ani besnikët e vet i shtynte që sa të jenë gjallë të përpiqen të lexojnë dhe të përparojnë, ishin të detyruar që të studjojnë e të përparojnë. Muslimanët çdo dituri dhe mjeshtëri që gjetën në viset e pushtuara e morën, i pastruan nga të metat, i zgjeruan dhe i çuan në shkallët më të larta të kohës së tyre. Nga ky shkak e gjithë bota sot arabët dhe popujt e tjerë muslimanë i quan themeluesit e përparimit dhe të qytetërimit të sotëm, sepse ata vendosën bazat e shkencës.

Feja islame meqenëse ishte e lirë, dhe për ta pranuar këtë fë nuk detyrohej askush që ta pranonte, ashtu siç thamë më lart, që në shekullin e parë kudo që u fut kjo dritë me gjithë gjuhën dhe kulturën e saj, u pranua vetvetiu prej të gjithë popujve të ndryshëm me një kënaqësi të pashembullt. Për shembull, në Egjipt flitej gjuha Kipte, në Sudan flitej gjuha Nepte, në viset veriore dhe perëndimore të Afrikës flitej gjuha berbere, në Damask (Sham) flitej gjuha greke dhe në viset e tjera fliteshin gjuhë të ndryshme, por literatura e ëmbël dhe e lartë e gjuhës arabe i thithi të gjitha gjuhët kombëtare të këtyre shteteve të ndryshme dhe në vend të tyre filloi të mbretërojë kjo vetë. Edhe në Spanjë, nëpër ujdhesat e Sardenjës, Korsikës, Balearit, Maltës e gjetiu, a nuk mbretëroi kjo gjuhë për shumë shekuj me radhë?

Muslimanët si në Bagdad¹, në Samarkand të Spanjës, në Buhara e në vende të tjera patën ngritur qendra të mëdha për dituri, mjeshtëri e art. Siç thamë edhe më sipër nga shkakut se askush nuk detyrohej që të pranonte fenë islame, dhe nga drejtësia dhe vëllazëria e madhe që shikonin, dhe një grupi tjetër meqenëse iu kishte ardhur shpirti në majë të hundës nga mundimet që hiqnin prej qeverisë dhe pagesat (taksat) e rënda, kudo që shkelnin ushtritë islame i prisnin krahëhapur.

Flamuri islam kudo që jepte tallazet e shkëlqyera, jo vetëm që fushat i bënte si parajsë por edhe malet e thata dhe të shkreta brenda pak kohëve i bënte pyjore, pemishte dhe lulishte.

Në viset ku hynte drita islame si të mos i dridhte popujt e atyre vendeve kur nuk kishte fare fanatizëm? Në kohën e Abasidëve, juristët, teologët, komentuesit (mufessir), muhadithët (ata që merren me thëniet e pejgamberit), muxhtehidët (ata që mundohet dhe nxjerrin ligje nga Kur'ani dhe Hadithi), letrarët, historianët, mjekët, astronomët, matematikanët, gjeografët, materialistët, dhe gjithfarë njerëzish qofshin muslimanë, jahudi (çifutë) dhe të krishterë nga më të zotët e shkencave e të diturive të ndryshme mblidheshin në sallonin e veçantë nën kryesinë e Me'munit, në pallatin e tij dhe bisedonin lirisht, pa iu zemëruar aspak njëri-tjetrit, pa marrë parasysh as fenë e as doktrinën, por bisedimin e bënin bashkarisht me qëllim që të dilte e drejta në shesh. Si në Bagdad ashtu edhe në Kordovë, në Granadë (Kurtuba), Kahire (Kajro), Buhara e në të gjitha qendrat e mëdha islame bëheshin bisedimet dhe kundërshtimet me një rregull të pëlqyer e jo për ngatërresë por vetëm e vetëm për zhvillimin e çështjeve dhe për të nxjerrë të vërtetën në shesh. Nga ky shkak nuk është

¹ Bagdad = Bag-i Dad = Kopështi i Drejtësisë. Ky emër i ka mbetur prej persianëve, dhe deri sa ra në duart e muslimanëve ka qenë kryeqyteti i persianëve.

dëgjuar në botën muslimane që të vritet ndonjë njeri sepse flet ose shkruan ndonjë gjë kundër mendimit të tjetrit. Nëse Umer Khajjami dhe të tjerët do të kishin folur të tilla rubairash në shtetet e krishtera do të ishin përcëlluar të gjallë në zjarr. Mirëpo, nëse do t'i hedhim një sy botës së krishterë do ta shikojmë historinë e tyre të mbushur në gjak, sepse janë vrarë me qindra e mijëra njerëz derisa po merreshin me libra shkencore. Këtu po mjaftojmë vetëm me një shembull: Le t'i hedhim pak një sy librit të Karlo Havasit në faqen 380 ku thotë se Kardinali Turkuenada në Spanjë me urdhërin e shenjtë që merrte prej qendrës së shenjtë prej vitit 1420-1498 nga shkaku se merreshin me dituri shkencore ka bërë këto gjëra:

10.000 njerëz i ka djegur të gjallë në zjarr;

6.340 “ “ “ “ “ varur me lloje të ndryshme torturash;

97.371 “ “ “ “ “ kalbur nëpër burgje.

Por duhet ditur edhe kjo se shumica e këtyre që janë djegur dhe janë vrarë kanë qenë muslimanë.

Mënyrat e mundimeve

Varja e djegia e këtyre shkencëtarëve që në sytë e tyre njiheshin si të pafë e të dëmshëm, mundoheshin deri sa t'iu dilte shpirti me vështirësi, dhe më e keqja ishte se sa më shumë i torturonin aq më tepër sevap (adhurim) i quhej. Nga ky shkak ulematë (dijetarët) më të mëdhenj islamë i lidhnin nëpër shtylla dhe i radhitnin karshi zjarrit të madh aq sa fillonin t'iu kullonin sytë e t'iu treteshin dhjamërat, dhe populli i egër bënte sehir për së largu. Disa nga këta shkencëtarë i vendosnin në hell dhe i sillnin si qingj përmbi zjarr. Disa i ngulnin në hekurat e mprehta të ngulur në tokë.

Për t'i varur ngrinin katër shtylla dhe çdo këmbë e dorë ua shtrinin nëpër shtylla me gozhda dhe ata mbeteshin të shtrirë

porsi llastikë përmbi ajër dhe kështu vuanin gjersa t'u dilte shpirti. Sa për ata që vdisnin nëpër burgje, mjafton të kujtojmë pusët e thella, të lagura dhe pa shtresa, pa mbulesë, dhe jetonin me një kothere të thatë që u jepnin një herë në tre-katër ditë...

Bëni një krahasim pra, sesi Kur'ani e lejonte fenë të lirë dhe e shtynte besimtarin e vet që të lexojë dhe të mësojë çdo dituri që me anë të tyre të kuptonte më shumë madhërinë e Zotit, kurse Turkuemada, i pari i fesë, në vend që t'i shtynte njerëzit dhe botën për të studjuar, ai i digjte të gjallë?! Ku është përparimi tani? Ne e lamë fenë dhe gjetëm belanë. Ata e lanë fanatizmin, na imituan neve, fituan dhe shpëtuan. Në fenë islame nuk ka fare fanatizëm, se po të kishte fanatizëm, siç u tregua më sipër, nuk do të mund të bisedohej bashkërisht nëpër ato komisione duke qenë njerëz të ndryshëm si nga feja ashtu edhe nga doktrinat e sektet. Në botën islame fjala fanatizëm nuk është dëgjuar kurrë, por edhe luftërat që kanë ndodhur mes dy partive (grupeve) apo dy mbretërive islame kanë qenë me karakter politik dhe jo fetar. Hunejni nuk ishte musliman, por për shkak se përktheu një libër nga greqishtja në gjuhën arabe, Memuni i fali 1000 florinj. Në fenë tjetër (të krishterë ose çifute), jo që të shkruante një njeri një libër shkencor dhe t'i falej ndonjë dhuratë e madhe sa t'i thonte varfërisë lamtumirë, por digjej i gjallë në zjarr. Nga vinë këto?

Sa për qytetërimin e për përparimin shkencor që mbretëronte në Bagdad, Samarkand, Sham (Damask), Spanjë, Jeruzalem (Kuds), Kirvan, Egjipt (Misir), Hirat, Buhara, Persi, Hindi (Indi), Stamboll e gjetiu është e tepërt të flasim sepse sot e gjithë bota e huaj këtë po e pohon me një gjuhë lavdërimi. Numri i emrave dhe i librave të dijetarëve e shkencëtarëve arabë përmban dyzet e ca volume. Të kujtojmë disa nga emrat e tyre që sikur të mos kishin qenë ata dhe të mos ishin përpjekur, ky qytetërim që e shohim ne sot nuk do të ishte. Ja, disa nga burrat e mëdhenj që i njohin të gjithë shkencëtarët e

botës janë: Farabiu, Al-Kindi, Ibn Sina (Avicena), Ibn Musa (këta janë tre vëllezër me famë), Gazaliu, Ebu Bekr Razi, Ibn Rushdi (Averroes), Ibn Bajtar, Xhabiri, Beshiri, Ibni Ibrahimi, Khazini, Ebu-l Kasim, Al-Bettani, Ibni Junus, Abu-l Ferexh, Ibni Kemali, Ulug Bej e mijëra të tjerë. Këta nuk janë njerëz që janë marrë vetëm me libra feje por janë marrë edhe me shkencë dhe kanë shpikur shumë gjëra. Këta dhe shokët e tyre i kanë shërbyer kimisë, kozmografisë, matematikës, diturisë natyrore, fizikës, literaturës (letërsisë) e shumë diturive të ndryshme. Francezët thonë: "Franca nuk ka të drejtë që të lavdërohet me filozofi sepse nuk ka nxjerrë akoma një Averroes."

Po të lexohen këto libra:

Histoire de la medecine arabe;

Histoire de l'astronomie;

Les fondateurs de l'astronomie moderne; dhe

La Civilisation des arabes;

atëherë do të merret vesh se bota muslimane është themeluesi i qytetërimit modern të sotëm.

Europianët thonë: sikur të mos ishin djegur bibliotekat e Spanjës, ky qytetërim që shihet sot do të ishte parë disa shekuj më parë.

Çfarë efekti bëri feja Islame në Persi?

Mirëpo dielli islam me të lindur në Persi, a mundi ta ndriçojë të gjithë popullin që kishin lloj-lloj feje dhe dogma të ndryshme? Ata që e pranuan fenë islame atje me mish e me shpirt ishin vetëm të quajturit sunni, që me të drejtë fesë islame i kanë shërbyer shumë. Por në Persi pati shumë drejtë që nën maskën e fesë, botës islame i sollën rrebeshin më të madh që ato ferra që i kanë mbjellë, akoma nuk po shkulen dot.

Si lindi grindja dhe përçarja në botën islame?

Zoti në Kur'anin e Madhërueshëm urdhëron e thotë:

"O Muhammed! Prej njerëzve, armiq të më të fortë për mu'minët (besimtarët) do të gjesh çifutët dhe idhujtarët (ata që i bëjnë shok Zotit në adhurim)." Dhe me të vërtetë, kjo mrekulli pa i mbyllur mirë sytë Pejgamberi doli në shesh.

Atëherë, më parë duhet të tregojmë armiqësinë e fortë të çifutëve që kanë treguar kundër muslimanëve dhe se çfarë lloj shkatërrimesh iu kanë sjellë në fund!

Cili ishte Abdullahi, biri i Saba'it?

Që në kohën e hilafetit të Osmanit, një çifut i quajtur Abdullah, i biri i Sabasë, apostafat e veshi petkën islame, dhe nën këtë maskë filloi të përhapë përralla të ëndërruara në mesin e popullit islam të paditur, me qëllim që t'iu prishë besimin. Dhe vërtet ky i mallkuar shëtiti në Basra, në Egjipt, në Persi dhe në të gjitha viset e tjera duke i thënë botës turli (lloj-lloj) fjalësh kundër besimit të vërtetë dhe kudo që shkeli ndërtoi shoqëri të fshehta për të zhdukur fenë islame. Zaten, feja islame porsa kishte filluar që të përhapet, dhe besimi akoma nuk iu ishte rrënjësuar mirë siç duhet popujve. Ky me mjeshtërinë dhe dhëlpërinë e fortë që kishte, besimet e vjetra që patën trashëguar popujt prej stërgjyshëve të tyre ua ringjallte, dhe kështu i helmonte.

Ky, për t'ia shkukur rrënjët fesë islame nuk u kursye, por me sa fuqi dinakërie që kishte, u mundua pa përtuar. Viset që ishin pushtuar prej muslimanëve akoma nuk e patën harruar helmin e ndarjes prej vetëqeverimit, ndërsa ky u injektonte hakmarrjen e pushtimit. Çifutët për turbullira të tilla janë të zotë. Çfarë ndryshimesh e turbullirash i solli çifuti Pali fesë së

krishterë? Sa ishte gjallë hazreti Isai si ditë feste njihte të shtunën, ndërsa ky e la të shtunën dhe deklaroi të dielën. Ai (Hazreti Isai) mishin e thiut (derrit) e kishte harram, Pali ua bëri hallall. Vetë Hazreti Isai u bë synet, Pali edhe këtë nga inati i çifutëve e hoqi. Masonizmi, kjo fuqi e cila është më e rrepta për të shkatërruar fetë dhe qeveritë, a nuk doli nga çifutët?

Mexhusinjte – zjarrfalësit

Mani-u¹ ishte mexhusi, dhe të krishterëve iu ka sjellë dëme të mëdha. Mani-u ka qenë një piktor mexhusi me nam. Ky ka shpikur një doktrinë të re. Ka lindur në vitin 240 pas lindjes së Isait. Kur ishte i vogël është shitur si rob dhe është blerë nga një grua e ve dhe si u lirua nga ana e saj hyri në shkollë, u mësua dhe u edukua mirë. Më vonë pasi zuri shoqëri me disa të krishterë, i kuptoj edhe besimet e tyre, studjoi bukur edhe Ingjilin. Sapo mori vesh prej saj se po pritet një profet i quajtur Paraklit (i lavdëruar), ky përfitoi, dhe prej kësaj fjale filloi të pretendojë se ky është profeti (Parakliti) që po pritet dhe sakaqë me të shpikur një doktrinë të re, e deklaroi. Kjo doktrinë që shpiku Mani ishte e përzier prej Zerdeshtës (Zoroastrit) dhe prej krishtërizmit. Ky deklaronte dytimin e zerdeshtit se njëra është drita, shkëlqimi e shpirti, që burojnë mirësitë prej kësaj dhe e dyta është errësira dhe trupi që janë burim i të këqijave, dhe këto të dyja janë nga një Zot në vehte. Sa për Isanë, thoshte se ky vetëm doli nga zoti i parë, dhe profetët e tjerë kanë dalë prej zotit të dytë duke u shtrydhur nga drita dhe nga shpirti i Inxhilit e nga errësitat dhe nga trupi i Tevratit. Ky ka qenë edhe një mjek i fortë, ishte bërë edhe

¹ Fideusi për Maninë flet shkurtimisht në Shahnamenë e tij. Gjithashtu shih edhe: Historia e Mesjetës, të profesor V.F. Lemjonov, faqe 97-98, botuar në Tiranë 1962.

mjeku i veçantë familjar i mbretit Shapur i parë që ishte nga brezi Sasanian i Persisë. Kjo doktrinë e qelbur, si u pranua edhe nga ana e mbretit Nishapur, me ndihmën dhe me përkrahjen e fortë të tij u përhap gjer në kufinj të Hindit (Indisë) e të Kinës.

Thuhet: Mani kishte zotësi të madhe edhe në Zografi (Zoologji). Libri i tij që ishte zbukuruar me të gjitha lulet, bimët dhe drurët e botës, i tregohej botës se gjoja kjo i kishte zbritur prej qiellit si një mrekulli dhe quhej Erxhenq ose Ertenq.

Më në fund, meqë nuk mundi t'i shërojë mbretit gocën, e mori në gazep, dhe ky ngaqë nuk mundi të qëndronte më në Persi u detyrua që të shkonte në Mesopotami që asaj kohe ishte nën perandorinë romake. Atje ra në bisedë me peshkopin e Keskerit Arkhlavos-in, dhe si u nemit nga përgjigjja e tij, e pikasi bukur se doktrina e tij në këto vise nuk do të pranohet, e preu shpresën dhe prapë u kthye në Persi. Atëherë këtu në fron ndodhej Hurmuzi. Për një kohë qëndroi kështu i lirë, por sapo froni ra në dorën e Behramit, që ishte një fanatik i rreptë i fesë zerdishte, në vitin 274 Maniut ia rropi lëkurën të gjallë dhe u mundua shumë derisa e zhduku doktrinën e tij. Vërtet që kjo doktrinë u ngrit, porse meqenëse ishte përhapur në të gjitha anët e Persisë dhe të Greqisë me qindra mijëra njerëz u vranë e lumenjtë e gjakut rodhën pa hesap.

Përgatitjet e Abdullahut

Çetat kundër fesë islame.

Sapo Abdullahi përgatiti çetat në të gjitha anët, edhe vetë si një kryetar, ngjalli kryengritjen e parë kundër Osmanit.

Ky, edhe në ngjarjen e zezë që ndodhi midis Aliut dhe Muavisë ka patur gisht kur Aliu do të merrej vesh me Talhanë dhe me djalin e dajës së vet Zubejrin, po me shtyrjen e këtij të

mallkuari Talhës i gjuajtën me shigjetë po aty duke qenë në bisedim e sipër dhe e vranë. Po ky i mallkuar fshehurazi dërgoi njerëz në atë shtëpi ku patë shkuar Zuberi dhe e vranë brenda në namaz, që kësisoj të ndizej zjarri i luftës, dhe u ndez apo jo?...

Abdullahu i mallkuar si e pa që po pajtoheshin dhe mundimi po i shkonte kot, bëri si bëri dhe i nxorri Aliut një gajle (problem) të madhe sa edhe sot kjo plagë nuk i është mbyllur. Edhe në vrasjen e Hysejnit ky i mallkuar ka patur gisht.

Ky dreq i mallkuar i doli një ditë hazreti Aliut para syve dhe i tha: "Ti je Allah!" Aliu këtë e internoi menjëherë në Medajin. Disa i thanë që më mirë ta kishe vranë. Anëtarët e tij në të gjitha anët lëshuan rrënjë dhe degë dhe u shtuan shumë. Kur u vra hazreti Aliu, ky përhap fjalën se "Aliu nuk u vra por u ngjit në re dhe bubullima është zëri i tij dhe shkrepëtima është prej shufrës së tij kur u bie reve." Ai i thonte botës:

"Ibn Mulxhemi s'e vrau Aliun, por vrau një dreq që ishte futur në fytyrën e tij. Aliu në fund të kësaj jete do të zbresë dhe do ta mbushë këtë botë me drejtësi e me lumturi. Çuditë me ju muslimanët që ngjitjen dhe zbritjen e Isait e besoni dhe ngjitjen e zbritjen e Aliut nuk e besoni!..."

Besimet që përhapte biri i Sebasë ishin të marra prej jahudizmit (hebraizmit), prej krishtërizmit dhe prej mexhusizmit. Ky besim ishte një brum i përzier prej turli farësh. Këta që i përmbaheshin këtyre besimeve, kur gjëmonte thoshin: "Paç selam o i pari i besimtarëve." Me këtë mënyrë e fshihnin besimin e brendshëm, e tregonin veten se gjoja janë mu'minë (besimtarë), dhe populli tru-thatë që mbanin sektin e tyre nuk i kuptonte. Kishin edhe të drejtë që të mos i kuptonin, se këtë dreqësi e dinin vetëm të parët (paria) e tyre.

Ky i mallkuar jo se nuk e donte Aliun dhe fëmijët e tij, sepse dashurinë e tyre ia fuste kombeve (popujve) në palcë, por

për t'iu futur një grindje dhe për t'i hedhur një zjarr midis partive (grupeve), dhe donte që kësisoj t'ia shkulte rrënjët fesë islame. Pastaj, ata që erdhën më vonë dhe e përqaфонin këtë sekt, nuk e dinin se kush e ka themeluar këtë sekt dhe për ç'qëllim e ka krijuar, por e pranonin verbërisht.

Ebu-Selmetu-l-Hilali

Nga persianët, Ebu-Selmetu-l-Hilali për të shtënë në dorë vetëqeverimin e Persisë, e treti të gjithë pasurinë duke ia dhënë Ebu Muslimit gjersa e gremisi qeverinë e Umevinjve. Pasi kjo mbretëri ra në dorë të Abasidëve, persianët e prenë shpresën dhe kundër tyre e nxorrën përsëri flamurin e alevive dhe në këtë mënyrë donin t'iu hedhin hi syve të botës.¹ Ata derdhën shumë gjak kundër abasidëve, por meqë nuk fituan dot gjë u detyruan që të merren vesh me të mirë. Me diplomacinë dinake të persianëve, qeveria abaside u detyrua të marrë si kryeministër Halid Bermekun i cili e dëshironte me shpirt ringjalljen e vetëqeverimit të Persisë dhe faltoret (zjarritat) e tij nuk i kishte harruar ende, por i kishte në zemër. Kryeministria, pas vdekjes së tij i mbeti të birit Jahjait dhe më pas nipit të tij Xhaferit. Persianët nën flamurin e alevive mendonin ditë e natë se si ta ringjallnin vetëqeverimin e Persisë. Një natë kryeministri i Harunit, Xhaferi, duke qenë i dehur në një mbledhje, i rrëshqet gjuha dhe thotë: "Mos u çuditni se Ebu Muslimi solli një ndryshim duke e rrokullisur një qeveri të madhe dhe e ngriti një tjetër sepse dha 600.000 kurbanë (të vdekur). Madhëria dhe zotësia është që të

¹ Mbreti i parë i Abasidëve u zgjodh Abdullah Seffahu (gjak-derdhësi). Si e pa se Ebu Muslimi s'ia kishte me të drejtë dhe po ia ngatërronte shtetin, dhe qëllimi i tij prej gremisjes së qeverisë së Emevinjve ishte ringjallja e qeverimit persian e jo mbretëria e abasinjve, Seffahu e vrau. I shkreti Ebu Muslim u mundua kot!

transferohet një mbretëri në një tjetër pa derdhur gjak fare.” Qëllimi i tij me këtë fjalë ishte që do t'a kthejmë këtë qeveri në qeverinë persiane pa luftë, por vetëm me diplomaci.

Fadili, biri i Suhejl Serahsiut kur u fut në shërbimin e abbasidëve ishte ende një mexhus (zjarrfalës) në fenë e zerdeshtit. Për t'a ringjallur mbretërinë e Persisë në vitin 190 pranoi fenë islame në dogmën Shi'ite. Pas tetë vitesh, nën komandën e Tahir Husejnit ai pushtoi Bagdadin dhe vrau të birin e Harun Eminit; pastaj në këtë mënyrë filloi të hedhë themelin e vetëqeverimit të Persisë. Në vitin 201 Menuni porsa u njoh si trashëgimtar, Ali Musa Rizanë e bëri si trashëgimtar dhe ngjyra e petkave të alevive në vend të së zezës dha urdhër që të jenë të gjelbërta (sepse kjo ngjyrë ishte e persianëve), dhe në këtë mënyrë Fadil Suhejli që katër-pesë vite më parë ishte mexhusi po ia arrinte qëllimit për ringjalljen e vetëqeverimit të Persisë.

Meqenëse nëpunësit e mëdhenj persianë qeverinë abbaside pothuajse e kishin shtënë në dorë, valinjtë filluan të bëjnë kryengritje, dhe si në Persi ashtu edhe nëpër qarqet e saj ata themeluan nga një qeveri më vete, si nga Horasani (Tahirijje), nga Farisi qeverinë (Saffarijje), nga prapa lumit Harzem (Samanijje), nga Azer-Bajexhani-Azerbajxhani (Saxhijje) dhe nga Xhurxhani (Zijarijje). Megjithëse u themeluan këto qeveri, ato nuk ishin aq të forta. Në vitin 320 u themelua qeveria “Ali Buvejr” e cila ishte mjaft e fortë dhe kjo mund të ringjallte qeverinë persiane. Mirëpo kjo qeveri e gjeti përpara mbretërinë turke që nuk e zbërthente dot. Por megjithëse Persia po luftonte me hilafetin islam dhe nuk i mundte dot, dhe në botën islame nën maskën e fesë ishin futur besimet mexhusiane, besimet fetare kishin filluar të tronditen. Sekti që pati ngjallur Abdulla Sebaja dhe që ishte i njohur prej H. Karmatit, edhe pse u krasit e u shartua edhe prej Bermekinjve, vetëqeverimi i Persisë pak nga pak u ringjall. Kjo

sepse përpjekja e tyre së bashku me valinjtë (përmbi-prefektët) në kohën e Ismailit që ishte biri i Shejh Hajdarit bir i Shejh Safijjudinit, mundën ta shpallin vetëqeverimin e Persisë. Në vitin 905 Ismail Safeviu zyrtarisht e shpalli doktrinën shi'ite. Sulltan Selimi sado që fitoi në luftën Çalldëran, me përpjekjet e shah Tahmaspit, të Shah Abbasit dhe të Nadir Shahut mbretëria e Iranit u themelua mirë. Gjaku i muslimanëve që është derdhur kundër doktrinave mexhusiane nëse do të ishte derdhur në Detin Kaspik do ta kishte skuqur, mirëpo faqja e sekteve nuk po skuqet ende; ja gishti i çifutit?!...

Si u fut shpirti i mexhusive të Iranit në botën islame?

Mexhusitë e Iranit për të ngjallur vetëqeverimin e vet, medoemos i duhej që të shpiknin dita-ditës doktrina e sekte të ndryshme që këssoj botës muslimane t'i fusnin një grindje dhe armiqësi të fortë që t'i përçanin, dhe pasi t'i përçanin të vepronin si të dëshironin vetë.

Sa çudi e madhe duke qenë se Kur'ani i porosit besnikët e vetë duke u thënë:

“Mos u bëni si mushrikët (mosbesimtarët) dhe shokët e tyre, si ata që e ndanë fenë e tyre, e çanë dhe u bënë grupe-grupe”.

Ata nuk dëgjuan dhe nuk morën tmerr prej feve të para por u ndanë dhe nxorrën me qindra medh'hebe (shkolla juridike islame) e tarikate. Dhe jo vetëm që u prishën të zotërit e medh'hebeve por për faqe të zezë edhe Shafi'injtë me Hanefinjtë kanë luftuar me njëri-tjetrin. Helagjunë, a nuk e futi Ibni Alkame si vezir të madh në Bagdad ku u derdh aq gjak saqë u skuq edhe lumi Diçle (Tigër). Ky e bëri këtë për të

marrë duf prej hanefinjve. Pasi u vranë me qindra mijë njerëz, ky brenda dy javëve plasi nga hidhërimi. Iranianët që në shekullin e parë deshën të ringjallnin Hudavendin nën maskën e imametit. Iranianët fjalën imam nuk e ndanin nga fjala Hudavend (Perëndi).

Bile populli i Ravendit nga Isfahani kur i dilnin përpara Halife Mensurit i thoshin "Hudavendi ynë" (Perëndia ynë); edhe masonët të parin e tyre e quajnë Hudavend (Perëndi). Ebu Muslimi pasi u vra u quajt imam Hudavend (Perëndi).

Sekretari i Ebu Muslimit (El Mukniu)

El-Mukni, i cili ishte sekretari i Ebu Muslimit, ishte një njeri shumë i shkurtër dhe i shëmtuar, dhe fytyrën e tij e mbulonte me një napë (kina) dhe u quajt El-Mukni. Meqë ishte shumë i ditur, me anën e diturive të natyrës tru-lehtë e Horasanit i kishte sjellë në një shkallë saqë e njihnin për Perëndi. Në kohërat e vjetra, në Hind (Indi), në Persi, në Greqi dhe në Egjipt, bota ishte stërvitur që të besonte se njeriu kur vdes e ndërrohet lëkurën dhe shpirti hyn në një kufomë tjetër. Disa thoshin që hyn në barërat, e disa thoshin se hyn edhe nëpër gurët dhe metalet, dhe kur digjet e sfilitet shumë kohë pastrohet dhe kullohet dhe bëhet engjell dhe fluturon në qiell etj.

Këta besonin se Zoti sefte u fut tek Ademi, pastaj me radhë te Nuhu, Ibrahim, Musai, Isai, Muhammedi, Aliu, tek i biri i tij Muhammed Hanefiu dhe tek Ebu Muslimi Horasanu. El-Mukni me muridët e vet bëri tre luftëra të mëdha me Halife Mehdiun, por së fundi në ujëdhësën Kush u shti në dorë dhe u vra. Mirëpo fara e keqe që mbolli kjo në botën muslimane la një gjurmë kaq të ndyrë sa edhe sot besimet e qelbura të tij në shumë vise po mbretërojnë akoma. Këto besime të tilla i shpikin për të fituar fuqi grupesh që të ngrejë mbretërit, por

me kohë zinin vendin e sekti dhe këto besime njiheshin si të shenjta.

Pas vrasjes së tij nga ana e Xhurxhanit dolën zëndekët, që edhe këta ishin një degë e tyre. Edhe këta meqënëse besonin librin zindavesta të mexhusëve, u quajtën zindikë.

Mezdeku dhe shoqëria e tij shtazore

Këta zindikë po ringjallnin doktrinën e Mezdekit në kohën e mbretit Kej Kubad, dhe vazhdoi gjer në kohën e Nushirevanit të drejtë.

Kej Kubadi

Kej Kubadi është një nga mbretërit e Persisë nga brezi Sasanian, mbreti i nëntëmbëdhjetë, i biri i Firuzit të parë dhe i vëllai i Pelashit dhe zëvendësi i tij. Ky, në vitin 941 hypi në fron. Mezdeku nga Nishapuri e mashtrroi Kej Kubadin dhe ky pranoi doktrinën e bashkimit të pasurisë e të femrave. Nga shkakut se e pranoi këtë doktrinë, në vitin 948 populli e rrëzoi nga froni dhe pasi u dergj për katër vite në burg me përpjekjen e së motrës u vendos përsëri në fron. Në luftën që bëri me Anastasin, që ishte mbreti i Bizantit, ai i mundi grekët në Mesopotami, por pas njëfarë kohe u mund nga ana e Bellizarit. Pasi mbretëroi 36 vjet, në vitin 531 vdiq dhe vendin e tij e zuri i biri Nushirevani i drejtë. Kubadi pati lënë shumë shenja ndërtimi nëpër viset të cilat shkonte vula e tij. Në historinë greke përmendet si Kubadée. Mezdeki ishte një mexhusi shumë shpirtkeq. Ai ishte një njeri shumë i rrezikshëm dhe i dëmshëm për fenë, moralin, për shoqërinë njerëzore dhe për atdheun. Ky nuk njihte as ligje e as lidhje shoqërore. Ky thoshte gjëra të tilla se femrat duhet të jenë të përbashkëta, atdhe të veçantë nuk ka dhe se krejt toka është atdhe i të

gjithëve. Ligjet, turpi dhe nderi s'janë asgjë. Këta donin të jetonin si shtazët, nuk donin as gardh e as kufi. Nushin-Revani (shpirt-ëmbëli) sado që e ndoqi Mezdekin dhe e vrau, e mbyti edhe rrethin e tij, por rrënjët nuk mundi t'ia shkulë dot krejt, degët njerëzim-shkatërruese dhe moral-çrrënjësore i mbetën të gjalla në të katër anët e botës.

Ç'thotë Firdeusi për Mezdekin?

Tani le të shohim se ç'thotë Firdeusi, poeti më i madh i gjithë botës, për Mezdekin në Shahnamenë e tij, faqe 838. Për t'i ndriçuar lexuesit e ndershëm, dhe pak më tepër moshën e re, e cila është shpresa e së ardhmes, po e përkthejmë në shqip prej origjinalit:

"Një burrë i ditur dhe i mençur, i quajtur Mezdek, filloi të shesë një mendje të re duke shpikur një fe, dhe mbreti Kubad, që ishte trim, i vuri vesh dhe i pranoi fjalët e tij së bashku me fenë që shpiku¹, dhe ky u bë dora e djathtë e mbretit, dhe thesari i mbretërisë u la në dorën e tij. Nga thatësira e madhe, që plot një mot nuk ishte parë të binte asnjë pikë shi e borë, u hap një zi i madh, dhe të pasur e të varfër mbetën pa bukë. E gjithë parësia u mblodh në derën e pallatit të Kubadit dhe u qanë se po vdisnin nga etja dhe uria. Mezdeki, në njërën anë, u tha këtyre se mbreti duhet t'ju gjejë një zgjidhje, ndërsa në anën tjetër nuk ndenjtë më por nxitoi vetë për tek mbreti duke i thënë: "Lartësi! Dua t'ju pyes diçka për mirësinë e botës, a do të më përgjigjeshit pak?" Kubadi i thotë: "Fol, ma zbardh faqen para popullit". Mezdeki tha: "Një njeri e ka kafshuar gjarpëri dhe shpirti i tij është gati për t'i dalë. Ky i

¹ Feja e re e Mezdekut u shpik në vitin 439 pas Krishtit. Kjo shoqëri ka qenë e shpikur disa herë dhe disa vite më parë. Është përsëritur edhe shumë herë më vonë, por meqënëse është shoqëri që e shkatërron fenë, moralin e njerëzimin, njerëzit e kanë luftuar dhe e kanë zhdukur.

kafshuari nuk ka më shpëtim, vetëm nëse i jep ndonjë bar një njeri që e ka këtë. Mirëpo ky njeri nuk do që t'i japë dhe nëse vdes i kafshuari i gjarpërit, atëherë i lutem lartmadhnisë tuaj që të më thoni se çfarë dënimi ka ky që nuk i dha bar por e la tjetrin të vdesë?" Mbreti tha: "Ky është gjakatar (kriminel), dhe nëse vdes i kafshuari i gjarpërit atëherë duhet të vritet edhe ky që pati tirjak (bar) kundër helmit dhe nuk ia dha".

Mezdeki me të marrë këtë fjalë prej mbretit, shkoi menjëherë pranë tufës ankuese dhe u thotë: "Me mbretin fola si duhet, duroni gjer nesër në mëngjes dhe t'ju tregoj se si të veproni". Pa gëdhirë mirë, njerëzit erdhën duke ulëritur. Mezdeku sapo i pa për së largu, shkoi me nxitim tek mbreti dhe i thotë: "O mbret fat shkëlqyer, i zoti i fjalës, i mençur, stolia e fronit, përgjigjen atyre ua dhamë, portën e mbyllur ua çelëm, tani, nëse më jepni urdhër më lejoni që t'iu tregoj se si të veprojnë dhe juve t'iu nxjerrë në dritë". Mbreti i tha: "Fol, mos u nemit, se fjala juaj mund të sjellë ndonjë dobi". Mezdeki u përgjigj: "Kush ka dhe nuk jep, t'i mblidhet ushqimi i tij e t'u falet të pasurve dhe ata le të vdesin pa ngrënë".

Mbreti i thotë: "Ky i pasuri dhe kursyes është gjakpirës, le të dënohet"! Mezdeki me të dëgjuar këtë fjalë, i puthi piqinë mbretit dhe doli duke thirrur: "Shkoni atje ku ka drithë të fshehur, blijeni sa t'ju kërkojnë, mos kurseni as arin, as argjendin". Populli me të marrë këtë urdhër, ata pë patën blenë me të holla ndërsa të varfërit u sulën në të katër anët në qytet dhe aty ku gjetën nuk lanë asnjë thërrime grurë. Le që hambarët e popullit i bënë trokë, por edhe hambarin e mbretit Kubad e qërruan dhe nuk lanë asnjë thërrime. Faji iu ngarkua Mezdekut, u thirr para mbretit e u pyet. Ai tha: Unë nuk bëra asgjë sipas mendjes sime, çdo gjë që i thashë popullit ia thashë sipas urdhërit që merrja prej naltmadhërisë. A nuk jua pata thënë çështjen e të kafshuarit të gjarpërit, dhe a nuk më thatë se duhet të dënohet me vdekje ai që ka tirjak (bar shërues) e nuk e

jep që të shpëtojë shpirtin e të kafshuarit? Nëse do t'u shuante bota pa ngrënë, atëherë ç'dobi do të kishe o mbreti i naltë që i paske hambarët plot me drithë? Mbreti u mërzi shumë nga kjo fjalë por nuk kishte ç'të bënte sepse i kishte rrëshqitur gjuha më parë. Të gjithë kopukët dhe rrugaçët u bënë shokë me Mezdekin (ose më mirë të themi me dreqin). Të parët e fesë, Mubidët, u mërziën shumë se nuk ua vinte veshin askush më. Mezdeki thoshte: i pasuri dhe i varfëri duhet që të rojnë njësoj, as njëri prej tjetrit të mos ketë gjë më tepër, gruaja, shtëpia dhe malli duhet të shijohet baraz prej të gjithëve.

Për t'ia sqaruar më mirë mendjen lexuesve po i shkruaj këto strofa siç na thotë vetë Firdeusi:

"Në këtë botë i pasuri e ka haram që të ketë një gjë më tepër se i varfëri. Gruaja, shtëpia, malli duhet të falet, si ai që është dorë-zbrazët (i varfër) si i pasuri duhet të jetojnë njëlloj". Mezdeki sapo i shtiu në dorë çapkënët (rrugaçët) e botës, filloi të thotë: Ai që nuk ecën në këtë rrugë quhet i pafë dhe Izidi (Zoti) atë e ka nemur. Plaku dhe i riu, i pasuri dhe i varfëri, filluan të jetojnë njësoj, të pasurve ua merrnin mallin dhe ua jepnin të varfërve. Kështu edhe tek femrat nuk mbeti më nder, filluan të këmbehen si lopët. Burrat e mjerë të fesë (mubahidët) u nemitën derisa nuk i dëgjonte askush, të rinjtë u tallnin me të parët e fesë, sepse ata nuk donin që të shkulej gardhi i fesë.

Kej Husrevi (Nushirevani) hoqi dorë nga kjo fe e Mezdekit dhe së fundi e vari Mezdekin me gjithë ndjekësit e tij. Një ditë Mezdeki i vjen Kubadit dhe i thotë: "I gjithë populli është i kënaqur prej jush dhe dëshirojnë t'ju shohin. Por këtu në pallat jeni ngushtë, dilni në fushë më mirë që populli të mund t'ju shohë. Kubadi urdhëroi dhe e nxorri fronin në fushë. Erdhën me qindra mijë mezdekijanë (njerëzit e Mezdekit) dhe me një gëzim të pashembullt e vizituan mbretin.

Është e ditur se kur t'i jepet popullit një liri kaq e gjerë që të jetojë më keq se shtazët përse të mos jetë i kënaqur?

Mezdeki një ditë i thotë Kubadit që Kisraj (Nushirevani) nuk është në fenë tonë, duhet t'i shkulen veshët prej naltmadhërisë që të heqë dorë dhe të largohet nga rruga e shtrembër që ka marrë.

Për lindjen e Kisrasë Firdeusi thotë:

Mbreti Kubadi ishte duke u kthyer nga një luftë, dhe një bujk i doli përpara dhe i dha sihariqin (lajmin e mirë) duke i thënë: "Rroftë çuni i mbretit me lumturi." Si e dëgjoi këtë sihariq në shtëpi, u gëzua dhe e quajtën Kisra. Nga ky shkak mbretërit që erdhën pas tij u quajtën Kisranjë si mbretërit e Bizantit që u quajtën Kajsar.

Mezdeki i thotë se pesë gjëra e largojnë njeriun nga e drejta: nakari (smira), zemërimi, madhështia, përkëdhelja dhe lakmimi. Këto pesë gjëra që janë të dreqit, nëse njeriu i hedh prapa krahëve, atëherë i shfaqet rruga e mbretërve të mëdhenj. Në këto pesë gjëra femra dhe pasuria nuk hyn në llogari. Kjo fe që shpikëm ne është më e mira në botë. Nëse do që fesë së bukur të mos i bësh ndonjë dëm, mos e njih femrën dhe pasurinë si mall të veçantë, por duhet që si prej femrave ashtu edhe prej pasurisë të përfitojnë të gjithë sepse përndryshe atëherë do të mbretërojnë ato pesë cilësi të dreqit. Kubadit këto fjalë të Mezdekit nuk i pëlqyen, por duke e fshehur mërinë si me të qeshur e pyeti Mezdekin se çfarë ke ndërmend që të bësh me fenë e Kisrasë (Nushirevanit) që po e përbuz, a mund të më thuash diçka? Mezdeki duke u përtypur i thotë: "Ai nuk është në rrugë të drejtë, po e fsheh gjurmën dhe nuk është në fenë tonë". Kubadi kur e pyeti Nushirevanin se në cilën fe është, ai i thotë se do t'ju përgjigjem kur të vijë koha, d.m.th. kur e shtrembëra dhe e meta do të kuptohet dhe e drejta do të dalë në shesh para meje, atëherë do t'ju tregoj. Mezdekit i dogji kjo, pastaj mori fjalën dhe i tha: Ti, prej mbretit Kubad prej të cilit po shkëlqen bota, sa ditë leje kërkon që t'i tregosh?

Nushirevani i tha: "Pesë muaj, në të gjashtin do t'i përgjigjem mbretit".

Cili ishte shkaku i kallëzimit të Mezdekit për Kisrain pranë babait të tij Kubadit?¹

Kisraja sado që ishte në moshë të vogël, 14-15 vjeçare, nga mendja ishte shumë e madh. Kisrai ishte shumë sendërtues, kombëtar dhe fetar i fortë. Ai po e shihte se feja e Zerdeshitit po shkonte poshtë dita-ditës, nderi ishte marrë nëpër këmbë, kombësia po zhdukej, raca po shkulej, moralit të njerëzimit po i hapej varri. Kisrai besonte Izidin (Zotin)² dhe dy ndarjet e saj: dritën e së vërtetës dhe errësirën së bashku me ato që buronin prej saj. Ushtria e burimit të parë ishin engjëjt dhe ushtria e burimit të dytë ishin shejtanët, dy burime të cilat luftonin gjithmonë.

Kisrai meqë ishte besimtar i madh dhe shumë i ndrojtur, ishte pajisur me veti engjëjllore, prandaj fenë e re që e kishte shpikur Mezdeki, e cila po shkatërronte njerëzimin, moshën e re, qytetërimin, kombësinë, shoqërinë familjare, fenë, edhe krejt shtetin, ai e shikonte shumë të dëmshme. Megjithëse ishte i vogël, ai dëshironte që kësaj kuçedre shtrigë t'ia shkulte rrënjët, por nuk mundte. Në mesin e popullit persian, ai bënte vetëm propaganda të ndryshme duke ndezur një zjarr mjaft të ashpër. Pra, kur i ati e pyeti se përse po e përbuz fenë e re, ai iu përgjigj se pas pesë muajve do t'i kthente përgjigje. Qëllimi i tij ishte përgatitja e ushtrisë që do të shpëtonte shtetin nga feja mezdekiane.

¹ Toskërisht fjala kallëzim është e kallura zënë te tjetri për të keqen e tjetrit. Kallëzuar = të kallur zënë, bëzuar = të bërit zë.

² Persisht Krijuesit i thuhet Iziq, shqip Zot, që të dyja gjuhët si nënë e kanë sanskrishten.

Kisrai për të fituar kohë e shtyu përgjigjen për pesë muaj, dhe pastaj dërgoi njerëz në të katër anët e Persisë duke e ngritur në këmbë krejt botën me lloj-lloj propagandash. Një burrë erdhi në pjesën e mbretërisë që ishte në dorën e Ardshirit për t'a thirrur që të vijë në pallatin e Hurmuzit. Edhe Hurmuzi u porosit që të ngrihet me shumë shokë dhe ushtri prej kalasë Istahri farisi (Akropol) dhe të vijë në pallatin e Kubadit. Kur dëgjoji Kisrai se të ftuarit po vinin nga të gjitha anët, atëherë i tha Kubadit: Tani ka ardhur koha që të pranoj edhe unë atë fenë e bukur që ju ka shpikur Mezdeki. Nëqoftëse ajo fë është më e drejtë, edhe unë atëherë do t'a pranoj me gjithë shpirt, dhe përveç Mezdekit nuk do të flasë askush tjetër që të na tregojë rrugën e drejtë. Këta u morën vesh kështu dhe Kisrai po priste llauzin e ftuar që të vinë. Një mëngjes, njerëzit dolën nga të gjitha anët dhe në mesin e tyre ndodheshin edhe mubidët (të parët e fesë), të cilët kërkuan një njeri që të mbante fjalim para popullit. Nga ana e Kej Kubadit doli një djalosh i mençur dhe gjuhëzjarrtë. Ky ishte një mubid shumë i zgjuar. Ai doli para popullit dhe tha: "O Mezdek, o ti i ditur që na ke shpikur një fe të re, na ke deklaruar bashkimin e gruas dhe të pasurisë! Si mund ta njohë biri të atin dhe i ati të birin? Kur e gjithë bota të jetë e përbashkët, si mund të njihen të mëdhenjtë nga të vegjëlit? Ku do të mbetet vlera njerëzore kur edhe mbreti të jetë si lopçari? Ç'më duhet jeta atëherë kur nderi do të zhduket, kur babai do të marrë për grua vajzën e vet ose motrën, ndërsa femra do të marrë për burrë babain, vëllanë ose të birin e saj? Kësisoj, e tërë bota do të bëhet gërmadhë, e kjo gjë Iranit, këtij shteti të vjetër e të qytetëruar a i ka hije vallë? Kur të gjithë të jenë zotër, po shërbëtor kush do të jetë? (Ti Zot, unë Zot, po kalin kush e kullot).

Ti paske qenë i çmendur! Vallë kush e ka thënë prej profetëve gjer më sot këtë fjalë? Ti, duke i llogaritur të gjitha

punët e papëlqyera për të mira, je duke e shtyrë të gjithë botën në skëterrë”.

Kej Kubadi me të dëgjuar fjalët e këtij djaloshi mubid, u shtrëngua njëherë dhe më pas i dha të drejtë mubidit. Atëherë, edhe Kisrai, siç do të tregojmë më poshtë, i ndihmoi tepër mubidit. Mezdeki i pafë, sapo dëgjoji këtë fjalë, u mbush plot me helm. Atëherë prej popullit u dëgjua një bërtitje e tmerrshme duke thënë se: “Nuk duam më që Mezdeki të jetë pranë mbretit, sepse ai drej e ngatërroi botën. Ky i poshtër e mori nëpër këmbë fenë e Izidit (të Zotit), prandaj nuk ka më hije që ai të shihet përsëri në pallat”. Edhe Kej Kubadi që ishte nga kjo fe e qelbur që shpiku Mezdeki, i dha urdhër Kisrait që ta shkatërrojë e ta largojë atë fe të ndyrë. Vetëm nga të parët mesdekianë atje ndodheshin 3000 veta. Kjo fe qëndroi më tepër se 30 vjet.

Kisrai kishte një kopësht shumë të madh, plot drurë dhe me mure të lartë si male. Pasi i varën nëpër drurë me mijëra mezdikianë, Kisrai i thotë edhe Mezdekit: “Hyr në kopësht edhe ti që të dëfrehesh si ta ka ënda. Hyr në kopësht sepse lulet dhe drurët që i ke mbjellë kanë dhënë fryte, hyr të shikosh se çfarë lulësh dhe pemësh kanë dhënë, do të shikosh përmbi drurë kokërra të tilla pemësh që askush nuk i ka parë gjer më sot”. Me t’u hapur dera e kopështit, ç’të shikojë, i iku mendja, filluan t’i dridhen këmbët dhe shpejt u trullos krejt, sepse pa me mijëra njerëz të varur nëpër drurë. Në vend të kokrrave pa kokat e njerëzve të cilët i kishte marrë në qafë po vetë ky drej. Shenjtëria e tij me gjithë fenë e keqe egërsore mori fund. E varën edhe këtë faqezi por jo në një mënyrë që shpirti t’i dalë menjëherë si të tjerëve, por në një mënyrë që të vuante me ditë. Pas disa ditësh që Mezdeki mbeti i varur ai u vra me shigjetë

nga vetë Kisrai. Firdeusi shton duke thënë se nëse je i mençur mos shko pas rrugës së Mezdekit¹.

Me varjen e e tij, bota shpëtoi nga shoqërimi i femrave, i tokës, i shtëpive dhe i pasurisë. Kej Kubadi mbeti shumë i kënaqur prej Kisrasë dhe pastaj vepronte ashtu si i thoshte Kisrai, d.m.th. i biri. Pas disa kohësh ai e la në vendin e vet.

Kësisoj, me mendjen e hollë të Kisrait, që ishte i biri i Kej Kubadit, mezi u shkulën rrënjët e fesë së mallkuar që shpiku dhe përhap Mezdeki me një dredhi të fortë. Kisrai mori emrin Nushi-revan (shpirt ëmbël dhe i drejtë), sepse nuk kishte ardhur njeri aq shpirtëmbël dhe të drejtë.

Përse sekta mexhusian nuk e donte Ebu Bekrin dhe Umerin?

Si u fut së fundi kjo armiqësi edhe në disa tarikate?

Këtë çështje me rëndësi na e tregon njëmijë vjet përpara poeti më i madh i të gjitha kohërave Firdeusi, në librin e tij Shahnameja, faqe 1087, që është shtypur në Bumbaj (mundet Bombej-Indi). Firdeusi këtu flet nga goja e Rustemit kur po luftonte me komandantin e madh, Saad Ibn Vekkasin:

“Kur froni të bjerë në duart e arabëve, emri i Sasanidëve do të zhduket fare dhe do të kujtohet vetëm emri i Ebu Bekrit dhe Umerit. Gjithë ato luftëra të gjata që u bënë (dhe gjithë ato gjakëra që u derdhën gjer më sot) do të shkojnë kot. Tatëpjeta para së përpjetës është shumë e gjatë. Atëherë nuk na mbetet më as fron, as strehë mbretërie dhe as qytet në këtë shtet. Ylli i fatit do të jetë gjithmonë vetëm pjesa e arabëve. Pra, duhet të përpiqemi gjersa të shuhemi krejt etj...”

Më poshtë prej gojës së Rustemit thotë:

¹ Kuptohet se edhe në kohën e Firdeusit ka patur akoma në fenë e Mezdekit, dhe ky (Firdeusi) na porositi duke na këshilluar që të hapim sytë që të mos shkojmë pas rrugës së Mezdekit.

“Që kur u bëra unë pehlivan u nxi i gjithë fati i Sasanidëve. Fati i qiellit që sillet si rodhan u bë i pabesë. U kthye në ters dhe dashurinë e preu tërësisht prej nesh”. Kësisoj, duke u qarë prej fatit me shumë fjalë thotë:

“Ah sikur të mos kisha mend, që të mos e shihja këtë ditë të keqe, do të isha më i lumtur...”

Pak më poshtë thotë:

“Qëkur ky shesh i luftës është varri im. Qefini është këmisha ime e teltë dhe gjaku është qylahi (kësula, qelshi) im”¹; d.m.th. po i përgatitet vdekjes, dhe vërtet që është vrarë në këtë luftë dhe nuk e ka pranuar fenë islame.

NJE GJYKIM HISTORIK.

Rustem pehlivani këtu flet vetëm për dy halifët e parë, ndërsa për dy të mëpasmit (Uthmanin - Osmanin dhe Aliun) nuk flet fare. Rustemi ka të drejtë të flasë për dy të parët, si për Ebu Bekrin ashtu edhe për Umerin, sepse Persia u shkel në kohën e halifatit të tyre dhe mbretëria u përmbys. Por çudia më e madhe është se sekti batini mexhusian nën maskën e fesë islame edhe nën flamurin fals alevian mundi të luajë një rol aq të madh sa për të çarë botën islame, për të futur armiqësi ndërmjet Ebu Bekrit dhe Umerit edhe karshi shokëve të tyre, dhe nëpër tarikate. Mexhusët dhe Sebaijanët kësaj armiqësie i dhanë një ngjyrë fetare që nuk kishte të bënte fare me fenë. Historia na e tregon haptazi se edhe luftërat që kanë ndodhur ndërmjet shokëve të Pejgamberit a.s. ose midis mbretërve muslimanë nuk kanë patur ndonjë ngjyrë fetare por vetëm ngjyra politike.

¹ Meqënëse mexhusët i faleshin zjarrit, edhe kësulën së bashku me petkat (rrobat e trupit) i mbanin me ngjyrën e zjarrit e të gjakut.

Si Piranët (pleqtë) e tarikateve ashtu edhe të gjithë ata që kanë ndjekur sektet e tyre, në çdo libër që kanë shkruar, të katër shokët e Pejgamberit i kanë lavdëruar me plot gojën. Ata thonë nëpër librat e tyre se ai i cili shan njërin nga shokët e Pejgamberit, quhet sikur i ka sharë të gjithë. Sikur t'i mbledhnim të gjitha shkrimet e mutesavvifëve të vërtetë që i kanë lavdëruar shokët e Pejgamberit, do t'u mbushnin disa volume. Të gjithë ata që i kanë lexuar librat e tyre, e pohojnë fjalën time me plot kuptim.

Persianët mendojnë se vetëm persianët janë muslimanë të vërtetë, ndërsa njerëzit nga kombet e tjera nuk janë muslimanë të vërtetë, por sikur të mos ishin shkelur viset e tyre prej Ebu Bekrit dhe Umerit dhe më pas prej të tjerëve, ata do të kishin mbetur akoma në errësirën e kufrit ndërsa gjuhët e thara të shirkut të tyre nuk do t'i kishin njomur e zbukuruar ende me mbretin e fjalës së madhe të teuhidit (besimit në një Zot). Pra duhet që në vend të përbuzjes dhe të armiqësisë që tregojnë karshi tyre të përgjunjen me një respekt të merituar.

Për këtë arsye, edhe Firdeusi u detyrua dhjetë shekuj më parë, me një gjykim të paanshëm që të na kallëzojë se armiqësia e rreptë që po vazhdon karshi Ebu Bekrit dhe Umerit s'është gjë tjetër vetëm se pushtimi i Persisë dhe gremisja e mbretërisë së saj e cila është krejt një çështje politike që nuk ka të bëjë fare me fenë.

Babeki dhe sekti shtazor i tij.¹

Edhe sekti i këtij është bazuar në bashkimin e pasurisë dhe të femrave. Babeki u shfaq në kohën e halifes Memun. Edhe ky ishte një mexhus, armik i fortë i fesë islame. Me qëllim që të fitonte shumë antarë për të ringjallur

¹ Edhe Babeki fenë e Mezdekit ringjalli.

vetëqeverimin e Persisë së bashku me besimin mexhusian, edhe ky si Mezdeki formoi sektin zindikian i cili kishte si qëllim bashkimin e femrave dhe të pasurive. Siç dihet, ky sekt mexhusian u përhap me lehtësi të madhe në mesin e të rinjve që rriten pa fëmijë, sepse ata në moshën e njomë të tyre nuk mendojnë asgjë tjetër vetëm se për oreksin shtazor. Babeki thoshte: "Meqenëse na e përbuzin sektin tonë edhe nuk futen në këtë shoqëri, atëherë vrasja e tyre, djegia e shtëpive të tyre, dhe grabitja e pasurisë së tyre është e lejuar dhe e ligjshme. Fetë nuk janë gjë, ndalimet e feve janë të paligjshme, këto i ndalojnë njerëzit nga qejfet e tyre; duhet që të gjitha t'i hedhim poshtë dhe të jetojmë si na do qejfi, dhe ligjet e shteteve duhet t'i hedhim poshtë". Kësisoj, edhe këta, për të shkatërruar njerëzimin, fenë dhe ligjet shtetërore nuk lanë maskarallëk pa vepruar. Në kohën e Abasinjve çdo doktrinë dhe sekt ishte i lirë, dhe Babeki nuk u mundua që të gjente përkrahës për të zgjeruar rrethin e vet. Sheshi i tyre ishte i gjerë dhe shumë i lirë, dhe siç thamë më sipër të rinjtë donin gjithmonë që të jenë të lirë. Prandaj prindërit janë të detyruar që foshnjave t'ia shtinë në zemër dashurinë për Zotin dhe për pejgamberin që në moshën dy-tre vjeçare. Shumica e madhe që u bashkua me të u quajt Babekije dhe Fer-ruhijje.

Babekije dhe Fer-ruhijje (partia e lumtur), në të vërtetë ishte një parti me njerëz të pamoraltë që duan të jetojnë si kafshët, dhe nuk kishte shoqëri më të lumtur për ta sesa bashkimi femëror e trashëgimor.

Babeki, si qendër të tij kishte lënë qytetin Bidher dhe ka luftuar 20 vjet me mbretërit e atyre anëve; nuk kanë lënë gjë të keqe pa vepruar; kanë derdhur gjakëra të mëdha; s'kanë lënë femër bile edhe mashkull pa ç'nderuar; kanë plaçkitur, kanë djegur, dhe skllëvërit që i merrnin, si meshkuj ashtu edhe femra, i shisnin.

Pas kaq luftërash të rrepta, në kohën e Mutesim Bilahut, në vitin 223, prej Efshinit që ishte një nga burrat e mëdhenj të Mutesimit dhe një nga komandantët turk me famë, Babeki u kap dhe u dërgua në Bagdad, dhe atje u var.

Pas dyqind e gjashtëdhjetë vjet të vrasjes së Babekit, në kohën e Melek-shahut, që ishte mbreti i Selxhukëve, po nga Mazendrani doli përsëri një tufë anarshiste me emrin Karmatinj, dhe ky sekt për mbretërit muslimanë ka qenë më i tmerrshmi dhe më i dëmshmi sepse ka qenë më i pajisur me lloj-lloj dredhish, të cilat sektet e mëparshme nuk i kanë pasur.

Si dhe kur u formua sekti Karmatinj? Këta janë Batirinj.

Si dhe kur u formua sekti Karmatinj. Këta quhen batirinj. Siç dihet, në kohën e halifatit të Hazreti Umerit e tërë Persia ra në dorën e muslimanëve dhe mbreti i fundit i Persisë Jezd Gjurd-i (trim i perëndisë), i cili nga frika ishte fshehur në një mulli, dhe duke mos u njohur u vra prej mullixhiut, atëherë persianët e prenë shpresën e përtëritjes së vetëqeverimit. Ata u dëshpëruan më shumë kur e panë se i gjithë populli po e gushonte (po e përqafonte) fenë islame dhe gjuhën arabe po e merrnin si gjuhë zyrtare.

Një kryetar nga fisi Gijarijje që ishte nga mexhusët (zjarrfalësit), i quajtur Hamdan Karmat, nën maskën e fesë islame kishte ngritur fshehurazi një komision bisedimesh. Ky, meqë ishte shumë i pasur dhe pranë popullit kishte një rëndësi të madhe, shokëve të komisionit u tha: "Muslimanët i shtinë në dorë të gjitha viset tona, faltoret tona i prishën, dhe mbretëria jonë pesëmijë vjeçare u zhduk. Ne nuk po mundemi që t'i dalim dot hak atyre me luftë, por ne mund t'i vemë poshtë vetëm me lajka dhe dredhi. Duhet që të gjithë sheriatin t'a interpretojmë ndryshe, që në këtë mënyrë ata që janë të paditur,

muslimanët e rinj dhe të dobët në besim t'i lëmë në dyshim, dhe kështu shoqëria jonë pak nga pak do të shtohet. Pas disa kohësh, medoesmos midis muslimanëve do të hapet porta e grindjes, e kundërshtimit dhe e shkatërrimit. Kështu, muslimanët pak nga pak do t'i marrin besimet tona mexhusiane që i kemi trashëguar nga prindërit, dhe ndonëse në pamje dhe me emër do të jenë muslimanë, nga ana e besimit do të jenë mexhusë dhe në këtë mënyrë do ta ringjallim përsëri mbretërinë e Persisë, d.m.th. atëherë ky komb mexhus edhe nëse nuk do të mbretërojë materialisht, ka për të mbretëruar moralisht (shpirtërisht)". Në këtë mënyrë është themeluar ky sekt. Batininjtë Kur'anin e bëjnë tefsir (e komentojnë) si t'u dojë qejfi, dhe thonë: Kur'ani ka një kuptim të jashtëm dhe një kuptim të brendshëm. Qëllim kryesor është kuptimi i brendshëm dhe jo ai i jashtëm. Bajames i hahet thelbi dhe jo lëvizhja. Po të punojmë sipas cipës së jashtme atëherë duhet që ta ngarkojmë veten me një barrë të rëndë, sepse ai na urdhëron disa punë të zorshme që nuk mund t'i bëhet ballë, siç janë namazi, agjërimi dhe haxhi etj. Por thelbi i tij na shpëton nga të gjitha barrat, dhe kështu e kalojmë jetën në paqe dhe lumturi. Ne themi se çdo medh'heb apo sekt që punon sipas urdhërit të Kur'anit është në rrugën e Pejgamberit, përndryshe ai quhet jashtë rrugës së tij.¹

Ilmi batini i vërtetë

Ne themi se Kur'ani ka një cipë për së jashtmi, por ka edhe thelb pas thelbi, të cilat i zbulojnë vetëm burrat e pjekur. Misteret e Kur'anit janë pa fund dhe pa anë. Duhet të dihet se mumini (besimtari) i vërtetë është i detyruar që të punojë sipas

¹ A mund të themi se prej ligjeve të shtetit nuk është me rëndësi se çfarë përmban cipa, por me rëndësi është ajo se çfarë përmban thelbi brenda? Atëherë i bie që të tëra ligjet të mos jenë gjë.

urdhërit të cipës së Kur'anit, dhe jo të thuhet se cipa nuk është gjë. Ata që punojnë sipas urdhërit dhe mundohen që të zbulojnë edhe nga thelbi misteret e perëndisë janë nga burrat më të mëdhenj si Gazaliu dhe shokët e tij, që Zoti iu ka falur ilmi batinin. Ilmi batini fitohet me dituri dhe me ndrojtje nga të këqijat, duke ndjekur rrugën e të madhit Pejgamber. Sa për ata që ndjekin rrugën e këtij sekti mexhusian nuk janë gjë fare.

Shkallët e ftesës së këtyre mexhusëve batirinj janë tetë. Ata i kanë ndërtuar këto ftesa për të ftuar botën në këtë rrugë që kanë shpikur:

1) E para quhet ذوق 'shijimi', d.m.th. ai njeri që do të ftohet në këtë shoqëri të mallkuar a është e mundur që të kapet dhe të shtihet në dorë apo jo. Ata thonin se fara nuk hidhet në zallishte, dhe në një shtëpi që ka dritë nuk flihet. Sepse kur një njeri është i ditur dhe nuk i dëgjon profkat (dredhitë) dhe dhelpëritë e tyre, atëherë do të mundoheshin kot më kot. Me fjalën "në një shtëpi që ka dritë nuk flihet", donin të thonin se aty ku ndodhet ndonjë alim (dijetar) nuk duhet të hapet fjalë, sepse ai me anë të ditorisë do t'ua përplaste në fytyrë fjalët e tyre dhe do të turpëroheshin, dhe mundimi do t'u shkonte kot, prandaj aty ku ndodhej dritë nuk duhej folur.

2) تانیس - Stërvitje, zbutje; d.m.th. ftuesi duhet të vinte re atë që donte të ftonte, vallë a ishte e mundur që me anë të dinakërisë t'a shtinte në dorë apo jo? Bie fjala, po të shihte se i ftuari është një besimtar i fortë, ai do t'i fliste si një besimtar i flaktë. Po të shihte se nga ana e fesë ishte i ftohtë, atëherë me punën e djallëzisë së fortë do t'i vishte edhe dreqit opinga. Po të shihte se i ftuari është një njeri fare pa fé, atëherë ftuesi do t'i hidhte të gjitha fetë në tokë dhe do t'i shkelte. Kështu, ca e nga ca do të mudohej deri sa ta zbuste të ftuarin dhe ta ushtronte që të zhvishej fare prej besimeve.

3) *تشكيك* - *Të lënit në dyshim*. Pasi ta zbuste dhe ta ushtronte të ftuarin, atëherë, fillonte ta vinte në dyshim. P.sh. e pyeste se çfarë kuptimi kanë këto shkronja që janë në krye të sureve? Si namazi edhe agjërimi janë farz (të detyrueshme), por përse një grua që e sheh adetin e saj, agjërimin, e sjell në vend (e plotëson) në një kohë tjetër dhe namazin jo? Pse njeriu lahet kur bëhet pa larë, e kur e prish abdesin nuk lahet? Përse disa namaze (falje) janë me nga katër rekatë dhe disa të tjera me nga dy dhe disa me nga tre? Cili është qëllimi i këtij ajeti? Ç'do të thotë kjo, e të tjera?

Kësisoj, i shtronte parasysh disa gjëra dhe nuk i tregonte gjë fare por e linte në dyshim. Po sikur i ftuari t'a pyeste që t'i tregonte për ato gjëra?

I thoshte se nuk ka ardhur akoma koha që ti t'i marrësh vesh misteret e tyre, dhe në këtë mënyrë ia shtonte më shumë dyshimin dhe merakun, dhe ia shtynte më gjatë kohën.

4) *Lidhje* (rabt). Lidhja është besëdhënia e të ftuarit. Iu thoshin se Zoti ka urdhëruar kështu: Ashtu si Zoti e mori besëlidhjen prej pejgamberëve, edhe ne e duam një besëlidhje prej jush që të mos i nxirrni të fshehtat e sektit, dhe jo vetëm sekretet që nuk duhen kallëzuar por nëse është nevoja edhe kryet do t'i jepni por sekretin jo. Kështu i thonin dhe e merrnin besëlidhjen. E shtinin në dorë në një mënyrë që kur e donte puna e jepte shpirtin me një gëzim të madh dhe të fshehtat nuk i nxirrte në shesh. Pra, pasi ia rrënjosnin në tru këto dyshime, i thonin: Këto sekrete i di vetëm imami (i pari) ynë, dhe ti nëse do që të ngjitesh prej shkallës së fundit gjer në kulm duhet që t'i bindesh kryetarit tonë.

5) *Dinakëri* (tedlis). I nxirrnin një defter ku ishin shkruar të gjithë emrat e më të mëdhenjve të tyre dhe iu thoshin: Të gjithë këta të vdekur kanë qenë së bashku me ne. Ku gjen më të mirë se ky sekt, ku të gjithë profetët dhe më të mëdhenjtë kanë qenë në këtë sekt, por e mbanin të fshehtë. Me kesi fjalësh i

hutonin, me kesi propagandash i zhvishnin krejtësisht nga besimi. Ja, kështu dalëngadalë i fusnin në lak.

6) *Themelimi* (tesis). Të ftuarit i thoshin disa fjalë dyshimprurëse që këto fjalë ishin si parathënie e kësaj shoqërie të mallkuar.

7) *Zhveshja* (kal-e). Të ftuarin duhej ta zhvishnin nga të gjitha urdhërat e Zotit.

8) *Rrjepja* (selh). Në fund, të ftuarit do t'ia rripnin besimin si lëkurën e gjarpërit. Kur ta sillnin në këtë shkallë, atëherë nuk i mbetej asgjë nga ana e besimit, por bëhej edhe ai një mexhusi më shpirtkeq se ata që e ngritën këtë shoqëri të mallkuar. Këta mexhusë që e mbanin këtë sekt i kanë disa emra.

Këta quhen: Batininj, sepse thonë: "Qëllimi nuk është prej Kur'anit. Askush nuk e di se çfarë ka në thelb, por atë e di vetëm i pari (shejhu) ynë". Mirëpo sikur të ishte kështu, siç pretendonin këta faqezinj, atëherë si Kur'ani ashtu edhe librat e tjerë qiellorë duhet të ishin të pakuptueshëm e të kota, por kjo është absurde (muhal), sepse Zoti nuk mund t'ju dërgojë njerëzve një libër që nuk kuptohet e të tallet me ta. Këta quhen edhe Ismailinj, sepse për imam e marrin djalin më të madh të imam Xhafer Sadikut, Ismailin, që kësisoj u hedhin hi syve të botës që të duken gjoja se janë muslimanë dhe e duan Aliun dhe fëmijët e tij. Këta quhen edhe Hurumijje, sepse këta të gjithë haramet i quajnë hallall. Këta u quajtën edhe sebuijje (shtatanikë) sepse këta mexhusë të ndyrë për të gënjyer muslimanët mendjelehtë dhe për t'i hedhur në lak morën shtatë njerëz të mëdhenj si të zotët e Sheriatit. Këta të shtatë janë: Ademi, Nuhu, Ibrahim, Musai, Isai, Muhammedi dhe Mehdiu (A.S.).

Midis këtyre të shtatëve paska pasur edhe shtatë imamë që në çdo shekull me anë të tyre do të gjendet drita. Këta të shtatë që i kanë gradat e ndryshme dhe quhen zëvendësit e atyre të shtatëve që i përmendëm më parë quhen me këto tituj:

- 1) *Imam* – Mjeshti i madh; ky e merr urdhërin drejtëpërdrejtë nga Zoti.
- 2) *Huxhret* – Dëshmia se ky e merr çdo gjë nga mjeshtri i madh.
- 3) *Dhu Messa* – Thithësi: Ky, ashtu si foshja që e thith qumështin prej gjirit të nënës, edhe ky e thith diturinë nga Dëshmia.
- 4) *Ebvab* – portat; këta janë ftuesit, dhe më i madhi i tyre quhet ftuesi më i madh (Dai-i ekber).
- 5) *Mezun* – i lejuari; ky i merrte ata që i kishin dhënë besën dhe iu hapte portën e të fshehtave. Këta ishin edhe vetvrasës, të cilët kur e donte nevoja e sakrifikonin edhe jetën e tyre me një kënaqësi të pashembullt.
- 6) *Mukel-lib* – Ky ishte si zagari që sillet andej-këndej dhe kur gjente ndonjë njeri pa mend e merrte dhe ia sillte përpara atij që kishte një gradë më sipër se ai.
- 7) *Mumin* – besimtar, ky quhej kështu sepse kësaj shoqërie i kishte sjellë besim të plotë që edhe nëse i rripej lëkura për së gjalli nuk lëvizte nga besimi. Këta shtatë të parët që zënë vendet e të shtatëve të tjerë, “nga Ademi deri te Mehdiu”, nuk mund të jenë as më pak e as më shumë; sepse qiejtë, tokat, detet, dhe yjet që quhen fatdhënës, janë nga shtatë.

Po të vërehet me qëllim kjo shoqëri djallëzore dhe dinake që kanë treguar mexhusët e Persisë, dhe po t'i krahasojmë me dhëlpëritë e Jezuitëve janë shumë më të rrepta. Për të mos e zgjatur fjalën, themi se disa nga djallëzitë e këtyre mexhusëve janë këto:

abdest – zakonet e fesë duhen marrë prej imamit
ihtilam – të bërit i palarë – për të nxjerrë maskarallëkun në shesh
Gusl – të larit – për të përsëritur besëlidhjen
Zekat – pastrimi i shpirtit e i zemrës
Qabe e Safa – vetë profeti
Bab dhe Merve – vetë Aliu
Mikat – të futurit në zemër sekti
Telbije – me thënë *lebejk* – të pranosh ftesën e sekti, pa e kundërshtuar fare por të rrish drejt si i vdekuri para larësit.

Tavafi: të rrotulluarit shtatë herë – të duash shtatë imamët.

Xhenet: të ndenjurit rehat, duke mos zbatuar urdhërat e Zotit e duke mos e mundur veten me namaz, me agjërim e të tjera.

Xhehennem: të munduarit e trupit duke zbatuar urdhërat e Zotit; edhe shumë e shumë gjëra të tjera që njeriu ka turp t'i shkruajë.

Me këtë mënyrë në sy të botës u treguan si muslimanë të vërtetë, faleshin sa këputeshin, ndërsa fshehurazi punonin të nëntëdhjetë e nëntat (gjithë të këqijat). Është për t'u çuditur se të gjithë batirinjtë nuk ishin në një besim. Disa ushqenin me të vërtetë një dashuri karshi Ehli Bejtit, disa kishin hyrë në këtë sekt për të shpëtuar nga detyrat që i ngarkonte Kur'ani, dikush e kishte pranuar sepse ishte mërzuar nga mundimet e qeverisë, e dikush e kishte pranuar me qëllim që të ringjallte vetëqeverimin e Persisë. Ja pra, nga ky shkak, në këtë sekt u futën njerëz nga të gjitha fetë, dhe kur u ngrit një kala me emrin Daru-l Hixhre në Sivadi Kofe për ftuesin e madh, aty u grumbulluan nga e gjithë bota pa vënë re medh'hebin apo sektiin e tyre.

Ftuesit lëshuan rrënjë dhe u përhapën shumë në të gjitha anët e botës.

Karmatinjtë ishin shumë të rrezikshëm, dramën më të madhe e luanin nën maskën e fesë; me një ushtri të madhe derdheshin nëpër botën islame dhe kush nuk e pranonte sektin mexhusian të tyre, që e kishin veshur petkën islame, i grinin pa mëshirë me gra, me burra dhe foshnja.

Një kryengritje e tillë ndodhi në vitin 278 nën kryesinë e Ebu-l Fevarisit ku u bë një luftë shumë e përgjakur me Halifin El-Mutedid Bil-lahun; Ebu-l Feravisi u zu dhe u var. Në vitin 293, ishte Bajrami i Kurbanit, dhe atëherë kur e tërë bota islame ishte në xhami dhe po faleshin, njëri nga Karmatinjtë, Kasim Ahmedi së bashku me 40.000 vrasës dervishë që i kishte përgatitur u sulën me flamurë nëpër duar drejt xhamive duke thirrur: "duam gjakun e Husejnit", dhe Kijameti plasi në Kufe. Valiu (guvernatori) i Kufes, Is'hak Imrani, doli së bashku me 800 kalorës, por aty arritën edhe Karmatinjtë e Bahrejnit si një rrufe nën kryesinë e Ebu Said Xhevaniut, dhe kë gjetën përpara, të mëdhenj edhe foshnja i therrën e i grinë pa mëshirë. Pasi u ngopën duke vrarë dhe pasi gjoja këta mexhusë shpirt-djegur e morën gjakun e Husejnit, pas disa qindra vitesh u tërhoqën në Kadsijje. Në vitin 317, në kohën e Haxhxhit në Mekë u grinë 70.000 veta nën kryesinë e Ebu Tahirit nga Karamitati shpirt-keq.

Bota muslimane në atë kohë po jepte shpirt nga grushti i mushrikëve (mosbesimtarëve) dhe nga shqelmat e kuajve të tyre. Këta barbarë mexhusinj nën maskën e fesë islame po e shtypnin botën në këtë mënyrë. Ushtria e Halifes në Kadsijje u dëmtua rëndë dhe Ebu Seidi pushtoi krejt Kildaninë. Në vitin 301 Ebu Seidi u vra, dhe vendin e tij e zuri i biri, Ebu Tahiri. Ky ishte më i egër dhe më i keq se i ati, dhe nuk la më asnjë gjurmë feje. Kur ky e zaptoi Basrën, dëshironte që të bënte një lum që të rridhte gjak prej muslimanëve të pafajshëm.

Çnderimi që iu bë grave, bile edhe meshkujve muslimanë, dhe skllavërimi që bënte nuk mund të përshkruhet me pendë. Mbretëritë luftuan me këta pesëmbëdhjetë vjet derisa me zor i zhdukën. Mirëpo, edhe sot nga këta të mallkuar ndodhen ende si në Arabi, në Persi, në Irak, në Siri dhe në Anadoll, por me emra të ndryshëm.

Të vijmë përsëri te Umer Khajjami.

Për të shkruar jetëshkrimin e Umer Khajjamit siç duhet, kërkohet të dihet mirë se çfarë lloj besimesh kishte bota në atë kohë, dhe nga ky shkak shkruam shumë pak. Kërkohet të njihet mirë shpirti, besimi dhe pikërisht morali i tij. Umer Khajjami, siç thotë Sir-ri Pasha në librin "Ara-u-Milel", ka lindur në Nishapur, në vitin 410 ose 420 hixhri, ose siç thonë evropianët në shekullin e XI (1040) sipas Krishtit. Por, po të bëjmë një llogari, sipas këtyre fjalëve ka një diferencë të madhe. Atëherë nëse e shikojmë se Khajjami ka qenë nga shokët e shkollës dhe të shekullit me Hasan Sabahun, dhe meqënëse Hasani fortesën (kalanë) e fortë Almute e pati shtënë në dorë në vitin 483 H (1065 S.K.), atëherë sipas një hisabi (llogaritjeje) që do ta kallëzojmë më poshtë Hasani në atë kohë mund të ketë qenë 50-60 vjeç. Thuhet se Hasani ka qenë dhjetë vjet më i vogël se Khajjami, kurse Khajjami duhet të ketë lindur në vitin 420-430 H ose 1000-1010 e.s. (erës sonë).

Pa hyrë në jetëshkrimin e Khajjamit, të flasim pakëz për kohën e djalërisë dhe mbi studimet e tij.

Umer Khajjam Nishapuriu, që prej ulemasë së atij shekulli quhej Hakim (filozof), së bashku me Haxhi Nizamuddin ose Nizam-ul-mulk-Tusinë dhe me Hasan Sabahun, kanë marrë mësimë prej imam Muveffak Nishapuriut. Ky ka qenë prej ulemave më të mëdhenj dhe një prej shkencëtarëve të shekullit. Bota në atë kohë për këtë alim

(dijetar) me famë ushqente një besim të patundur se ai i cili do të mbaronte studimet tek ky zotëri, medoemos, në këtë botë, do të kishte gjetur një shkallë të lartë dhe një lumturi të madhe e të përhershme.

Hasan Sabahu një ditë Nizamuddinit dhe Umer Khajjamit u thotë: “Gjer më sot, kushdo që e ka mbaruar mësimin prej këtij zotërie ka arritur shkallën më të madhe dhe lumturinë më të fortë në këtë botë. Prej nesh, ai i cili do t’a arrijë shkallën më të lartë duhet që sipas vëllazërisë që kemi t’i shoqërojë edhe shokët e tij në fatin e vet. Për këtë çështje duhet t’i japim besën njëri-tjetrit”. Nizam-ul-Mulku tha: “Kushdo që të gjejë shkallën e lumturisë, të mos shohë vetëm shpirtin e tij, por duhet që edhe shokët t’i shoqërojë dhe të përfitojnë bashkërisht”.

Si Nizam-ul Mulki ashtu edhe Khajjami e pëlqyen këtë fjalë dhe lidhën besë.

Pasi vazhduan një kohë të gjatë, i morën diplomat dhe u ndanë. Nizam-ul Mulki pas disa kohësh u bë vezir i mbretit Alp Arslan i cili ishte prej Selxhukëve, që në atë kohë ishte shumë i njohur në botë. Sipas fjalës që kishin lidhur, sapo e mori vesh, Hakim Hajjami shkoi tek ai. Nizami e priti me nderime të mëdha dhe i propozoi një vend të lartë nga nëpunësit e mbretërisë. Hajjami meqenëse ishte sy-ngopur dhe shumë i ndrojtur nga nëpunësit e kësaj bote, i përgjigjet: “Unë nuk kam aq zotësi sa të udhëheq një ministri”. Atëherë Nizami i fali një çiflig në vendlindjen e tij, dhe i lidhi një rrogë prej dymijë florinj në vit, që sipas llogaritjeve të sotme bëjnë 20.000 franga ari.

Në këtë mënyrë Khajjami e kaloi jetën në lumturi dhe jo siç thotë zotëri Bilbili që gjoja në fund të jetës së tij ai vuante për një copë kothere bukë etj. Në kohën kur Nizam-ul Mulki ishte kryeministër, vjen edhe Hasan Sabahu. Sipas besëlidhjes që patën sakaq e bëri ministër. Por me vetitë e

fëlliqura dhe sjelljet e këqija që bëri, nuk ndenjtë i qetë por shpirti i fëlliqur dhe zemra e ndyrë e tij e shtyri Hasanin aq sa bëri si bëri e rrëzoi Nizamin dhe e mori nëpër këmbë para mbretit. Pas rrëzimit të Nizamit vendi mbeti i zbrazët ashtu siç dëshironte zemra e Hasanit. Pas disa ditësh ai filloi të veprojë. Mbretit i hyri në zemër dhe duke e magnetizuar e bëri për vetë. Por në kohën kur do t’u përgatiste buxheti, meqë nuk mundi të tregonte ndonjë zotësi të mjaftueshme, e humbi krejt simpatinë dhe u detyrua ta linte ministrinë dhe të largohet fshehurazi. Në fillim shkoi në Rej ku atje u takua me atasheun Abdul-Malik që ishte nga kallauzët e sektit Ismailije, dhe u fut në këtë sekt. Hasani pasi e mori këtë sekt prej Abdullah Atashesë, nuk qëndroi më në Rej por shkoi në Isfahan, Irak, Azerbajxhan dhe më së fundi u vendos në Misr (Egjipt). Mbreti i atjeshëm tregoi një simpati të madhe për të dhe e mbajti pranë, por meqë kishte një shpirt të keq dhe një zemër të ndyrë midis mbretit dhe bijve të tij, për punë trashëgimie, futi një grindje aq të madhe sa për pak ati dhe i biri po dilnin në luftë.

Qëllimi i Hasanit, që e pranoi këtë sekt dhe u zhvesh krejt nga feja islame dhe u bë një mexhusi i rreptë, ishte vetëm e vetëm formimi i mbretërimit.

Me të shtuar anëtarët e tij, dhe me të parë se fuqia i mjaftonte për realizimin e ëndrrës së dëshiruar, filloi të ftojë të rinjtë nëpër rrugë dhe u vendos në një qytet që ishte afër Almutes. Aty filloi të tregonte një devotshmëri të madhe (falej natë e ditë, e agjëronte) dhe kësisoj donte t’i gjuante zemrat e rinisë së popullit dhe ashtu ngjau!

Fjala Almut

Fjala Almut d.m.th.: Çerdhe e shkabës, ky vend ndodhet në perëndim të Kazvinit, midis lumit Sin dhe qytetit

Sultanije në një breg të lartë e të fortë, vend i vështirë strategjik.

Hasani prej dinakërive që kishte përhapë fjalë se gjoja fjala Almut është *ilah-emetu* (O Zot po vdes). Sipas hisabit (llogaritjeve) Ebxhed, d.m.th. me shifra shkronjash, duhet të dalë ilahe emetu = 483. Hasani kësisoj me anëtarët e vet duhej të vendosej medoemos atje në këtë datë. Kjo dhelpëri (dinakëri) shpifarake Hasanit i bëri shumë punë, sepse të gjithë ata që quheshin muridët e tij e besonin me mish e shpirt se Kalaja e Almutes është e Hasanit. Atij i ndiu fati, sepse edhe ruajtësi i kalasë atëherë ndodhej Mehdiu i cili ishte emëruar rishtazi prej mbretit, i quajtur Melek-shah Selxhuk. Ky ishte njëleshko dhe si e shihte Hasanin duke u falur shumë dhe tregohej si njeri i shenjtë, atëherë edhe ky i shkreti Mehdi ishte gënjyer e ishte bërë murid i tij, dhe besonte se me të vërtetë (sipas shifrave të fjalës) Kalaja Almut medoemos ishte e Hasanit. Pra, pa ndonjë luftë dhe pa e pyetur mbretin, kalanë ia dorëzoi Hasanit. Ky, sapo e shtiu në dorë këtë kala të fortë, dita-ditës e shtoi fuqinë dhe i zaptoi të gjitha anët e Rudbarit dhe Kahistanit. Hasani vetë mbretëroi 35 vjet. Mbretërimi i nipërve të tij vazhdoi 161 vjet dhe mbretërimi i tyre mori fund nga ana e Helagusë.

Asnjë peygamber nuk e ka shtirë popullin në dorë ashtu si e shtiu Hasani, saqë vetëm me një isharet (shenjë pëlqimi) të tij muridët se kursenin as shpirtin e tyre, por në minutë e falnin.

Për të shkukur rrënjët e Batininjve të Hasanit mbreti i Selxhukëve Nizam-ul Mulki përgatiti një fuqi të madhe për t'ia hedhur Hasanit sipër, por anëtarët e Hasanit meqenëse ishin të gjithë vrasës (fidainj), nuk e lanë që fuqia e tij t'i hidhet sipër por caktoi disa varrës të cilët e vranë mbretin.

Parajsa (Kopshti) që kishte ngritur Hasan Sabahu

Kopshti ishte ndërtuar nga inxhinierët më të ditur dhe mjeshtërit më të zotë. Brenda në kopësht gjendeshin anët e tij të ngritur përmbi gurë të mermertë, odat (dhomat) e tyre ishin shtruar me shtresat më të bukura të Persisë, dritaret ishin veshur me perde të mëndafshta të stolisura dhe të zbukuruara me ar, dhe jastikët e dhomave ishin të zbukuruara dhe të mbuluara me mbulesa të kristalta. Trualli i kopshtit ishte ndarë pjesë-pjesë dhe ishte shtruar me bar të llojllojshëm që dukej sikur ishte stolisur me qilima të gjelbërt të natyrshëm.

Lulet më të bukura dhe më të hijshme që ndodheshin në faqe të dheut aty ishin mbjellur, me një sistem që kush i shihte nuk i lëvizte sytë dhe hutohej dhe mbetej gojëhapur nga ngjyrat e ndryshme të tyre. Erërat e hijshme e velëse që përhapnin lulet e dehnin njeriun edhe kur era frynte e ngrinte aromën e këtyre luleve dhe e përhapte jashtë disa orë larg. Ujërat që rridhnin nëpër hijet e drurëve të kopshtit dukeshin si ndonjë shirit sermi hequr përmbi shtresat e gjelbërta të kopshtit. Shadërvanët që ishin ndërtuar andej-këndeje nëpër kopësht aq lart i hidhnin ujërat sa kur rridhnin nga përpjetë bëheshin si harqe dhe prej dritës së diellit dukeshin sikur të ishin nga një yll i verës dhe kallëzonin shtatë llojet e ngjyrave natyrale të diellit. Enët që ishin radhitur anës pellgjeve të shadërvaneve ishin të gjitha prej ari, prej kristali, prej argjendi dhe të stolisura me xhevahire dhe me elmaz (diamante). Drurët ishin shumë kryelartë dhe krahët e tyre ishin përqaftuar me të tjerët. Duhet të mos harrojmë se edhe zogjtë që ishin vendosur nëpër drurë, me fryrjen e erërave krijonin një melodi e harmoni të tillë saqë dëgjuesit veleshin dhe mallëngjeheshin kur iu tingëllonte zëri i tyre në vesh. Brenda në këtë kopësht ishin vendosur vajzat dhe djemtë më të bukur të botës, bile flitet se edhe vajza e vetme e mbretit të Jeruzalemit ishte vjedhur dhe ishte vendosur në këtë xhennet.

Shtresat nga më të mirat e Persisë e të Greqisë, enët prej bakri dhe ari, siç e thamë më sipër ishin grumbulluar të gjitha aty. Hasani, djemtë që i shartonte dhe që ishin shumë trima e të shpejtë, të zgjuar e të hijshëm i zgjidhte dhe i merrte në sofrën e vet. Pasi u jepte esar, afijon, kokainë e të tjera, i zhvishte, i qefinoste dhe i fuste në një tabut duke iu thënë: “Ja ku vdiqët, dhe për ju nuk ka më vdekje”.

Ashtu siç mbeteshin pa mend i merrnin me gjithë tabut dhe i çonin në parajsën e përgatitur dhe i linin në një odë (dhomë) të veçantë. Pasi iu vinte mendja u mbidheshin të gjitha vajzat rreth e përçark, i merrnin e i vishnin me rrobat më të bukura e më të hijshme, i lyenin me erërat më të këndshme, i shëtisnin nëpër kopësht dhe i gostisnin me ushqime dhe pije të mira duke i thënë se ky është xhenneti, ti vdiqe dhe hyre në tabut, tani nuk ke për të vdekur kurrë. Ne jemi hyritë (gocat) e parajsës që jemi krijuar vetëm për ty. Djali vrasës, pasi bënte qejf në parajsë për dhjetë a pesëmbëdhjetë ditë; e dehnin përsëri me kokainë dhe po në atë gjendje e fusnin përsëri në atë dhomën ku e kishin çuar më parë. Si fillonte të përmendej i vinte vetë shejh efendiu mbi krye dhe i thoshte me një buzë të qeshur:

“Nëqoftëse do të kallëzosh ndonjë besnikëri të fortë dhe do t’i bindesh urdhërave të mia pa e kursyer shpirtin, pasi të vdesësh ke për të hyrë në atë parajsë që e pe dhe nuk ke për të dalë kurrë”. Djali vrasës, pasi e shijoi për pak ditë atë vend, çdo minutë e kërkonte vdekjen. Mbretërit e atyre anëve shumë herë patën hapur luftë me Hasanin, por nuk patën mundësi që t’i bëjnë gjë fare.

Anëtarëve të Hasanit u thuhet “Hashshashin”, sepse përdornin hashash, kokainë e të tjera. Francezët këtë fjalë e bënë “Assasins”, d.m.th. katilë (vrasës) të rreptë.

Një ditë Hasani zgjodhi tetë prej këtyre djemve dhe i dërgoi në Mosul për të vrarë princin. Ata u veshën si dervishë

dhe u nisën. Princin e pritën te porta; me të dalë iu sulën me kamat e tyre të mprehta. Sadoqë pati këmishë të teltë dhe sado që tre prej tyre i shtiu përdhe, meqenëse ndihmësit e tij nuk arritën dot me kohë, u vra edhe ai vetë. Ata që mbetën u copëtuan nga ushtarët e princit.

Vetëm njëri prej këtyre pati shpëtuar. Më vonë ndodhi një ngjarje e çuditshme. Një plakë nga mesi i hashashinëve, kur dëgjo i se biri i saj ishte vrarë për të çuar në vend urdhërin e Hasan Sabahut, nga gëzimi u lye e u stolis, dhe pastaj priste miqtë që vinin për t’i uruar shërbimin e shenjtë të të birit. Pas disa kohësh, kur biri i saj erdhi i gjallë, filloi të qajë dhe të zhgarravitet nëpër baltë nga mërzia se pse djali i saj nuk ishte vrarë për të çuar në vend urdhërin e shenjtë të Hasanit. Në këtë kohë ka jetuar edhe një nga ulematë e mëdhenj, Fahrudhin Raziu, i cili me një trimëri të madhe dhe me një kurajo të pashembullt dilte çdo ditë në xhami dhe ulej në Kursi duke mos lënë gjë pa thënë për këta batininj.¹ Hasan Sabahu duke dashur që t’i jepte një mësim të tmerrshëm Fahrudhinin, dërgoi për në Rej një prej djemve më vrasës të tij. Ky anarshist i tmerrshëm u bë gjoja si një nxënës i tij, dhe për shtatë muaj i theu gjunjët duke ndenjtur përpara Raziut. Ai nuk po gjente rast që t’a çonte në vend urdhërin e shenjtë të kryetarit të sektit. Një ditë ai e gjeti Fahrudhinin të vetëm në dhomë, dhe sapo hyri dhe e mbylli derën, ai e vuri poshtë Raziun, dhe i nxorri kamën që ta therrë. Fahrudhini nga frika po dridhet dhe i thotë:

“Ç’po bën?”

Do të të çaj barkun e do të të nxjerr zorret.

Përse?

Çfarë ke me Ismailinjtë që po i shan në Kursi?

Fahrudhini i dha besën që nuk do t’i shajë më, dhe ai e fali. Vrasësi pastaj i tha se “kushdo që do të flasë keq për shejhun tonë, ne sapo të marrim urdhër prej tij, sado i fortë të

¹ Shihni se sa keq flet Tefsiri Kebir për këta batinjtë.

jetë armiku i sekti, ne do ta vrasim. Ty nuk doja të të vrisja por doja vetëm të të jepja një mësim që të kesh mend për herë tjetër". Dhe Fahrudini e ndërroi gojën, dhe nuk i shante më.

Një nxënës i tij e pyeti një ditë se cili ishte shkaku që nuk po i shan më batininjtë?

Ai tha: "Ata kanë disa dëshmi more bir që të bëjnë të mendohesh". Kjo fjalë sado që është thënë kështu, shumë ulema mendojnë se ajo fjalë bie; ajo fjalë është shpikur nga Fahrudini se po të ishte se ai ishte trembur, duhej që të hiqte dorë nga të sharët kundër tyre; por ai deri sa vdiq nuk la gjë pa thënë dhe pa shkruar për ta.

Mbretit Berkijark Selxhukiut, shumë komandantë të tij i ishin vrarë në këtë mënyrë. Prej Selxhukëve, sulltan Muhammedi dhe sulltan Sanxhari, për të shkukur rrënjët e këtyre batininjve janë përpjekur shumë por nuk patën se çfarë t'u bëjnë. Një vrasës i tyre, nën maskën e besnikërisë, u fut në pallatin e sulltan Sanxharit, dhe u bë aq i brendshëm saqë mbreti e mbante te dera. Një natë, kur ishte duke fjetur, i nxorri hanxharin e ia nguli në jastikun ku flinte, dhe më pas u zhduk. Në hanxhar kishte shkruar: "Ai që ta nguli hanxharin në jastëk ishte i zoti të ta ngulte edhe në kraharor, por i erdhi keq e të la, prandaj duhet që të heqësh dorë prej ismailinjve dhe të mos u biesh në qafë".

Mbreti i Jeruzalemit

Mbreti i Jeruzalemit, pasi e mori vesh se vajza e tij e vetme ndodhej në kalanë Almut, nisi një nga ministrat e tij me dhurata të mëdha dhe e dërgoi pranë Hasan Sabahut. Sipas rregullit, kur i erdhi radha për të hyrë, ai u fut dhe doli para Hasanit që ishte plaku i lartë i malit.

Pasi mori leje prej tij, i tha: "Të lutem, a mund të më tregosh se si ka mundësi që anëtarët tuaj janë aq besnikë dhe vrasës të rreptë?"

Hasani i lajmëroj dy prej atyre çunave dhe u tha: "Sot ka ardhur koha që ju të shkoni atje dhe të mos dilni më, pra, i tha që të hidhen poshtë nga dritaret". Me të marrë urdhërin e shenjtë, ata pa u menduar aspak por me një gëzim të madh dhe me buzë në gaz u hüdhen prej dritareve në fundin e malit. Ministri u habit dhe tha me vete: "Nëse do t'i kishim ne këta besnikë në ushtri do të kishim pushtuar botën". Për këtë arsye edhe sot e kësaj dite katilët e rreptë po përmenden me emrin assassins. Hasan Sabahu, edhe shokun e tij Nizamul-Mulkin e kishte vrarë me dhëlpëri (dinakëri). Në këtë sekt pranonin edhe vajza të cilat pasi i dehnin dhe i dërgonin me tabut në kopësht, dhe shfaqeshin përpara djemve të bukur, pas pak ditësh, i dehnin përsëri dhe i kthenin atje ku i kishin marrë. Vajzat meqenëse pinin barëra (ilace) nuk mbarseshin. Si meshkujt ashtu edhe femrat, kur hynin në këtë parajsë duke e shijuar shumë, a ka mundësi që t'i kundërshtonin shejhut, plakut të malit që njihej aq shenjtor i madh saqë edhe parajsën e kishte vetë në dorë?! Askush nuk e kursente shpirtin, por dëshironte që një orë e më parë të vdiste që të shkonte në parajsë dhe të jetonte atje përgjithmonë. Çudi se çfarë bëjnë ndjenjat shtazore!

Siç thamë më sipër kjo mbretëri e hashashinëve vazhdoi brez pas brezi për 161 vjet. Mbretërit e atyre anëve sa herë që luftonin me të nuk fitonin dot. Më në fund ai u përmbys përgjithmonë nga ana e Helugjesë. Mirëpo sado që qeveria u përmbys, ajo pakicë që mbeti u përhap nëpër botë dhe fara e keqe që mbolli lëshoi filiza në të gjitha anët, por me emra të ndryshëm. Edhe sot ka njerëz akoma që besojnë se Hasani, ai shenjtori i madh, nuk ka vdekur por ai e ndërroi lëkurën dhe do

të vijë përsëri. Mu ashtu si çifutët që presin Musanë dhe të tjerët...!

Kjo degë e hashashinëve ka lëshuar edhe filizë të tjerë që quhen këzell-bash (sufinj, çarapof, vazallak etj). Këta kanë një lloj mbledhjeje që sapo i fikin dritat përzihen femra e meshkuj bashkë. Kësaj mbledhjeje i thonë ajinixhem (zakoni i xhemit). Xhemshid-xham i shidit, d.m.th. kupa e diellit, quhet një mbret i Persisë që është nga klasi i parë, që quheshin: Bishdadijan, d.m.th. shumë të drejtë.¹ Këta, si mexhusi që ishin, le që përziheshin me gratë e huaja, por edhe me nënat, bijat dhe motrat e tyre nuk e kishin gjynah. Pra, edhe këto sekte që veprojnë nën maskën e fesë islame, nuk duhet të shihen me çudi, sepse, siç thamë më sipër, edhe ky sekt i Batininjve u themelua po prej mexhusinjve.² Këta, sipas hisabit (llogarive) të tyre, meqenëse Persia u zaptua në kohën e Ebu Bekrit dhe Umerit, duhet që të rrëfejnë medoemos armiqtësinë më të madhe karshi këtyre të dyve, ndërsa sa për dashurinë që e tregojnë gjoja në hak të fesë islame është krejtësisht falso (e pavërtetë). Këta kur mblidhen së bashku me vëllezërit e tyre (!), duke mos pasur të huaj brenda, kryetari i sektit duke i dhënë një trëndafil njërit në dorë, i thotë: "Merri erë dhe jepja edhe shokëve me radhë që edhe ata le t'i marrin erë". Pasi i marrin erë me radhë, ia japin prapë kryetarit. Atëherë plaku u thotë: "A e gjeti ndonjë dëm lulen? Pasi merr përgjigjen jo, u thotë: "Ja, femra është si kjo lule, Haku e ka falur që ne t'i marrim erë, por për të jashtmit është e ndaluar".

Mexhusinjte e Iranit, të Hindit (Indisë), e të Kinës edhe sot e ndjekin këtë zakon, por shumë fshehurazi. Këta batininj

¹ Mbretërit e vjetër të Persisë ndahen në katër barqe (grupe): (1) Bishdadijan, (2) Eshkanijan, (3) Kijanijan, (4) Sasanijan.

² Në këtë botë, në shekuj të ndryshëm sa herë janë formuar sekte dhe shoqëri që janë menduar për të përhapur bashkimin e pasurisë dhe të femrave?

që kanë mbetur prej Karamitasë dhe që quhen me shumë emra, akoma nën maskën e fesë islame punojnë si mexhusinjte, por duhet të dihet se kur themi batininj nuk duhet që kjo fjalë të kuptohet keq, sepse tjetër gjë është batinijje e tjetër gjë është tesavvuf (felsefi islamijje – (misticizmi-filozofia islame). Xhunejd Bahdadiu, Bajerid Bistamiu, Gazaliu, Abdul-Kadiri Gijlani (Xhejlani), Xhelaluddin Rumi e të tjerë janë nga mutesavvifët më të mëdhenj që nuk janë as sa një qime kundër Sheriatit. Ilmi Batini (sekretet) që këta dinë është tjetër gjë, e jo siç thonë hashashinët me shokë, që i humbtë Zoti!...

Hasan Sabahut i thuhej plaku i malit (Shejhul-Xhebel), sejjidina (zotëria ynë) i madh. Edhe sot ndodhen truthatë që këtë armikun më të madh të fesë islame e quajnë të shenjtë.

Njeriu mund të ruhet jashtë shtëpisë prej policisë por punët më të shëmtuara punohen brenda shtëpisë, ç'do të bëjë policia aty? Polici që siguron ligësitë që duken e ato që nuk duken është vetëm frika e Zotit që ky polic nuk i ndahet kurrë njeriut por kudo që të shkojë e kudo që të jetë e ka me vete dhe e ruan nga të gjitha të këqijat.

Një popull sa më fetar (e jo hipokrit) të jetë, aq më i qetësuar jeton. Thuhet se "njeriu pa fe është si kafsha pa fre". Një filozof i madh thotë: "Nëse do të shkatërrohet ndonjë shtet në Europë, e para do të jetë Franca, sepse atje feja dhe morali u shkatërroan më tepër se kudo".

Tani të flasim pak edhe për doktrinën sunnite të Persisë që fesë islame i bënë shërbime të mëdha, e të cilët luftuan karshi sektit mexhusian.

Sunninjte e Persisë

Aty ku hyri flamuri islam, ashtu siç e ndriçoi atë vend me lloj-lloj diturish ashtu e ndriçoi edhe nje pjesë të Persisë. Ata persianë që e përqaftuan fenë islame me gjithë shpirt,

zakonet e vjetra mexhusiane i flakën të gjitha poshtë dhe u stolisën me vetitë kur'anore ashtu siç duhej. Nga ky shkak, në shekullin e mesëm (në Mesjetë) erdhën shumë të ditur, dhe meqenëse gjuha arabe ishte gjuhë zyrtare, të gjithë librat, bile edhe të shumtën e vjershave i shkruanin në gjuhën arabe. Nga ulematë e mëdhenj sunni janë: Fahrudin Raziu, Ebu-Bekr Raziu, Kadiu, Adudu-ddini e qindra të tjerë, ndërsa nga vjershëtarët më të mëdhenj të botës janë: Firdeusi, Enveri, Menuçehri, Shirazi, Saadi, Xhelaluddin Rumi, Aruzi Nizami, Kemaluddin Asfahani, Xhemaluddin Asfahani, Hakani Sihai, Hatifi, Unsuri, Asxhedi, Ferruhi, Xhamiu e qindra të tjerë. Që të gjithë kanë qenë sunni.

Abdur-rahman Xhamiu në librin Beharistan thotë:

"Sado që Profeti ka urdhëruar që pas meje nuk do të vijë Pejgamber, në gjuhën persiane kanë ardhur tre pejgamberë: për kaside Firdeusi, për methneviat Enveri dhe për gazele Saadiu".

Thuhet se vjershat e Xhamiut, si njëra ashtu edhe tjetra, janë që të gjitha të larta. Pas datës (vitit) 1000 sipas Krishtit, Firdeusi në pallatin e sulltan Mahmud Gazneviut filloi të shkruajë librin Shahname (libri i mbretërve). Kur e nisi këtë libër ishte 30 vjec, dhe kur e mbaroi ishte 65 vjeç. Libri përmban 75.000 vjersha. Populli i Persisë gjer në atë kohë i shkruanin të gjitha librat në arabisht, pas Shahnamesë edhe të tjerët filluan që të shkruanin në persisht. Në pallatin e mbretit ndodheshin edhe shumë poetë të tjerë, por më me famë ishin Unsuriu, Ferruhiu dhe Asxhediu.

Të vijmë prapë te Khajjami

Të fillojmë të flasim përsëri për jetëshkrimin e Hajjemit. Hajjami siç thuhet ishte biri i Ibrahim Khajjemit, i cili riparonte çadra (tenda). 'Hajme' quhet tenda ndërsa

riparuesi i saj quhet hajjam. Umeri, sipas zakonit të atëhershëm, në vend që të zgjidhte për veten e tij një mbiemër të bukur, ashtu siç patën zgjedhur vjershëtarët e tjerë të Persisë si Enveri, Saadiu, Firdeusi, Xhamiu e të tjerë, ky preferoi të mbante mbiemrin tendë-riparues = hajjam.

Meqenëse në shekullin që jetonte Khajjami mbretëronte një liri e plotë, në Persi ekzistonin disa dyzinë doktrinash e sektesh si Mezdekianë, Babekianë, Karmatinj, Zindikë, Batininjë, Hashshashinj (assasines) etj, të cilat nën maskën e fesë islame përpiqeshin që të shkullnin rrënjët e fesë. Në atë kohë ndodheshin edhe prej ulemave të mëdhenj si Fahrudin Raziu, dhe prej mutesavvifëve me nam si Nexhmeddin Kubraja, të cilët përpiqeshin natë e ditë për lartësimin e fesë. Vetëm Fahrudini ka shkruar 300-400 volume librash. Muhammed Behaaddin Amiliu në librin e tij Keshkul thotë: "Fahrudini piquej (takohej) shpesh me Khajjamin, dhe bisedonin gjerë e gjatë mbi shkencat. Fahrudini bisedonte edhe me bashkëshekullarët e tij, si me Thabit al-Kurra, me Kostën dhe me Llukën, të cilët ishin prej shkencëtarëve me famë. Në rubaijatin e Khajjemit janë përfshirë vjersha nga të gjitha llojet e partive (grupeve). Aty ndodhen fjalë të ulemave, fjalë të mutesavvifëve, fjalë të mexhusëve, fjalë të afetarëve (mosbesimtarëve), fjalë të pijanecëve, fjalë çapkënësh, etj. Gjersa është kështu, a është e drejtë që të gjitha t'i ngarkohen Khajjemit?

Të themi për shembull: Në një vend ndodhen 40 persona dhe që të gjithë janë me karaktere të ndryshme. Pastaj këtyre t'u thuhet: "Ju jeni të lirë që të tregoni nga një rubai sipas mendimit dhe besimit tuaj". Dhe këta folën, dhe rubaitë i dorëzuan pa firma. Pas një kohe të gjatë që të gjitha rubaitë ia ngarkuan vetëm njërit nga këta persona; atëherë a mund t'i shënohet dhe t'i caktohet ideja, besimi dhe karakteri i këtij? Kështu i ka ndodhur edhe Khajjemit. Në shekullin që jetonte

Khajjami, bashkëshekullarët (bashkëkohësit) e tij e quanin alimin (mësues) dhe filozofin më të madh të kohës.

Sipas disa hetimeve të Husejn Danish Beut, Khajjami ka pasur aftësi të mëdha edhe në mjekësi, duke mjekuar shumë familje të mëdha.

Në vitin 1074 të erës sonë, mbreti Xhelaluddin Melekshahu e ftoi, dhe ai i bëri një kalendar të quajtur kalendar i Xhelalit. Umer Khajjami së bashku me shokët e tij Ebu-l-Muzaffer Isfizari, Mejmun Ibnu-n-Nexhibi-l-Vasiti e të tjerë, u mbajtën nga Xhelaluddini si astronomë dhe në kohën e tyre u zbuluan shumë sende qiellore. Për muajt diellorë ata pranuan këta emra: Frurdin (mars), Ardibehisht, Hardad, Jeter, Murdad, Shehrijar, Mehr, Aban, Adher, Dej, Behmen, dhe Isfendarmedhe. Umer Khajjami ka shkruar nëntë ose dhjetë libra mbi kozmografinë dhe katër mbi matematikën, dy për metafizikën dhe disa vjersha. Ka shkruar edhe një libër mbi algjebren i cili është shtypur. Ky, ashtu si edhe të tjerët, të gjithë librat i ka shkruar në gjuhën arabe. Për Khajjamin shumë njerëz thonë se ky ishte mutesavvif (mistik). Mutesavvifët, dervishët¹ e vërtetë, thonë se trupi është një burg për shpirtin. Njeriu i mirë, nëse nuk shpëton prej këtij burgu, e ka të vështirë që të puqet me Hakkun (të vërtetën). Nga ky shkak, ata nuk kanë frikë nga vdekja, por përkundrazi kur u afrohet vdekja dhe i shikojnë shenjat e saj gëzohen, sepse atëherë do të puqen (takohen) me Hakkun dhe nuk do të vdesin kurrë. Ky lloj

¹ Dervish – fakir = i varfër. Zoti në Kur'an thotë: Zoti është Gani = i panevojshëm, e ju jeni fakira-dervisha = nevojtarë të Zotit. Njeriu duhet që vetes të mos i japë rëndësi se nuk është gjë fare. Është fakir-dervish = nevojtar të Zotit në çdo mënyrë. Pra, fjala dervish e fakir ka një kuptim të plotë e fort të lartë sepse kallëzon (tregon) ultësinë e madhe karshi Zotit. Edhe fjala ejvallah që përdoret shpesh është marrë prej Kur'anit "I va Rabbi" = Po, ashtu është, betohem vërtet në Zotin. Duhet thënë 'i vallah' e jo 'ejvallah'.

tesavvufi (misticizmi) është i vërtetë. Ndërsa të tjerat janë hajali = ëndërra të ëndërruara.

Shemseddin Sami Frashëri, që njihet si nga më të mëdhenjtë e literaturës, në Kamusu-l-Alam, volumi 3, faqe 2071, thotë: "Khajjami është një nga poetët më të njohur e një nga shkencëtarët, filozofët e sufijnjtë më të mëdhenj të botës muslimane. Ai ka lindur në Nishapur. Khajjami kishte një zotësi të madhe dhe një dorë të gjatë në njohuritë mendore, në njohuritë natyrale, në filozofi dhe në tesavvuf (misticizëm). Rubaijjati që ka shkruar përfshin shumë gjëra të holla dhe të thella që kuptimi i tyre e çon njeriun shumë larg. Fjalët e tij janë shenja inteligjence e shpirtërore që me pak fjalë tregojnë shumë hollësi. Disa prej Rubaijjateve të tij janë shtypur prej letrarit të sotëm me famë, Fejzi efendiut. Mbreti Senxhar i Selxhukëve, i pati bërë shumë ndere sa e kishte lejuar të rrijë edhe në fronin e vet. Ai është nga nxënësit e Ebu-l Hasan Eshariut dhe gjatë mësimeve si shok ka pasur Nizamu-l Mulkin, dhe ka diplomuar në medresenë Nizamijje të Bagdadit, që i zoti i saj ka qenë po Nizamu-l Mulki. Mbreti i përmendur, pranë Nishapurit, i ka falur Khajjamit shumë tokë, dhe ai nuk ka marrë nëpunës por merrej vetë me mbjelljen e saj dhe jetonte në qetësi. Ka vdekur në vitin 518 H."

Ka mundësi që si profesor të parë të ketë pasur Ebu-l Hasanin e më pastaj së bashku me shokët e tij të ketë marrë dituri më të larta nga Imam Muveffaku. Rubaijjatin e Khajjamit për së gjati e ka përkthyer Dr. Abdullah Xhevdeti, Husejn Danish dhe filozofi Riza Tevfiku, të cilët janë nga dijetarët dhe filozofët më të mëdhenj. Porse Abdullah Xhevdeti ka shënuar edhe shumë rubai që nuk janë të Khajjamit. Hajjami verën e kujton (përmend) shumë shpesh. Por edhe ky, ashtu si persianët e tjerë, kur e kujtojnë verën kanë pasur për qëllim kuptimin metaforik e jo të vërtetë. Edhe ulemai (dijetari) arab Ibn Faradi, në divanin e tij, flet në mënyrë metaforike për

verën. Persianët badenë dhe arabët rehikun, d.m.th. që verën e përdornin në vend të ashkut (dashurisë) të Zotit. Disa thonë se edhe Khajjami e fshihte mosbesimin e vet ashtu si shokët e tjerë të tij. Kjo në gjuhën arabe quhet kitnan. Kjo fjalë është shpifje sepse ai nuk ishte hipokrit.

Saadiu thotë në Gjylistan: “Kur iu tregoja hollësitë e ajeteve, isha i dehur, dhe në kupë e kisha lënë edhe pak pa pirë.” Prapë në një vend tjetër thotë: “Ata që pinë verë në mbrëmje, iu del në mëngjes e bëhen esëll, por ata që dehen me verën e dashurisë së Zotit edhe në Kijamet në Ditën e Mahsherit nuk do të vinë në mend”.

Hafiz Shirazi, që titullohet me fjalën lisanu-l-gajb (gjuha e misterit), librin e tij e ka mbushur të tërin me verë. Si Hafizi, ashtu edhe vjershëtarët e tjerë, a mos ishin gjë mejhanexhinj (pijanecë që rrinë nëpër mejhane)? Hafizi në një vend thotë:

“Hafizi këtë hërkanë të larë me verë nuk e veshi se ia pati kënda, por ia veshën. O shejh (o plaku i mirë) që e ke piqinë e pastër e të papërlyer, mos na i vërë re kusuret”.

Në një vend tjetër thotë:

“Mbrëmë pashë engjëjt që trokitën në derën e pijetores, dhe pasi u futën brenda filluan të gatojnë baltën e trupit të Ademit (të babait tonë që është njeriu i parë në Tokë), pastaj e shtinë në kupë, në qypin e verës, që të dehet me atë verë të dashurisë së amëshuar...pastaj dy rreshta më poshtë thotë:

“Pasi e gatuan babain tim, të nesërmen, mua budallait të gjorë që jam biri i tij, ma ngarkuan barrën e rëndë të amanetit, barrën e dashurisë së hakut, atë barrë aq të rëndë që nuk e morën dot përsipër as qiejtë por m’a ngarkuan mua të gjorit. Unë me gjithë këtë dobësi dhe pamundësi që kam, nuk i kundërshtova fare por me të urdhëruar e pranova sepse kundërshtimin e pashë për turp! Atëherë, Hafizi, a ka qenë me të vërtetë një pijanec dhe po tallet me këto fjalë apo jo?

Khajjami ka shkruar edhe disa vjersha në gjuhën arabe, por ne këtu për shembull do të sjellim disa në persisht dhe pak në arabisht. **Në këtë libër vjershat i kam ndarë në dy pjesë; pjesa e parë, prej një shumice njerëzish, numërohen si të Khajjamit, ndërsa pjesa e dytë është e dyshimtë.** Për mua, edhe prej pjesës së parë shumë prej tyre nuk më duken se janë të Khajjamit, sepse nuk janë në një stil. Nga dëshpërimi që nuk mund t’i zbulonte të gjitha ato mistere që dëshironte, mund të ketë folur diçka, por jo të thotë: “O Zot shishen e verës ma theve, ma mbylle derën e qejfit, ma derdhe në tokët edhe verën ngjyrë-trëndafilë, m’u thaftë goja a mos je i dehur”.

Një zotëri thotë se Khajjami në pleqëri hoqi shumë dhe vuante për një kothere bukë, edhe për të fituar simpatinë e fanatikëve, u shtrëngua që të shkojë në Mekke që të bëhet haxhi, dhe kjo vizitë e egërsoi më tepër atë sa filloi të tallet me fenë më tepër se më parë. Të gjitha këto janë shpifje të kota.

Për të nxjerrë bukën e gojës ai u detyrua t’u mësojë fëmijëve Kur’anin, atë Kur’an që vetë e përbuzte.

A do të mbetej Khajjami pa bukë në kohën që kishte një çiflig goxha të madh që ia kishte dhuruar Xhelaluddin Shahu? A do të mbetej ai pa bukë, që si thotë edhe Husejn Danish Beu që Khajjami ishte një mjek me famë dhe mjekonte disa familje të mëdha?

Atij i luteshin njerëz të pasur e me nam që ai t’i mësonte dhe nuk i dëgjonte sepse ai ishte dhënë së tepërmi pas studimit dhe nuk kishte kohë që të merrej me mësim.

Këto janë që të gjitha shpifje. Qëllimi i shpifjeve është që Khajjami të tregohet si një gogol i rreptë për fenë islame, që kështu rinia islame të zverdhet nga besimi duke thënë se nëse feja do të ishte ndonjë gjë, atëherë Khajjami nuk do të tallej me të. Mirëpo puna nuk është ashtu, sepse Khajjami është një

besimtar i fortë, nuk është fanatik e as hipokrit, është një liberal i hijshëm. Ai tallet me fanatikët e paditur dhe me hipokritët.

A është e drejtë që Khajjami, i cili i kishte mbledhur të gjitha dituritë e kohës dhe ka qenë i njohur si më i madhi i të diturve të Persisë, të thuhet se: ai nuk besonte fare por tallej me fenë islame, natë e ditë pinte verë, rrinte gjithnjë i dehur, nuk u pa asnjëherë esëll, kupën e mbante në dorë dhe vajzën në shtrat, ishte aq pijanec i madh sa edhe kur vdiq tha që të më mbështillni me hardhi rrushi që edhe nëse vdes eshtrat e mia të ushqehen e të ngjallen me lëngun e saj e të tjera? Nëse Khajjami do të ishte njeri pijanec, vallë kur e mësoi atë dituri aq të madhe? Për sa vjet që qëndroi në pallatin e mbretit që e përmendëm më sipër, ku e gjeti kohën atëherë që të bëhej esëll e të mundohet aq shumë për zbulimin e gjithë atyre çështjeve qiellore dhe për krijimin e një kalendarit aq të plotë e të saktë? Khajjami, megjithëse nuk kishte dhënë ndonjë mësim rregullisht ashtu si ulematë (dijetarët) e tjerë, por për të zgjidhur problemet e koklavitura për çdo dituri dhe në çdo rast, po ky i njëjti do të ishte në krye të mbledhjes. A mos vallë të gjithë ata që kanë shkruar si Khajjami kanë ndenjtur gjithnjë xurxull (të pirë) dhe kanë qenë afetarë? Nga libri i vjershave të tij po shënojmë një pjesë në arabisht, që shumë njerëz të mëdhenj e kanë shënuar në përkthimet e veta:

“Në sajë të mendimit të drejtë e të saktë, dhe me përpjekjen time për arritjen e shkallëve të larta, i kalova të diturit. Në netët e errëta të errësirës së fortë me anë të kuptimit tim të thellë, drita e së vërtetës më ndriti e më shkëlqeu. Nakartarët (ata që kanë smirë), që nuk më heqin dot, përpiqen ta fikin atë dritë, mirëpo Zoti nuk i lë ata që ta fikin, por atë dritë ka për të ma plotësuar medoemos”. Strofën e fundit e ka marrë prej Kur’anit, dhe kjo tregon se sa fetar i lartë që është.

Tani le të mendojmë pak, një njeri që gjykon dhe flet në këtë mënyrë a mund të quhet dinak ose afetar, siç duan të thonë

disa përkthyes? Këtë e kuptojnë edhe fëmijët se nakartarët e kanë thënë me qëllim në mënyrë që të ftohën të rinjtë nga besimi. Në një vjershë tjetër në arabisht thotë:

“Mendja çuditet me një njeri që i mbështetet kohës, kurse mirësia e saj vjen e shkon si era, dhe lumturia e saj ikën dhe zhduket si hija”. Nuk duhet të shihet për çudi nëse shohim disa vjersha që i kanë folur të diturit dhe vjershetarët, dhe të cilat duken sikur janë shkruar për të përbuzur fetë. Ata i kanë thënë ato me qëllim që të ndreqen disa besime të gabuara. Për shembull, Ebu-l Alai-l-Maarri thotë:

“Çuditem me Kisran (me mbretërit e Persisë) dhe me popullin e tyre (me mexhusinjtë që i falen zjarrit), çuditem sepse ata me shurrën e lopës i lajnë sytë. Çuditem edhe me hebrenjtë (çifutët) që besojnë një Zot i cili kënaqet prej gjakut që derdhet dhe prej erës së mishit që piqet.

Çuditem edhe prej të krishterëve që besojnë një Zot që është munduar me lloj-lloj torturash, është varur i gjallë dhe nuk ka pasur ndihmë nga asnjë anë. Çuditem edhe me fjalët e një kombi (me muslimanët) që ngrihen nga qytetet e largëta dhe vinë për t’i hedhur gurë drejt e për të puthur gurë. A mos është e gjithë bota e verbër, a nuk e shohin të vërtetën?” Nëse do të mendohemi pak, do të shohim se ky alim po tallet me të vërtetë, por jo me fetë, por tallet me besimet e kota të cilat janë shpikur më vonë nga disa njerëz për t’i përdorur popujt e paditur siç kanë dashur vetë, e për t’u ushqyer prej kurrizit të tyre.

Le të gjykojmë pak: Ai ka të drejtë që të tallet me mexhusët (zjarrëfalësit) sepse ata shurrën e lopës e quajtën të shenjtë dhe me të lajnë sytë. Me çifutët tallet se derdhjen e gjakut dhe erën që del prej mishit të pjekur e quajnë një falje të madhe, gjoja sikur Zoti ushqehet me erën e tyre. Me të krishterët tallet, por jo me Zotin, tallet me besimet e tyre të shpifura më vonë, sepse të krishterët e parë e besonin Zotin siç

duhet, dhe Krishtin e besonin si robin e Tij dhe si Pejgamber. Tallet edhe me vëllezërit e tij muslimanë, por jo me fenë islame. Tallet sepse disa të paditur gurin që quhet Haxheri esved (guri i zi), e pandehin se ka ardhur prej xhennetit dhe nuk e dinë se ai gur është marrë nga mali i quajtur **Mali Abu Kubejs**. Halifja i dytë Umeri ka thënë: "O gur, nëse nuk do ta shihja pejgamberin a.s. duke të nderuar, unë do të të kisha bërë ty thërrime-thërrime dhe do të të zhdukja".

Ky gur u la si kujtim, sepse para Islamit njihej si i shenjtë dhe kur e meremetuan njëherë murin e Qabes, për të vënë këtë gur në mur, fiset arabe u ngatërruan aq sa ishin duke u vrarë. Muhammedi që quhej El-Emin (i besueshëm), duke qenë njëzet e ca vjeç e mori këtë gur dhe e vuri në një copë mësallë (copë prej pëlhure) dhe nga një cep të mësallës ia dha në dorë secilit prej kryetarëve të fiseve dhe pasi e ngritën përpjetë e mori vetë me dorën e tij, e lëshoi në mur dhe në këtë mënyrë e shuajti zjarrin e kundërshtimit, d.m.th. Ebu-l-Alaj këtu nuk tallet me fenë islame por me ata që besojnë se guri ishte i shenjtë, siç thamë edhe më sipër. Po të ishin ndjekur siç duhet dobitë e haxhit, sot bota muslimane nuk kishte për të ardhur në këtë shkallë...

Si ulematë ashtu edhe vjershëtarët e mëdhenj arabë dhe pak më tepër persianët kanë folur me të vërtetë shumë vjersha dhe duket sikur janë tallur me fetë por kjo s'është aspak e vërtetë, sepse ata nuk tallen me fetë, por tallen me disa fanatikë të kotë që fenë nuk e kanë kuptuar fare por pëlqejnë vetëm besimet e kalbura të veta dhe disa zakone të kota, dhe ato të tjetrit i njohin sikur nuk kanë lidhje me fenë. Kështu Khajjami tallet edhe me sunnitë që besojnë përrallat e çifutëve që i kanë mbushur librat me to.

KHAJJAMI NUK ISHTE DINSIS (I PAFE)

Khajjami nuk ishte dinsiz (afetar) siç e gjykojnë disa, se po të ishte i pafe, dijetarët e asaj kohe do ta kritikonin medoemos. Si mund t'i thuhet Khajjamit i pafe kur për të zgjidhur çështjet e besimit dhe çështjet kur'anore më me rëndësi, në ato mbledhje do të ishte edhe ky i ashtuquajtur i dituri dhe filozofi i madh i Persisë, dhe kur ky u jepte vendim, të gjithëve iu flinte mendja (binin dakord). Nëse do të ishte i pafe ulematë e asaj kohe nuk do ta titullonin:

"Gijathuddin Ebu-l fet-h umer bin Ibrahim Khajjami". Në shekujt e kaluar, ulematë, sipas sjelljes së tyre merrnin nga një titull ose llagap. Umer Khajjami meqenëse e përkrahte fenë në çdo mënyrë, e mori titullin Gijathuddin (ndihmësi dhe përkrahësi i fesë). Dhe meqenëse ai i zgjidhte dhe i zbulonte çështjet e koklavitura e të ngatërruara pati marrë titullin Ebu-l Fet-h, babai i zbulimit e i zgjidhjes.

Kësisoj, edhe Shejh Saadiu, për shkak se ishte shumë i pastër e i kulluar në fe u quajt Muslihud-din (ndreqësi i fesë). Mbreti i Shirazit një herë i pati dhënë 1000 florinj dhe ai nuk i kishte marrë. Për të mos i munduar kafshët ai e kishte vizituar Mekkën katërmbëdhjetë herë në këmbë. Gazaliu meqë kishte qenë shumë i dhënë pas filozofisë së fesë mori titullin huxh-xhetu-l islam, d.m.th. dëshmia e fesë islame, sepse ai ishte me të vërtetë model i fesë dhe dëshmi e gjallë dhe feja islame tek ai figuronte sheshit. Kësisoj edhe të tjerët, sipas kohës e sipas karakterit që kishin, e kishin marrë nga një titull. Pra, edhe Khajjami sipas sjelljes dhe diturisë së tij e kishte marrë titullin që thamë më lart. Atëherë, kuptohet vetvetiu se çfarë njeriu ka qenë Khajjami. Prandaj, në këtë mënyrë merren vesh se cilat rubaira janë të tij e cilat jo.

Është për t'u çuditur se disa perëndimorë e quajnë si një vjershëtar, disa si dinsiz (si të pafe, hipokrit), disa e njohin si pijanec, disa si materialist etj...

Khajjami nëse do të ishte i pafe dhe pijanec, mbretërit e kohës nuk do ta nderonin aq shumë sa t'a vendosnin mbi fronin e vetë.

Të huajt që gjer në një shkallë kanë të drejtë të flasin për Khajjamin; mund të thonë çfarë t'ju vijë në gojë sepse rubaijjatin e tij e kanë pllakosur rubaijjate të çdo lloji. Në rubaijjatin e Khajjemit gjendet rubaijjati i ulemave dhe i mutesavvifëve të mëdhenj, dhe i çdo lloji të njerëzve. P.sh. në rubairat e tij ndodhen rubaitë e Fahrudin Raziut, të Saadiut, të Shejh Ebu-l Hasani hirkainut, aty gjenden edhe rubai mexhusinjsh, të afetarëve, të pijanecëve e të lloj-lloj rrugaçëve. Pra, edhe të huajt, meqenëse nuk mund t'i ndajnë dot rubaitë e tij, kanë të drejtë që të japin mendime të ndryshme për të. Sa për ata që e njohin mirë sjelljen dhe diturinë e tij, dhe stilin e shkrimit të tij deri në një shkallë, e ndajnë shapin nga sheqeri. Është e ditur se një njeri nuk mund të bëhet dot dyzetë ngjyrësh; hem fetar e hem herë afetar, hem pijanec e hem i papirë, hem fetar i vërtetë e hem hipokrit, hem mistik e hem rrugaç, hem i shenjtë e hem shejtan nuk ka si të bëhet, pale pale Khajjami kurrë s'është e mundur që të bëhet një faqezi i tillë. Kur të gjendet origjinali i tij, atëherë e vërteta del në shesh.

- *Khajjami tallet me sufijnjtë (me dervishët)* -

Khajjami tallet edhe me sufijnjtë¹ (me dervishët). Khajjami me të vërtetë tallet me dervishët por jo me të gjithë, tallet me ata xhahilë (injorantë) që e veshin atë petkë dhe imitojnë verbërisht duke iu dukur vetja e tyre gjoja se e kanë arritur shkallën më të lartë dhe çelësat e parajsës i kanë në dorë, kë të dëshirojnë e çojnë atje dhe pandehin se ata që nuk

¹ Suf i thonë leshit. Sufi quhet ai që vesh rroba të lehta që janë si kaba për ta kallëzuar (treguar) veten si njeri i ulët duke e larguar madhërimin.

ndodhen në sektin e tyre, sado që të jenë të mirë dhe në rrugën e Zotit nuk quhen gjë fare. Ata që janë me të vërtetë ashikët (të dashurit) e Zotit e janë me të vërtetë mutesavvifë, i përngjajnë gjymit (ibrikut) që valon e ziet mbi zjarr. Gjymit i thanë: "çfarë ke që bërtet kot më kot?" Tha: "më ke vënë në zjarrin e fortë, dhe sa herë që vjen po e ndez zjarrin, më thua pastaj përse bërtas?" Tani, ashiku i vërtetë i xhemalit (bukurisë) e i fuqisë së Zotit është si gjymi (ibriku) i cili ndodhet mbi zjarr, zjarrin e ka ndezur vetë Zoti dhe i mjeri zien dhe valon, d.m.th. vjen deri tek mbytja nëpër tallazet e detit pa anë dhe pa dashur bërtet dhe humbet. Njeriu i lartë duke e menduar dritën dhe fuqinë e madhe që ka krijuar gjithësinë, humbet në detin e mendimit dhe fillon t'i hedhë petkat (rrobat) e njerëzimit, dhe pasi zhvishet nga petkat njerëzore duke u lartësuar e duke perënduar shkon gjer te froni i Zotit "Arshi Ala-froni i lartë". Ai në atë vend zbulon gjithçka, por kur vjen në vete nemitet fare i shkreti, sepse vesh përsëri petkat njerëzore.

Shejh Saadiu thotë: "Kur e pyetën pejgamberin Jakub që ti nuk munde ta shikosh djalin tënd Jusufin kur t'a hüdhen në pusin e kan-nanit, atëherë si e ndjeve erën e këmishës së tij kaq ditë larg kur sapo ta nisën nga Egjipti"? Jakubi u përgjigj:

"Unë herë-herë fluturoj dhe qëndroj mbi qiellin e lartë. Por herë-herë mendoj dhe habitem aq shumë saqë nuk e shikoj as edhe se çfarë kam nën këmbët e mia."

Kjo punë bëhet vetëm me dëgjimin e urdhërave të Zotit, ashtu siç urdhëron Kur'ani dhe si na ka porositur Hazreti Muhammedi; ndërmjetës është ibadeti (adhurimi), të përlurrit dhe morali i pëlqyer. Zoti s'ka nevojë për ndonjë njeri që të jetë midis robit e Zotit që lutjet e tij t'ia çojë Zotit, sepse Zoti është vetë pranues drejtëpërsëdrejti. Sa për hipokritët, që me anë të asaj petke kërkojnë që të rrjepin trulehtët, Xhelalud-din Rumi, në librin e tij Mesnevi thotë: Që moti në qytetin Edirne (Adrianopojë) ndodhej një teqe, një ditë afër perëndimit të

diellit na vjen një dervish arab hipur mbi një gomar. Dervishët e teqes me ta parë i dalin përpara dhe e presin buzëqeshur duke i rrëfyer një gëzim e nderim të madh.

Njëri i kapi kapistrën e kafshës, tjetri i mori hejbet, dikush i puthi dorën e dikush mjekrën. I hodhën ujë, u la e u shpërlla, e ngjitën në dhomën sipër, ndenjtë e u shlodh. Dervishi udhëtar i huaj, në njërën anë po shlodhej, ndërsa në anën tjetër kalanderët e teqes e marrin gomarin dhe e nxjerrin për ta shitur. Me ato të holla blejnë sheqer, gjalpë, oriz, mish e të tjera dhe mysafirit i nxjerrin një darkë madhështore. Mysafiri, pasi pa të gjitha këto nderime, pandehi se kalanderët e kësaj teqeje paskan qenë tepër shpirtmirë, bujarë të mëdhenj dhe mysafirpritës.

Pasi falën edhe jacinë (faljen e darkës) filluan të bëjnë zikër (përmendja e Allahut), por në mes të fjalëve arabe përsëritej edhe fjala persiane "har bireft har bireft". Të nesërmen, me të gdhirë, kalanderi arab iu kërkoi leje për të udhëtuar dhe kërkoi kafshën që ta ngarkojë. A ju pëlqen zotërisë suaj të dinë se si iu përgjigjën? Ata iu përgjigjën: "Zotëria juaj shëndoshë se ai (gomari) vdiq". Tha: "Si more vdiq?" Po zotëri, a nuk e vutë re mbrëmë se midis zikrit, ne ia kujtuam shpirtin merhumit (të ndjerit) duke thënë "har bireft har bireft", dhe bile a nuk e përsëritët edhe ju këtë fjalë së bashku me ne? Tha: Po, por unë e thashë atë fjalë duke mos ditur gjë. Ata i thanë: "Nëse nuk e dije, atëherë ja ku po ta themi ne, dhe kuptimi i saj është "shkoi gomari shkoi, gomari rahmet pastë". Pas kësaj, dervishi në vend që të shkante hipur në gomar, iu desh të shkojë në këmbë dhe i ngarkuar.

Për këta njerëz që ndjekin këtë rrugë, Khajjami e të tjerë thonë:

"O ju që llomotitni, flisni kot më kot, sikur të ishte gjallë mbreti i trimave Aliu, me Zulfikarin e vetë, do t'ju kishte shkurtuar që të gjithëve. Ju po talleni, po qeshni nën mjekër

me librin që ka zbritur prej Zotit. Nesër, Zoti i Vërtetë, çfarë dënimi ka për t'ju dhënë?"

Për ata sufijn, dervishë, që shesin shenjtëri, Khajjami thotë përsëri:

"Pijetorja jonë qoftë kurdoherë e ndërtuar dhe plot gaz nga ana e bandillëve. Mos u ndaftë zjarri nga piqinjtë e atyre që janë me dy faqe dhe shesin shenjtëri. Ajo hërkaja me njëqind arne dhe ajo xhybeja e leshtë dhe e kaltërt qoftë nën këmbët e atyre që kanë hequr e shtypur bërsinë e rrushit".

Khajjami tallet edhe me hoxhallarët

Khajjami nuk tallet me alimët (dijetarët dhe mësuesit) por tallet me ata xhahilë (injorantë) që nuk marrin vesh fare prej Kur'anit, por merren vetëm me përralla çifutësh dhe me disa çështje të shpifura që as Kur'ani e as mendja nuk i pranon. Unë, p.sh., kam qenë në një xhami të një qyteti në Shqipëri dhe kam dëgjuar kur hoxha në minber të xhamisë thoshte: "A e dini se çfarë janë detet, kënetat dhe lumenjtë? Zoti kur do të krijonte njeriun, dërgoi Xhebrailin që të marrë një dorë dhe kur po e merrte prej faqes së tokës, toka i thotë: O engjëlli i bekuar, përse e merr këtë dhe prej meje? Engjëlli iu përgjigj: Zoti prej kësaj toke do të krijojë njeriun. Lëmshi i dheut sapo dëgjoi këtë fjalë filloi të qajë duke thënë se njeriu do të bëhet fajtor, dhe do të digjet në skëterrë (ferr), dhe çfarë faji kam unë që të digjem për shkakun e tij, dhe po qan ende. Ja, këto dete, kënetat dhe të gjithë lumenjtë janë lotët e tokës."

"Ç'thua o i uruar! A nuk e ke lexuar ajetin se uji ka qenë para se të ekzistojë gjithësia, ku i gjen ti këto përralla? Hoxhë efendi nuk mjaftoi me kaq por na tregoi një çështje më me rëndësi. Na tha: "A e dini se si i ka mbetur kërthiza njeriut? Zoti e krijoi njeriun si poçari që gatuan vorbat dhe e vendosi në diell që të thahet, dhe dreqi nga smira erdhi dhe i pështyu në

gojë. Zoti në çast i dha urdhër engjëllit të madh Xhebrailit dhe ai zbriti që prej katit të shtatë të qiellit dhe i ra Ademit me gisht në bark, dhe me të dalë pështyma jashtë, ai e flaku poshtë. Ja pra, kërthiza i mbeti njeriut nga gishti i engjëllit. Prej pështymës së engjëllit, pasi e hodhi jashtë u krijua qeni, dhe nga ky shkak qeni është besnik i njeriut”.

Ç’thua more efendi? Qeni ka qenë i krijuar më parë. Po kafshët ku i gjetën kërthizat? Kabu-l Ahbari dhe Vehbi Munebbihu nuk kishin punë tjetër vetëm se të ngjisinin përralla!...

Le të shohim se ç’thotë Xhafer Sadiku

Çdo mumin (besimtar) e di se Xhafer Sadiku është një nga dijetarët më të mëdhenj të familjes së profetike. Në librin “Rabiu-l Abrar fi keshefil-asrar”, volumi i dytë, faqe 634, thotë: “Tregohet nga Xhafer Sadiku se një ditë një njeri doli përpara gjyshit tim, Hazreti Muhammed Mustafasë, ku aty ndodheshin një shumicë njerëzish, dhe i ka thënë: “O i dërguari i Zotit, o i madhi i profetëve! A mund të quhem nga të afërmit e tu, kur unë nuk e kursej as shpirtin dhe as mallin tim, dhe porsa të më jepni urdhër unë e fal shpirtin në çast; por unë vetëm dy vjehërrit e dy dhëndërve të tu nuk i dua.”¹ I madhi gjysh (pejgamberi a.s.) i përgjigjet: “Ai që nuk i do shokët e mi nuk më do as mua dhe as që dua të më dojë. Jo vetëm këta të katër të cilët për mua, fenë e për atdheun nuk e kursyen as shpirtin e as mallin, por edhe për shokët e mi të tjerë, ai i cili nuk i do ata nuk më do as mua.”

Pastaj urdhëroi:

“Kush më lëndon shokët, më ka lënduar mua, e kush më lëndon mua, e ka lënduar (ka zemëruar) Zotin”.

¹ Ky, këtë armiqësi që po rrëfen karshi shokëve të Pejgamberit e ka nga shkaku se farefisi i tij ishin vrarë nëpër luftëra nga ana e tyre.

Zoti urdhëron:

“Ata njerëz që i lëndojnë shpirtin Resulu-llahut, në jetën tjetër për ta do të jetë një mundim pikëllues”.

Kur u shpikën doktrinat e sektet?

Nga ulematë e mëdhenj të Egjiptit, Muhammed Reshid Rizaj, që është nga një familje e madhe profetike dhe që është një mufessir me famë, filozof, politikan, shkencëtar dhe zotërues i disa gjuhëve të huaja, në revistën Mexhel-letu-l Menar thotë: “Feja islame vetëm për dy shekuj ka qëndruar e thjeshtë dhe e virgjër”.

Në fund të shekullit të dytë, në kohën e Abasinjve, në kohën kur po mbretëronte një liri e plotë dhe e pakufizuar, u shpikën lloj-lloj doktrinash. Pas shekullit të gjashtë e të shtatë filluan të dalin edhe sektet. Duke qenë se Hazreti Kur’ani na urdhëronte duke thënë “La teteferr-rreku—mos u ndani e mos u përçani, ne përkundrazi u bëmë me qindra grupe.

Të gjithë ata që e njohin gjeografinë dhe historinë, e pohojnë se derisa bota muslimane ishte e papërçarë me anë të kulturës që kishte, pati arritur kulmin e përparimit dhe pati shtënë në dorë një të katërtën e botës. Pastaj, kjo çarje e zezë u bë shkak që bota muslimane pak nga pak zuri tatëpjetën dhe sot 400 milionë muslimanë po rënkojnë nën zgjedhën dhe nën ngrushtat e shteteve të huaja.

Sot, 85 milionë në Hindi (Indi), 75 milionë në Kinë, 60 milionë në Xhava (Java-Indonezi), 45 milionë në Afrikë, dhe sa e sa gjetkë po shtypen nën zgjedhën e huaj. Sot, trupi Islam është bërë xhidavi prej zgjedhës, i mbushur krejt me plagë, dhe po nuk pati ndonjë operacion të shpejtë, do të bëhet kangrenë dhe do të shkojë (do të shkatërrohet). Bari i kësaj plage, shërimi i kësaj bëhet vetëm me anën e një kongresi islamik të përbotshëm. Populli islam u mundua që të çelë një kongres në

Egjipt, por nuk e lanë. Dëshën ta çelin në Mekke dhe në Jeruzalem, por as atje nuk i lanë. E gjithë bota e di se kush nuk i la dhe pse nuk i lanë...!

Në botën islame po lëvrojnë njëqind doktrina dhe njëmijë sekte. Stomaku islam, sot, nuk mund t'i tresë dot të gjitha këto. Vetëm kongresi mund t'ia bëjë këtë operacion. Po a mund të formohet vallë? Të gjitha doktrinat dhe sektet duhet të tregojnë sakrifica duke i hedhur të gjitha interesat prapa shpinës dhe të kapen të gjithë rreth bazës islame që e ngriti vetë profeti sipas urdhërit kur'anor.

Ky filozofi politikan, ky alimi i njohur i botës, Muhammed Reshid Rizaj, shton: "Si doktrinat ashtu edhe sektet i kanë bërë mjaft shërbim fesë, atdheut dhe njerëzimit, por më tutje (më vonë) disa syresh botës islame i patën sjellë kijametin mbi kokë."

Kijameti që i ka ardhur në kokë fesë islame prej doktrinave e prej sekteve.

Muhammedi, biri i Tumerthit, që ishte nga muridët (nxënësit) e Gazaliut dhe jetonte në Afrikën perëndimore nëpër fushat dhe shkretëtirat e Fesit (Marok) e të Saharasë me 80.000 ushtarë që ishin thjeshtë muridët e tij, kapërceu detin dhe u fut në gadishullin Iberik-Spanjë-Andaluzi. Pasi u vranë vëlla me vëlla, e pasi u derdh gjaku si lum, ai e gremisi qeverinë e murabitinëve dhe në vend të saj e ngriti qeverinë e vet me emrin Muvvehiddin. Ky shkaktoi shkatërrimin e qeverisë islame që po vazhdonte në Iberik prej tetë-nëntë shekujsh. Së fundi edhe këta nuk e trashëguan më, por u prishën dhe erdhën të tjerë, dhe në kohë të Ferdinandit u grinë (u vranë) me miliona muslimanë aq sa Spanja për muslimanët u bë një kasaphanë. Ja pra, ky u bë shkak që një mbretëri muslimane prej kaq shekujsh i dha fund po aq gjakërisht dhe egërsisht...!

Ibn Alkameja, një ministër i Abasinjve në Bagdad, duke qenë shafi'i, i kishte inat hanefinjët dhe për t'i shkukur rrënjët atyre, e ftoi Helagjunë në Bagdad dhe qeverisë abaside i dha fund. Në këtë luftë janë vranë 300-400 mijë muslimanë. Shumë luftëra janë bërë nën maskën e sektit për të formuar qeverira. Vehabinjtë, Xhelalinjtë e të tjerë kanë bërë sa e sa kryengritje për të gremisur Turqinë. Tani në kohën tonë, Vehabinjtë a nuk i gremisën (rrëzuan) Hashimitët?

Prandaj medoemos duhet të bëhet një kongres!

Feja ashtu si gjetkë edhe në Shqipëri u bë një vegël politike.

Në kohën e Princ Vedit unë së bashku me qindra shokë u burgosëm. Qëllimi i kryengritjes ishte rrëzimi i qeverisë, por para syve të popullit si shkak u tregonte gjuha shqipe, sepse gjoja kjo po e prishte fenë dhe po sillte të gjitha prapësitë në Shqipëri.

Në burg, një ditë iu pata thënë shokëve. "Unë për veten time po them atë çfarë ka thënë Pejgamberi Jusuf":

"O Zot! Mua burgu më duket më i pëlqyeshëm dhe më i ëmbël sesa ato fjalët e atyre grave që më ftojnë për punë të ndyra".

Pra edhe unë po them: "Mua burgu po më duket më i pëlqyeshëm e më i ëmbël sesa propozimi i tyre duke më thënë që të heq dorë nga Kombësia dhe nga gjuha engjëlllore".

Të mos lë pa e përmendur edhe një fjalë që iu pata thënë shokëve në burg. Mua s'më vjen keq se u burgosa, sepse edhe pejgamberët janë burgosur. Por më vjen keq vetëm se feja po bëhet vegël, e cila është një nimet (dhuratë) i madh i Zotit dhe po merret nëpër këmbë duke u burgosur alimët (dijetarët) dhe fetarët më të mëdhenj, gjoja se këta po e përkrahin gjuhën

Programi përfshin këto lëndë mësimesh:

Prej gjuhëve: shqip, arabisht, persisht, frengjisht; prej diturive: Kur'ani i Madhërueshëm, teologji, gramatikë, sintaksë (sintaksa e lartë), retorikë, logjikë, fikh (jurisprudencë islame), usul (bazat e fesë), hadith, tefsir (komentim i Kur'anit), kanun (ligj), arithmetikë, gjeometri, algjebër, gjeografi, trigonometri, regjistrim financiar, bujqësi, shëndetësi, fizikë, kimi, botanikë, kozmografi dhe disa lloje të historive e të tjera.

Prej mëshirës së madhe të Zotit shpresojmë se kjo medrese dritën e fesë islame në Ballkan ka për ta mbajtur në këmbë. Ky komunitet, sot për sot, po boton një fletore (gazetë) mujore vetëm në gjuhën shqipe që prej së cilës po i dërgojmë një kopje zotërisë suaj. Pas pak kohësh kemi ndërmend që të shkruajmë edhe artikuj në arabisht e persisht që kësisoj të afrohem me gjithë botën islame duke këmbyer fletoret (gazetat) e përkohshme (periodike) me njëri-tjetrin.

Ne kemi shkruar një tefsir (komentim Kur'ani) të madh, një histori të shenjtë që përmban 70 mijë vjersha, kemi përkthyer Gjylistanin e Saadiut, kemi shkruar edhe njëzet deri tridhjetë libra të tjerë.

H. Ali Korça

Medreseja moderne

Me këtë rast të flasim pak rreth medresesë moderne. Që kur kam ardhur në mendtë e mia (nisa të mendoja) dhe fillova të mësoj arabishten, kam pasur merak përmirësimin e metodës. Ky merak më brente kurdoherë në shpirt si një krimb që e bren një mollë përbrenda e nuk kuptohet.

Që me hapjen e Kongresit të Dibrës, unë e çela çështjen e modernizimit të Medresesë. Nga shpjegimet e gjata që i tregova Kongresit, programin tim e pëlqyen me duartrokite. Ky kongres ishte si një parlament i dytë i Turqisë sepse aty

ishin zgjedhur e ishin dërguar burrat më të ndershëm e më të ditur të pesë vilajeteve që përbëheshin prej 315 vetave. Libri (Kongresi i Dibrës) i tregon këto gjërë e gjatë.

Pas shpërndarjes së kongresit, për modernizimin e medreseve pata dërguar shumë artikuj nëpër fletoret (gazetat) më të mëdha të Turqisë. Pas meje filluan edhe të tjerë që të dërgonin artikuj.

Menjëherë pas shpalljes së vetëqeverimit (pavarësisë) në Shqipëri, që në kohën e Princ Vedit u mundova që të hapë një medrese moderne, por konservatorët m'u bënë ferrë dhe nuk më lanë. Kur ndodhesha në Këshillin e Naltë të Sheriatit u përpoqa që ta hap medresenë në Shkodër, dhe e drejta është se parësia e këtij qyteti më dëgjoi dhe duke treguar bujari u mblodhën një milion korona, por me shkatërrimin e qeverisë austro-hungareze koronat u dogjën dhe çështja e medresesë natyrisht që dështoi.

Mezi pas shumë vitesh, me vendimin e një asambleje që u mblodh në Tiranë kjo medrese u hap po në Tiranë.

Por, për fat të mirë, në një kohë kur si anëtar në Këshillin e Naltë të Sheriatit ndodheshin i ndjeri Qamil Bala, Shejh Karbunara dhe Sali Vuçiterna, më përkrahën dhe kjo medrese u çel, se përndryshe nuk do t'u kishte hapur edhe sot. Për këtë çështje duhen lavdëruar edhe këta zotërinj.

Metoda e mësimi të gjuhës arabe nga ana e asamblesë me vota të plota m'u ngarkua mua. Dhe unë u detyrova që të sjell prej Berlinit libra me metodën Berlitz dhe i përktheva në gjuhën shqipe, duke marrë edhe prej librave arabisht mjaft rregulla dhe shembuj. Ky libër që përfshinte të gjithë *sarfin* dhe *nahvan* (gramatikën) arabe, së bashku me shumë tema të tjera pati edhe një çelës të veçantë. Libri u shtyp edhe për disa vite me radhë dhe djemtë që filluan të mësojnë prej alfabetit, brenda dy vitesh e mbaruan dhe filluan që të lexojnë në gjuhën arabe Tefsirin e Ammes të Shejh Abduhusë e të tjera.

P.sh. djaloshi Sadik Bega¹ ka qenë një nxënës prej këtyre që filluan të mësojnë alfabetin arabisht prej meje në Medresenë e Lartë. Këta nxënës që ishin nga djemtë më të zgjedhur të Shqipërisë brenda dy-tre viteve mësuan të flasin e të shkruajnë arabisht me lehtësi të madhe. Kjo i detyrohej tërësisht metodës moderne që përdorja unë kur shkoja si muderriz (mësues-ligjërues) në atë Institut. Disa nga nxënësit e lartpërmendur, së bashku me ta edhe djaloshi i përmendur më sipër (Sadik Bega), u dërguan në Egjipt, në Universitetin Fuad i I-rë të Shtetit, ku studjuan në degën e Filozofisë dhe të Sociologjisë. Mbasi u laureuan (diplomuan), u kthyen në Shqipëri.

Le të dalë, p.sh. një nga konservatorët, nga ata që e përbuzën metodën e re, dhe le të komentojë aq mirë e aq mprehtë siç e komenton zotëri Bega versetin e lartë të Kur'anit:

ليس البر ان تولو وجوهكم

Nga ana tjetër, nga kundërshtarët e metodës, cili është ai që mund të përkthejë **"JETËN E MUHAMMEDIT" (A.S)** të autorit të famshëm egjiptian Muhammed Husejn Hejkelit me kaq ëmbëlsi, shije, bukuri dhe mprehtësi sa të zotëri Sadikut (Sadik Begës)? Kush mund t'a përkthente librezën filozofike "Tre mësimet mbi Dekartin" aq mirë e aq bukur sa zotëri Sadiku? Nuk është i lehtë përkthimi prej gjuhëve të huaja e sidomos prej arabishtes.

Shqipëria jonë ka nevojë për një numër të madh njerëzish si zotëri Sadiku, zotëri Vexhiu (Buharaja), e zotëri Sherifi (Putra) etj., që t'i shërbejnë me kulturën e tyre, sepse, siç dihet nga të gjithë shumica më e madhe² e popullatës në

¹ Këtu po sjell si shembull vetëm Sadik Begën sepse ky e ka filluar arabishten prej alfabetit, e të tjerët si z. Shaqiri e të tjerë patën lexuar pak edhe më parë.

² Sikur të mos kishte qenë kjo shumicë islame, edhe kjo pjesë do t'i ishte copëtuar e pjesëtuar Shqipërisë. Sepse, kur u kthye nga konferenca e Parisit

vendin tonë është e përbërë prej muslimanëve shqiptarë. Duhet përmendur gjithashtu se zotëri Sadiku nuk e ka mësuar mirë vetëm arabishten, por ai ka mësuar edhe shumë prej gjuhëve të tjera europiane: frengjishten, anglishten etj. Ai di edhe Latinishten e tani së fundi ka filluar të mësojë edhe italishten.

Zotëri Sadiku, po të mos e kishte mësuar arabishten me metodën e re, atëherë si do të kishte mundur të mësonte edhe mësimet e tjera së bashku me disa gjuhë të huaja? Duhej që çdo vit prej Medresesë të dërgoheshin nga tre-katër veta në Egjipt.

U përpoqa shumë që kjo medrese të njihej nga ana e qeverisë baraz me shkollat e mesme të shtetit që të diplomuarit e këtij instituti të pranoheshin pa provim në universitetet e jashtme sikundër po pranohen edhe prej asaj fetare të Shkodrës. Por, për fat të keq, iniciativat nuk u muarën ashtu si duhej dhe çështja mbeti shterpë. Sot kjo medrese nuk është as medrese e as shkollë.

Zyrtarisht nuk njihet e barabartë me shkollat mesatare (e mesme) por quhet si një shkollë fillore private dhe derisa gjuha arabe nuk po mësohet siç duhet brenda tetë viteve s'ka si të quhet as si medresë.

Edhe për sigurimin e ardhjes (përvjetorit-ardhmërisë), po nuk u njoh zyrtarisht do të mbetet pa vlerë.

i ndjeri Luigj Gurakuqi me Hil Mosin, më patën thënë: Muhammed Ali Hindijanit (Indianit) që ka një rëndësi të madhe në Angli i thamë në Paris: Na ndihmoni se ne shqiptarët muslimanë formojmë shumicën (përbëjmë shumicën). Ai na tha: Muslimanë jeni ju? Po, muslimanë jemi – i thamë. Le që Kosova, Janina dhe Manastiri që na shkuan (na i grabitën), por edhe Shkodra, Korça e Gjirokastra po na ikin. Muhammed Aliu u interesua dhe ndërmjetësoi pranë Luid Zhorzhit e Klemansos duke u thënë: "Prandaj u copëtua Shqipëria që përmban me shumicë një popull musliman?" Ata iu përgjigjën se: Për arsye se shumica e popullit është muslimane prandaj e bëmë një Shqipëri, sepse luftën kundër kolonive me ndihmën e muslimanëve e fituam. D.m.th. po të mos ishte shumica e popullsisë muslimane edhe kjo copë do të ishte pjesëtuar.

Arabishtja do të mësohet prapë sipas sistemit të vjetër që ka mbetur që prej kohës së Nuhut (a.s.).

Sot një europian në sajë të metodës po e mëson arabishten brenda dy viteve, e një shqiptar që po ecën akoma me kambët (këmbët) e breshkës s'po e mëson dot arabishten as në dhjetë vjet. Konservatorët turq po t'i kishin modernizuar medresetë, sot nuk do të ishin bërë si çerdhe kukuvajkash. Edhe kjo e Shqipërisë (medreseja) po nuk u përmirësua e nuk u modernizua edhe për sigurimin e arimit po nuk u njoh zyrtarisht, kam frikë se së shpejti do të bëhet fole sorrash. Jazëk (turp e faqja e zezë) milionat që janë prishur e po prishen. Unë e di se çfarë kam hequr gjersa u hap kjo medrese prandaj po shkruaj sepse më digjet zemra. Sepse, ashtu siç pata shkruar edhe në fletoren (gazetën) Sebilu-r reshad' dhe në fletoren (gazetën) Hal-laxh të Teheranit, feja islame mund të jetojë vetëm e vetëm me përmirësimin dhe modernizimin e medreseve. Përndryshe, që ditën e mbylljeve të medreseve edhe feja atij vendi do t'i thotë lamtumirë përjetë.

Unë mbaj mend se pesëdhjetë vjet më parë në Shqipëri ka pasur më shumë se një mijë ulema (dijetarë), por sot nuk kanë mbetur as njëqind prej tyre. Por, mbas dhjetë-pesëmbëdhjetë vitesh vallë sa do të mbeten, dhe nëse nuk do të zëvendësohen, si do të mbahet feja islame? Për mbajtjen e fesë islame në Shqipëri duhet të kemi ulema (dijetarë) si Xhelenbeviu, Xhemaluddin Afgani, si Hoxha Tahsini, dhe disa duzina që kur të rrinë tok së bashku me universitetin (studentët) t'iu dëgjohet fjala. Feja Islame në Shqipëri vetëm me kësi ulema (dijetarë) mund të mbahet. Një thënie thotë: "Mendoje të nesërmen që edhe e nesërmja të mendojë për ty". Zoti në Kur'an urdhëron:

"Çdo njeri le të vërejë se ç'ka përgatitur për ditën e nesërme sepse ajo është një ditë shumë e madhe". Mbuallën (mbollën) të parët dhe hëngrëm ne. Të mbjellim edhe në që të

hanë ata që do të vinë pas nesh. Nëqoftëse në do të mundohemi dhe do të përgatisim ulema (dijetarë) për nesër, që kjo shumicë dërrmuese (ektherijeti kahire) të mund të jetojë si muslimane, atëherë ta dimë saktë se feja do të ndriçojë, përndryshe duhet ta dimë se e kemi rrënuar me vetë dorën tonë. Ne, për sa kohë qëndruam në krye të mbrojtjes së saj, u munduam së tepërmi për ta plotësuar detyrën e shenjtë. Por kur do të bëheshin reformat, s'na u vu vesh; na u dha shqelmi edhe u larguam. U bënë reformat, por vetëm përmbi kurizin e elementit të sëmure, ose të flasim më drejtë përmbi kurizin e elementit të vdekur (Ummeti merhume). Nuk themi për të gjitha, por si nuk doli një burrë të flasë vetëm për dy-tre pika që ishin themelore e shpirtërore?

Thamë se si nuk doli njeri të flasë. E drejta (e vërteta) është se folën, dhe bile folën ata që e quanin vetveten nga ulematë e mëdhenj të Shqipërisë. Këta zotërinj nëpër fletore (gazeta) shkruajtën: "Falenderojmë qeverinë që na shpëtoi nga ky ligj i kalbur e i mykur, të mbetur e të trashëguar nga Turqia". Ky falenderim bëhej për ngritjen e Sheriatit, të Kur'anit të Madhërueshëm që u ngritën të gjithë, edhe nga shkollat bile. Këto fletore (gazeta) po i ruajmë akoma për kujtim.

Këto reforma qeveria dëshironte që t'i pranonin edhe elementët e tjerë, por ata nuk i pranuan duke thënë se veprat fetare i kemi qiellore dhe në asnjë mënyrë nuk mund të shkëputemi nga qendra e shenjtë. Pra arimin e fesë Islame e ndjen vetëm ai burrë që e ka parasysh lëmshtin e dheut (tokës) dhe e ka ndërmend historinë. Ky burrë e shikon që sot se si do të bëhet.

Në Amerikë, po shohim se bijtë e miliarderëve po bëhen misionarë, dhe për t'i bërë shërbim fesë po lodhen e po digjen nëpër zjarret e shkretëtirave të Afrikës e gjetkë, kurse

prej nesh nuk po del asnjë musliman që të meremetojë ose të shtrojë ndonjë faltore (xhami).

Tek ne, mutevelinjë e hëngrën të ardhmen e xhamive dhe shejlerët mallërat e teqeve i morën me tapi për veten e tyre dhe kësisoj faltoret u rrënuan.

Po shohim se një njeri për të ndërtuar një godinë po prish miliona, por si nuk doli një njeri ose një shoqëri që të derdhë e të mbledhë një sasi të hollash, dhe me anë të tyre të dërgohen nxënësit jashtë për t'u bërë Ulema (dijetarë) të mëdhenj, të cilët do të jenë prijësat e fesë Islame për kohët që do të vinë. Duhet të mos harrojmë se lipset (kërkohet) të sigurohet mirë edhe jetesa e ulemave, e jo të lihen si lipçarët (lypsarët). Nga ky shkak ardhmëria e fesë Islame në Shqipëri duket fort e errët.

Nga ky shkak tridhjetë vite më parë pata dhënë mjaft artikuj nëpër fletoret (gazetat) e Turqisë, të Iranit e të Arabisë për përmirësimin e medresesë.

Thuhet gjoja se sunnitë dhe sufinjtë i paskan përkthyer rubairat sipas qejfit të tyre.

Fjalët që thuhet se Khajjami të gjitha rubaitë i ka thënë kundër feve, dhe se sunnitë dhe sufinjtë (dervishët) i kanë interpretuar sipas qejfit të tyre që t'u hyjnë në punë; nuk janë të vërteta. Sepse, jo vetëm Khajjami por edhe miqtë e tij e kanë shënuar nëpër jetëshkrimin e Khajjamit se ai edhe para se të vdesë ka kënduar Shifanë, se ka qenë me të vërtetë një besimtar dhe ka vdekur me abdest duke qenë në sexhde. Kjo ka ngjarë kësisoj:

“Umer Khajjami thuhet se ka vdekur në vitin 1123 (sipas Krishtit). Një ditë ishte duke studjuar librin “Kitabush-

shifa” (libri i shërimit e i shëndetësisë të Ibn Sinasë (Averoes)¹, ku kallëzonte (tregonte) pjesën e teologjisë së vendit “el-vâhidu vel kethiru” (njëjësi dhe shumësi). Umeri i kruante dhëmbët me një hillall të florinjte dhe këtë hillall e futi midis dy fletëve të librit dhe u ngrit të marrë abdest, dhe u fal. Atë ditë s'hëngri gjë fare. Pasi fali edhe jacinë (faljen e darkës) iu lut Zotit në këtë mënyrë: “O Zot! Të njoha sa munda. Dhuromë, se kjo e njohura ime për ty, vërtet është një shkak dhurimi; kështu tha, ra në sexhde dhe e fali shpirtin.” Zoti e ndjeftë (e mëshiroftë)! Dymbëdhjetë vjet pas vdekjes së tij Nizami Aruziu paska shkuar në Nishapur dhe paska vizituar varrin e Khajjamit në vendin Hire. Atje pranë një muri ishin edhe degët e mollëve e të dardhave varur mbi varrin e tij. Përmbi varr ishin vendosur aq lule saqë dheu nuk dukej fare por zbardhte. Aruziu thotë: “M'u kujtuan fjalët e tij që kur ishim në Belh më pati thënë se varri im do të mbulohet me lule”, edhe fillova të qaj sepse asi burri nuk pashë më në të katër anët e botës.” Ulematë më të mëdhenj thonë se Khajjami nuk ka folur (nuk ka thënë) më shumë se njëqind Rubai, ndërsa të tjerat ia kanë hedhur sipër kot më kot. Një njeri që është marrë shumë me persishten mund t'i njohë edhe ato që ia kanë futur më kot atij. Ashtu si çdo shaka (qeshje) që ia ngjisin Nastradinit ashtu edhe çdo rubai që u pëlqen atyre që janë liberalë jashtë masës thonë se janë të Khajjamit.

A u përkthye fjalë për fjalë?

Në disa vise duket se nuk e kam përkthyer fjalë për fjalë, por kjo është bërë nga shkak se po të përkthehej çdo vit nuk do t'i tringëllonte veshit mirë. Me gjithë këto mundime,

¹ Përkthimi i këtij libri për shumë shekuj u mësua nëpër shkollat e mjekësisë në të gjitha anët e Europës. Ka dyqind e ca vjet që u hoq nga përdorimi.

dua të them një fjalë që e pata thënë kur shtypa Mevludin shqip në Korçë para luftës ballkanike, në vitin 1906:

*O ti që më thua fort paske lathitur
nuk më thua tinë nga qjelli ke zbritur
por s'më dukesh mua të jesh aq' i qruar
më tepër se mua do të kesh haruar.*

Përmbledhje:

Si nga shpjegimet që dhamë mbi fetë, sektet dhe shoqëritë që jetonin në shekullin e Khajjimit ashtu edhe gjykimet që bëmë mbi këto rubaira, u muar vesh shumë mirë që sidoqoftë shumica e rubaive, me qëllim apo pa qëllim i janë ngarkuar kot më kot Khajjimit, sepse Khajjami ka qenë besimtar, i vërtetë, sy-ngopur, ka qenë mistik, shkencëtar, çdo fjalë që e fliste nuk e fliste pa u matur, nuk tallej me fenë, nuk ka vuajtur për bukë sepse kishte një çiflig dhe kishte mjekësi (zanatin e mjekut).

Nëse do të ishte afetar, ulematë (dijetarët) e kohës së tij qysh do t'i zgjidhnin problemet më të rënda të Kur'anit bashkë me të? Nëpër librat e historisë nuk po shohim ndonjë njeri që të thotë për Khajjimin se ishte antifetar.

S'është e vërtetë as fjala që thuhet se në pleqëri u shtrëngua (detyrua) që të shkojë në Mekë të bëhet Haxhi, në mënyrë që ta donin fanatikët e kështu të siguronte ushqimin. Thuhet gjoja se sa erdhi prej haxhillëkut në vend që të zbutej, qyteti i shenjtë e egërsoi më fort (më shumë) dhe filloi të tallet më tepër. Nuk është e vërtetë edhe fjala që thuhet se për të qitur (për të nxjerrë) një kothere bukë në pleqëri, u shtrëngua (u detyrua) që t'iu mësojë çiliminjve (fëmijëve) Kur'anin që e përbuzte aq shumë. Përse do të vuante Khajjami për bukë kur

ai kishte çifligjet që i kishte falur mbreti Xhelaluddin Selxhukiu?

Ai po të kishte nevojë për bukë, përse duhej të mësonte foshnjat? Ai mund të mësonte burrat e mëdhenj e të pasur që i luteshin për t'iu dhënë mësim mbi dituritë e larta.

Asnjëri nuk ka thënë se ishte shenjt, sepse shenjtëria është një cilësi e një gradë shpirtërore të cilën e di vetë Zoti se kujt ia jep.

Nuk mundet t'i caktohet një njeriu të njohur mrekullia dhe të quhet shenjt (evlija). Nga kjo përjashtohen vetëm shokët e pejgamberit që shenjtëria e tyre na është kallëzuar (na është treguar).

Zoti në një Hadith Kursi urdhëron:

"Të shenjtët (evlijatë) janë të fshehtë nën kubetë e Mia, ata nuk i njej askush përveç Meje." Pra Khajjimin nuk e njohim as si të shenjtë, e as si njeri të keq, por e njohim si fetar, liberal e jo fanatik e hipokrit. Khajjami s'ka qenë pijanec, por ai fliste me metaforë. Ne jemi të detyruar që për çdo njeri të ushqejmë një pandehmë të mirë, të mos shohim njeri me sy të keq, e sa për gradën e shenjtë e ka në dorë Vetë Zoti.

Ai vërtet që s'donte të ishte nëpunës sepse dëshironte të jetonte pa zgjedhje. Jeta e tij kaloi nëpër studime e sipër, dhe sipas fjalëve të bashkëkohësve të tij ai ishte:

غياث الدين ابو الفتح

"Krahu më i fortë dhe ndihmësi më i madh i fesë Islame, ishte ati (babai) i zgjidhjes së çdo problemi, ishte zbuluesi i çdo misteri të diturisë e të shkencës."

Zoti e ndjeftë (e mëshiroftë)!

Parathënie e botimit të tretë

Veprat e Khajjamit janë një fond i artë i kulturës dhe artit botëror, sepse janë përkthyer në shumë gjuhë të botës. Kanë kaluar dhjetë shekuj nga jeta e tij dhe veprat i qëndrojnë ende edhe sot aktualitetit. Një nga këto është edhe Rubaiijatet apo "Katorrët e Umer Khajamit", përkthyer në gjuhën shqipe nga Hafiz Ali Korça në vitin 1930 në shtypshkronjën "Ora e Shkodrës" dhe në vitin 1942 në shtypshkronjën "Shkodra", po në Tiranë. Ai merr shkas për përkthimin e kësaj vepre nga përkthimi i Fan. S. Nolit, për të cilin pati vërejtje se largohet nga origjinali e thotë: *"Nga ky shkak më shtrëngoje ndërgjegja të gjejë Rubairat e Umer Khajjamit dhe t'i përkthej, që kësisoj brezi i ri shqiptar ta kuptojë bukur burrin e famshëm, Khajjamin, se cili është."*

Hafiz Ali Korça në përkthimin shqip të Rubairave apo katorrëve të Khajjamit është më afër origjinalit persisht, sepse është njohës shumë i mirë i kësaj gjuhe. Ai është një nga figurat më të shquara të kulturës fetare islame në Shqipëri dhe njëkohësisht autor i shumë veprave në prozë e poezi si dhe në përkthime. Mund të themi me plot gojën se Hafiz Aliu kishte njohuri enciklopedike sepse ai zotëronte shumë gjuhë si: arabisht, turqisht, persisht, frengjisht etj. Ka studjuar në fushën e gjuhës, folklorit, letërsisë, si dhe mësues i shkencave ekzakte si matematika dhe astronomia.

Hafiz Ali Korça jetoi në vitet 1874-1957, në kohën kur rilindasit tanë kanë bërë përpjekje të mëdha për pavarësi kombëtare dhe hapjen e shkollave shqipe. Ai pati ndikim të fuqishëm nga rilindasit. Si idealist dhe me ndjenja të theksuara fetare dhe atdhetare vuri interesat e kombit mbi ato personale. Ka marrë pjesë me pushkë e me penë për çlirim kombëtar nga pushtuesit. Për këtë është dënuar e persekutuar dhe asnjëherë

nuk u përkuil përpara vështirësive. Nga regjimi komunist u largua si mësues i Medresesë së Tiranës, e internuan në Kavajë, ku gjeti mbështetje dhe respekt të veçantë. Këtu (në Kavajë) ndërroi jetë në varfëri dhe u përcoll me nderim e respekt nga qytetarët e Kavajës. Për të nderuar emrin dhe nderin e tij, Kavaja i ka vënë emrin të vetmes medrese atje "H. Ali Korça".

Hafiz Aliu nuk e ka shkëputur krijimtarinë e tij qoftë në fushën e kulturës apo të artit qoftë edhe në atë të fesë me problemet aktuale të ditës. Kritikonte misionarët e paaftë e përçarësit e fesë islame ashtu siç bënte Khajjami, duke vënë në lojë teologët e paaftë që interpretojnë keq Islamin. Ferit Vokopola shkruan: "Hafizi i Korçës qysh nga mosha e rinisë iu përvesh punës për të pasuruar letërsinë, bile edhe pushkës, me rilindjen shqiptare për t'i kthyer lirinë atdheut tonë të dashur. Por si për çudi, njerëzit e mëdhenj nuk çmohen në kohën e tyre, nuk kuptohen si duhet prej botës inferiore ku ata jetojnë".

Hafiz Ali Korça ka shkruar mbi 20 vepra nga të cilat mund të përmendim: Tefsiri i Kur'anit, Mevludi, 300 fjalët e Imam Aliut. Alfabeti Arabisht, Jusufi me Zelihanë, Gjylistani (Trëndafilishtja e Sadiut), Vuajtjet dhe dënimet e mija me vdekje, Besimet islame dhe filozofia e feve të ndryshme dhe partitë në fenë islame, Gramatika syntaksë Shqip-Arabisht, Shtatë ëndërrat e Shqipërisë, Logjika, Histori e Shenjtë, Rubaijjatet (Katorrët) e Umer Khajjamit etj., si dhe shumë artikuj në revistën Zani i Naltë.

Përkthimi i veprës Rubaijjatet e Umer Khajjamit bënë përshtypje të madhe ndër lexues sepse nëpërmjet saj sjell aktualitetin e ditëve në të cilat jetonte H. Aliu. Rauf Fico në përshëndetjen që i dërgon H. Aliut për përkthimin e Rubaijjateve shpreh: "Ai kishte fituar famë në Lindje. H. Aliu e shkruan fort ëmbël gjuhën se nuk e përziën me fjalë të huaja.

H. Aliu për shpëtimin dhe lulëzimin e Atdheut nuk ka kursyer as shpirtin e as mallin e tij".

H. Aliu ndërhyt shpesh në shpjegimin e kuptimeve metaforike të vargjeve. Kështu në rubairën 6, në vargun ku bën fjalë për ringjalljen "se nuk ka ardhur njeri të më tregojë", si teolog sqaron se ringjallja është e vërtetë. Për këtë ka argumenta nga të dërguarit e Zotit dhe me këtë bashkohen shumë dijetarë islamë. Në rubairën 62 në një varg Khajjami përsëri thekson se "njeriu duhet të lakmojë çdo gjë sepse nuk kthehet më." Hafiz Aliu sqaron se pas vdekjes edhe sikur njeriu të kërkojë të kthehet për të plotësuar gjërat që i ka lënë mangut, nuk do të lejohet. Prandaj njeriu duhet të përpiqet të plotësojë urdhërat e Zotit sa është gjallë, që të gjejë lumturinë e përjetshme shpirtërore.

Fjala "Rubai", sqaron H. Ali Korça, ka kuptimin "Katorrë" dhe shumësi bën Rubai-jjat. Çdo strofë rubai përmbledh një mendim ose ide të plotë, ose pohon një të vërtetë morale apo filozofike. Kështu në rubrikën 103 autori flet se "Natën e Kadrit xurxull kam rënë." H. Aliu sqaron metaforën që e përdor Khajjami se *Ashikët e Zotit Natën e Kadrit duhet të jenë më të dehur me verën e ashikut perëndijor (të Zotit)*. Ndërsa në rubrikën 112 autori shpreh: "Pi verë dhe kupën mbi gurt e përshesh". Edhe këtu përdoret kuptimi metaforik se Ashiku i vërtetë duhet të digjet në bukurinë e Zotit dhe të jetë i dehur dhe të mos e çojë kohën për hallet dhe dertet e kësaj gërmadhe (kësaj bote).

Vargjet rimojnë me skemën: 1, 2, 4 (a:a:b:a), ku vargu i tretë nuk rimon. Të shumtat e vargjeve kanë nga 12 rrokje, ka edhe përjashtime si 101, 105, etj.

Ky përkthim i Hafiz Ali Korçës ka vlerë shumë të çmuar për kulturën dhe letërsinë tonë shqipe. Lexuesi do të

kuptojë thellësinë e vargjeve të Rubairave dhe aktualitetin me ditët tona.

Xhemal BALLA

Rubaijati (Katorrët) e UMER KHAJJAMIT

PJESA E PARË

1.

*Sir-ret e ezelit un'e ti s'i di
këto shkronjas gjëzash s'i njoh un'as ti
prapa perdes folmë, çfolmë që të dy
kur të ngrihet perdja ngelim në habi!¹*

2.

*Ata që përfshullën vertutat pa anë
në mbledhje vertutash qiri shokësh janë
nga kjo nat'e errët s'duallën në rrugë
nga një përçart folën dhe në gjumë ranë.²*

3.

*Me pa hir më pruri sefte në trup mua
veç habitjes tjetër nga jeta s'm'u shtua
ikmë më përdhunë s'dimë ç'ish qëllimi
ardhmë ndjejmë ikmë ç'ish s'u kupëtua.¹*

¹ Ezel quhet koha para krijimit të gjithësisë dhe e cila nuk ka fillim. Muamma = gjëza (enigmë). Të fshehtat e ezelit se çfarë janë shënuar nuk i di askush. Ato të fshehta njeriu do t'i shohë kur të vdesë, atëherë do t'i çilet perdja. Pejgamberët ato të fshehta i kanë zbuluar që në këtë jetë. Thuhet se kjo rubai është e Ebu-l-Hasani Hirkaniut.

² Edhe ata më të diturit, folën kot më kot dhe pa e zgjidhur dot problemin e mistereve ranë në gjumë.

4.

*Kot më kot ca njerës kapnë madhështinë
disa për sy'zezat për qoshqet u grinë
kur të ngrihen perdet do të kupëtohet
se sa larg prej lagjes tënde do të rinë.²*

5.

*Ca po vrasin mëndjen për fë për doktrinë
disa të habitur sakt'dyshim gjë s'dinë
njiherësh tellalli del nga ushja thotë
s'është'o të pa ditçim çthot aju dhe tinë.³*

6.

*Bletore, zallishta mjaft kemi shëtitur
për dëfrim ndër qarqet krejt jemi vërtitur
njeri nga kjo udhë s'dëgjuam të vijë
të këthehet prapë aty ku është ngritur.⁴*

¹ Thuhet se shkaku pse Zoti na krijoi në këtë botë është që ta provojmë veten se çfarë jemi, që nesët në ahiret të mos kemi gojë e të themi ndonjë uzër (arsye) dhe do të na thotë: ju e provuat veten dhe e patë se çfarë jeni, e tani rrini e bëzoni (mos flisni).

² Disa ranë pas hyrive e disa pas shoqeve të parajsës. Kur të ngrihen perdet do të dalin në shesh të vërtetat. Atëherë do të kuptohen punët e ahiretit se qysh janë.

³ Do t'iu thërrasë tellalli (kasneci) e do të thotë: ju s'kemi patë ditur gjë, shiheni pra se s'është ashtu siç thoshte njëri ose tjetri prej jush.

⁴ Vërtet që nuk është kthyer njeri, por ringjallja është e vërtetë sepse me qindra pejgamberë na kanë lajmëruar që ajo botë është e vërtetë. Kur çdo dava provohet me dy dëshmi atëherë kjo davaja e ahiretit me qindra mijë dëshmitarë përse të mos provohet e të mos pranohet? Në këtë botë ndodhen me miliona besimtarë që e besojnë këtë.

7.

*Kush e gatoj kupën dhe e pat përzjerë?
qysh kudzon i piri ta plasjë në terë
sa krerë sa pulpa sa duar të njoma
ç'dashuri i çpiku ç'mëri i ka thyerë?¹*

8.

*Zemra ç'është gjallja po ta kupëtonte
të pshehtat e Zotit kur vdes i zbulonte
nesër që s'ndjen fare ç'do të març vesh vallë
kurse je ndër vehte s'kupëton gjë sonte.²*

9.

*Nga ardhja, nga ikja jonë ç'dobi vallë
prej majit të shpresës ç'ish indi sa gjallë?
ndënë rreth të rrotës sa shpirtra të pastër
digjen bahen pluhur tymi ku ka dalë?*

10.

*Kur filloj të sillet ky tasi i artë
kur do gërmadhohet ky themel i lartë
me peshën e mendjes s'kuptohet kurrë
as që nuk peshohet me peshën e qartë.³*

¹ Dikush i shpiku nga dashuria, e dikush i thyen nga zemërimi?

² Si misteri i jetës ashtu edhe ai i vdekjes në atë jetë do të kuptohen. Hazreti Aliu thotë: njerëzit janë në gjumë, kur të vdesin do të zgjohen. Në vend të fjalës eknun – tashti, thashë sonte.

³ Mendja nuk mund ta mbajë atë barrë aq të rëndë.

11.

*Faqe trëndafilën as kush s'e ka pjekur
me koçkorë koha zemrën pa ia djegur
gjer u ça kërhëni shihe një qind degë
bukuroshes dora flokët s'i a ka prekur.¹*

12.

*Ata që përpiqen vrasin mëndjen janë
goftë lark si ca që më kot mjelin kanë
petkë mos-kuptimi të vishnin më mirë
se sot mëndjet vleftë sa një fill gjeth s'kanë.²*

13.

*Shkoj reja dhe bimën rish e lau me lot
pa verë renk-gjyli nuk jetohe dot
për ne vënt-dëfrimi kjo bim'është sot
për ta vënt-qëndrimi bima jonë mot?*

14.

*Stamnën-çini mbremë, mbi gurt e kam thyer
isha dehur bëra gjë të papëlqyer
stamna si ty isha, më tha por dhe tinë
si mua do bëhesh a mëndje-gënjyer!*

¹ Pa u munduar asgjë nuk shtihet në dorë.

² Sot s'mund të tregosh mendje, sepse askush s'ta pëlqen e askush nuk ta blen.

15.

*Krejt shokët për kokë në dorë s'na ngelnë
në këmbët e vdekjes një nga një u shkelnë
në mbledhët të jetës një lloj verë pinë
dy tre vollt më parë u dehn'e s'u qellnë.*

16.

*Para meje teje, kishte dit'e natë
për pun'është sjellë rrot e qjellit gjatë
hap sytë ngadalë të shkelç përmbi tokët
bebe-syri vajzash është pluhur'i thatë.*

17.

*Në ç'do fushë q'është një lulishte bërë
ato me gjak mbreti jan'yshqyer tërë
ç'do gjeth manushaqesh që mbleron nga toka
nishan-faqesh janë prej gocash me sërë!...*

18.

*Ç'do bimë që buzë-lumit ka bleruar
ka mbirë nga buz'e një vetij'ëngjelluar
mos shkel mbi ç'do bimë me çnder se ka mbirë
nga pluhuri i një faqe lales të uruar.*

19.

*Brënda në treg dije një poçar kam parë
ndër shqelmë një çopë balt'e kishte marë
balta po i thoshte me gjuhën e vetë
si ti kam qën'unë mos më mer pra zvarë.*

20.

*Poçarët kur dorën gjith në balt'e mbajnë
mëndjen e mentimin duhet mos ia ndajnë
shqelmin edhe grushtin, gjer kur do t'i a venë
baltë-trupash është, ç'pandehin ku janë?*

21.

*Kjo stamnë, si mua një ashik ka qenë
me zinxhir gërshetash, lidhur nga një hënë
sa për këtë veglën q'i sheh përmbi qafët
është krah-ashiku, të dashmen pat zënë.*

22.

*Në dyqan poçarësh, mbretnavet kam qenë
dy mijë kotruve, flisnin, s'qitnin zënë
në gjuhën e vetë një nga një më thanë
poçarët, me blerës, me shitës ku janë?*

23.

*Shkova te poçari, dhe në mentim rashë
mjeshtri vënë këmbën, mbi çotil të trashë
trimrisht i-u vinte, lufytë dhe vegla
marë krerë mbretrësh, këmbë lipsësh pashë.*

24.

*Këta të ngoposmit pluhur, baltë bërë
bërë iskra iskra larguar të tërë
ç'farë ver'e shkretë gjer ditën e hashrit
janë dehur s'ndejnë, flenë gjat'e gjërë.¹*

25.

*Pranë një poçari dije pata shkuar
prej baltës çdo frymë huner ka treguar
të hutushmit s'shohin por unë shoh bukur
baltën e t'im-eti ç'do poçar ndër duar.²*

26.

*Era trendafilin piqin i-a ka grisur
bilbili nga gaz i burbuqes zalisur
në hijet të tij ri, se këto burbuqe
në dhet do të derdhen, në kalbur, vitisur.*

27.

*Dolli kapitali nga dora ka sosur
prej dorës së mortjes sa zemra gjakosur
s'vjen njeri q'andejthi ta pyes një herë
qysh jan'ata bujtës atje të vendosur.*

¹ Saadiu thotë: Prej trupit tonë çdo balte do të jetë përhapur në faqen e dheut në të katër anët. Edhe vërtet, si të prishet trupi e të bëhet dhe, nëpërmjet ujrave dhe erës do të përhapet përmbi gjithë sipërfaqen e tokës, dhe do të jetë një shenjë prej trupave të të vdekurve.

² Vërtet që po të mendojmë drejt, do të shohim se Khajjami ka të drejtë që thotë që në çdo dyqan poçarësh që shkova, baltën e t'im eti pashë që po punohej e gatohej nëpër çotilet.

28.

*Ne jemi ca kuklla, qjelli me ne lot
nuk flas metafor po vërtet me thelp-plot
mbi trullin e jetës lojtëm disa dit
në kutit të çdukjes nga një ikmë kot.*

29.

*Coprat q'u këputnë dhe stolisin qjellin
vin'ikin dhe rishtaz botën qark e sjellin
një lloj kreaturë sa është Zoti s'ndalen
në prehrit të qjellit në gjit të dheut pjellin.¹*

30.

*Shih prej botës unë, ç'kam fituar? Hiç!
nga prodhim i jetës, ç'kam ndër duar? – Hiç!
jam një llambë gëzimi, me të shuar? – Hiç!
jam kup e Xhemshidit, me të thyer – Hiç!*

31.

*Zëre me të dashmen gjith jetën je çprehur
lezetet e botës shijuar pa çkrehur
me të sosur jeta doemos do t'ikësh
do ta shoq krejt jeta përmbi ëndër ngrehur.*

¹ Shumica e përkthyesve nuk e kanë kuptuar ajetin që Zoti është kurdoherë i gjallë. Yjet që shohim do të sillen përherë, dhe kur të dërmohën e të rroniten prapë Zoti si tokën ashtu edhe yjet do t'i krijojë në një formë tjetër që vetëm Ai vetë e di se si do të jenë.

32.

*Për xhami për kishë për gjë s'mëritoj
baltën e di Zoti se qysh ma gatoj
si qafir i varfër si kurv'e shëmtuar
as fë as mall fare, as parajs s'shpresoj.*

33.

*Njeriu një kupë është mëndja i fal nderë
nga dashja në ballët e puth një qind herë
ky poçar i botës ç'ka në kupën e bukur
e gaton dhe prapë e përplas në terë?*

34.

*Letr'e djalërisë, mjerisht m'u katos
pranver e gëzimit bubu m'u vjeshtos
kur zogu i gazit, ajo djalërija
kur ardhi kur iku s'di ku u vendos.*

35.

*Re'e verës, lales i-a lau faqet krejt
ngre kupën e verës tërdhel kape shpejt
kjo bimë që sot është vënt dëfrimi tënt
prej dherit tënt nesër do të mbijë drejt.*

36.

*Në rodhan të qjellit habitur gjithnjë
fener karagjozash në shembel për të
djelli është llambë dhe bota fener
ne si ca figura sillemi nd'atë!*

37.

*Në djalëri merrnim nga mjeshtri mësim
kur u bëmë vetë mjeshtër plot gëzim
shih fundin e fjalës në krye ç'na arth
si uj'ardhëm, ikëm si erë; mjerim!*

38.

*Në tokët një lule, qjelli po ta nxjerë
në çast do t'a fishknjë në baltët t'a shtjerë
t'ish zakon si ujit dhen' ta ngrinte reja
gjer në Hashër do rithte gjak nga mjaft të vlerë.*

39.

*Të vjetrit, të rinjtë të gjithë sa janë
një nga një si ardhën prapëz ashtu vanë
kjo e vjetra botë askujt nuk i mbetet
shkuan, shkojnë vinë dhe ikin mb'at-anë.*

40.

*Tru-lehtë s'ka vleftë figur'e truposur
qenka nëntë kat pra qjell'i tapinosur
bëj qejf se në botën e gjindjes e prishjes
një frym është jeta dhe ajo ka sosur.*

41.

*E pe këtë botë ç'pe s'është gjësendi
edhe ç'the ç'ndigjove s'ka vleftë kuvendi
an'e mb'anë botën shëtitke gjë s'është
në shtëpit u ndryshke, s'del gjë as nga këndi.*

42.

*Zëre se e kreve jetën pas dëshirës, fundi çë?
zëre se i shkove në kulmit së mirës, fundi çë?
zëre se e kape qindin si pas qejfit, fundi çë?
edhe një qint të tjera ta zëmë pas hires, fundi çë?*

43.

*Ah një vënt për çlodhje bota sikur t'ishte
kjo rruga e largët një krye të kishte
dhe pas një qint mijë vjetsh sikur t'ish shpresa
që prej dheut të mbinim si bar gjë s'na prishte?*

44.

*Aj' që çpiku tokën, qjellrat, yjet t'artë
mbi zemrat plot brengë la vulë të zjartë
se sa buzë kuqe sa gërsheta myshku
në pjatët të tokës i shtryku në baltë.*

45.

*Fat zakon të vjetër ke padrejtësinë
e gërmadhëzon botën nga mërija tinë
gjirin tënt moj tokë sikur të ta çajnë
sa trupa të vleftë në gjirin tënt rinë.*

46.

*Njeriu në gërmadhët q'është me dy porta
s'ka tjetër veç brenga dhe vajtje të forta
m'e lumtur një zemër që s'jetoj një frymë
m'i shprehur kush s'lindi prej mëmës nga bota.*

47.

*Ta kisha në dorë për të ardhur s'kisha
si ardha nuk shkonja i lirë kur t'isha
sa bukur do t'ishte në këtë gjërmadhë
ardhjes, ikjes, ndodhjes t'i qe shuar pisha.¹*

48.

*Qjelli si një tas por grykë-poshtë mbetur
ndënë të mentarët krejt shtypur e tutur
shih shishen prej dashjes me kupën si puthen
për buzej dhe gjaku i-u rjeth pa këputur.*

49.

*Rojtke dy tre qint vjet ha rojtke një mijë
vdekja prej gjërmadhës do të të përfshijë
mbret a lipcar tregjesh qënke por së fundi
që të dy një lloj nark kini kur t'ju vijë.*

50.

*Rrob-ngjyrërash' dhe er'rash gjer ku do jesh vallë
të keqit, të hishmit do t'i vish vërdallë?
ji çurkë-zemzemi, ji ujë-ngjallimi,
në gjirin e tokës fundi do bësh pallë!*

¹ Fjalë për fjalë do të thotë: të mos kisha ardhur, të mos kisha ikur e të mos kisha qenë fare.

51.

*Në të kam të mbrendshmin, pak të të qaj hallë?
para se krijohet ç'ish Ademi vallë?
nga balt'e helmueshme gatuar i gjori
jetoj veç një ditë, u ngrit dhe ka dalë!*

52.

*Qjellrat që veç brengës tjetër gja nuk shtojnë
pa marë të parët tjetër nuk po shtojnë,
ata që s'kan ardhur t'a dinë ç'po heqim
në këtë të shkretë s'vinë t'i shkurtojnë!*

53.

*Mos kërko prej motit zakon mirësisje
mos kërko prej fatit çështje pasurije
sa të kërkoksh barin sëmundja të shtohet
mbaj smunjen, barin ç'e kërkon s'ka hije.*

54.

*M'i bukur se mua s'ka tha trëndafili
pse më mundon kaqë inbiktar i tilli?
kush qeshi një ditë dhe nuk qau gjith vitin
në gjuhën e vetë i-u përgjegj bilbili.*

55.

*Kur si do mentari çargu nuk po nget
në dashç shtatë zeri qjellrat në dashç tetë
kur se vdekja çfaqet dhe dëshira ngel
ha krimbat, ha ujku të britkan mbi dhet!...*

Në një vend të dy strofat e fundit janë kështu:

56.

*Për dy ditë të zeza brengë do mos heq
për ditën që m'iku, për ditën që pret.*

57.

*Një frym është jeta ç'don gëzim rahat
në ç'do zerre baltë gjen xhemshid' kubad
jeta tënde, punrat e botës ç'ka krejt
gjumë, ëndra lajka një frymz; e pat.*

58.

*Shekuj do mos jemi bota do të jetë
prej nesh nam'e nishan fare do mos ketë
kur ne s'kemi qënë e ç'dëm e ka gjetur?
edhe kur nuk jemi, ajo është vetë.*

59.

*O fat gjith të poshtit i jep gjë e mall
banjë, mulli, shtëpi dhe oborr i fal
bukurosh'e lirët lën pengë për darkë
mallkim të ka hije tyh çargu topall.¹*

¹ Fjalë për fjalë: Çark.

60.

*Gjer kur pas largimit ç'krihesh bot e bot
gjer kur do të sillesh rrotull botës kot
shkuan, do të shkojnë, sërish vin'e shkojnë
nji frymë s'jetuam pas dëshirës dot.*

61.

*Kurse pas dëshirës s'eçka pun'e jonë
ç'dobi ka mejtimi; përpjekja gjithmonë
në mallëngjim mbytur jemi ne të ngratët
shpejt na duhet t'ikim me gjith q'ardhëm vonë.*

62.

*Nga gjith udhëtarët e rrugës së gjatë
kush ashtë këthyer që t'i themi ç'patë?
nd'udhët të lakmimit edhe të nevojës
mos lerë gjë prapa se s'vjen prap i ngratë!¹*

63.

*Si Zoti t'a kisha qjellin në dor'unë
do t'i-a kisha ç'kulur rrënjët me përdhunë
sërisht t'a krijonja ndryshe që bandilli
t'i arinte shpresës lehtë për çdo punë.¹*

¹ Kjo rubai është sipas ajetit: "Ve in jesteadbu hum femahum minel' muatebin", që do të thotë: Pas vdekjes edhe sikur njerëzit të kërkojnë që të kthehen përsëri në këtë botë për t'i plotësuar urdhërat e Zotit, nuk do t'ju jepet leje, nuk do t'ju dëgjohet lutja. Derisa është kështu, atëherë njeriu duhet që sa është gjallë të përpiqet që t'i plotësojë urdhërat e Zotit që të gjejë lumturinë e përfundimtare shpirtërore.

64.

*Kurse vdekja tënde është veç njiherë
gjith ky mjerim ç'është vdis dhe përmbaj nderë
ca gjak, ca pëgatë, nji grusht dej'lëkura
zere se nuk qenë, çë kjo breng' i mjerë!*

65.

*Nga zemra që s'merr vesh shpirti do më dalë
nga shpirt'i mundushmë bërtas vinj vërdallë,
pun'e botës nji soj qënkam s'qenkam unë
për ç'pun atëherë paskam ardhur vallë?*

66.

*Neve kemi rënë si një zog në lak
plagosur prej kohës gjithnjë në merak
kok-unjur në qarkut pa der e pullaz
pas dëshirës s'ardhëm as që shkojm aspak.*

67.

*Ah pa një dobi në të mjerët u çkrimë
në kudhrët të qjellit krye-posht'u grimë
mjerë ne të shkretët që sa çelmë sytë
sa rojtmë një frymë, shpresës s'i arimë.*

¹ Kjo rubai nuk është e Khajjamit.

68.

*Krejt ati q'i pshtetesh duket miku tënt
është armik po deshe ta vërsh me mënt
sot po e don koha të zesh miq fort pak
më mirë së largu t'i kesh se në kënt.*

69.

*Të jesh sipër qjellit përdhe të rëzojnë
në kryet të fatit ji të poshtërojnë
sa të mundç padijen ti prej vehtes çpore
mos prish qejf që bota krejt të të kërkojnë.*

70.

*Të kesh bukuroshen, verën, musikarin
dhe buzën e lumit, lulet edhe barin
mos kërko më mirë, ç'nget pisën e fikur
në pastë ky është parajs për të mbarin.¹*

71.

*Del prej pijetores një plakush i gJORë
në sup sexhxhadenë dhe kupën në dorë
sa e pash'i thashë plakush ç'të ka ngjarë?
pi më tha se bota qenka er' e borë.*

¹ Kjo rubai nuk është e Khajjamit.

72.

*Tani që në botët munt të bësh qejf djalë
don zemr' e bandillit në fushet të dalë
në ç' do degë-druri dor e Musajt duket
ç' do bimë nga frym' e Isajt duket gjallë.¹*

73.

*Kur hyri në kopshtit bilbili i pirë
trëndafilin' kupën i pa qeshnin mirë
në gjuhën e vetë në vesht më tha mua:
më s'këthehet jeta pi sa ke dëshirë.*

74.

*Trupi t'i ngjet tëndes Hajjam veri mënt
shpirti është mbreti, tenda është kënt
shërbëtor i vdekjes tënden e përmbys
kurse mbreti ngrihet shkon në tjetër vënt.²*

75.

*Me një bukuroshe në stinën e verës
munde një lëndinë plot stamnën e verës
pranë të padiçmit kjo sado s'pëlqehet
paraqs në mentofsha jam më qen i terës.¹*

¹ Dora e Musait tregonte një mrekulli që kur e çelte pëllëmbën ajo shkëlqente si dielli dhe shikuesve u vriste sytë. Edhe fryma (shpirti) i Isait gjërave të vdekura u jepte shpirt. Flitet me metaforë se këto mrekulli duken sheshit nëpër bimët e nëpër drurët.

² Kjo rubai s'është e Khajjamit por ia kanë ngjeshur të tjerët.

76.

*Shkëlqen ngjyrë-kuqja në kupët plot gas
udi dhe llauta buçet me avas
nga kupa e verës sufiu kur nuk ndjen
prej nesh një qint orë lark se; është pas.²*

77.

*Kur është' e vërtetë vdekja ç'ardhëm vallë?
udhën e lakmimit të masim sa gjallë
kurse e don puna gjatë nuk na lenë
prej rrugës shkujdesur ç'rimë ç'bëjmë pallë?³*

78.

*Lavdërues i verës gjithmonë kam qenë
dhe veglat e saja krejt më janë dhënë
në paç mjeshtër mëndjen këtu sufi tinë
ta dish se ky mjeshtër është robi tenë.⁴*

79.

*Kjo gërmadhë e vjetër kjo bota me famë
çlodhina e kalit larush mingjes, mbramë
tryezë; ka mbetur nga qindra Xhemshidë¹*

¹ Një bukuroshe që është gatuar si gocat e parajsës. Unë kur të fundosem në detin e ashkut dhe të më zbulohen të gjitha bukuritë e misteret e Zotit, a do të më vijë ndërmend parajsa?

² Një njeri që është dhënë pas faljes por verën e ashkut të Zotit s'e ka pirë, ai prej nesh njëmijë orë larg le të jetë.

³ Atëherë duhet të mendohemi se çfarë do të çojmë atje.

⁴ Shagjerdi çirak = Kurdoherë ashkun e Zotit e kam lavdëruar.

qoshk q'i janë pshtetur me qindra Behramë.²

80.

*Shpirti im e tëndi sa lenë folenë
në varrin t'im tëndin nj'a dy plitha venë
pastaj për të ndrequr të tjerëvet varet
pluhurin t'im e tëndin në kallëp e lenë.*

81.

*Prej sakiut më mbeti dhe një regetimë
nga bashkim i botës veç grindjes gjë s'dimë
prej verës së mbrendshme na mbeti një kupë
nga jeta s'di ç'mbeti shkoj si vetëtimë!*

82.

*Në shqelmin e mortjes kurse dorëzohem
dhe nga rrënj e shpresës së jetës rëzohem
mos ma bëni baltën t'ime veç se shishe
ndro mbushet me verë, ringjallem, gëzohem!*

¹ Xhem dhe Xhemshid është emri i një mbreti të madh me famë nga brezi i parë në Persi që quhen bishdadijan – shumë të drejtë.

² Behrami është një mbret persian i cili ka qenë shumë i dhënë pas gjahut dhe një ditë hyri në një shpellë mali duke ndjekur një gomar të egër dhe mbeti atje dhe nuk doli më. Në persisht është bukur sepse si varrit ashtu edhe gomarit të egër i thojnë gjur, pra thuhet se Behrami ndoqi gjurin por gjuri e kapi atë. Kal'ablak (larosh) është dielli.

83.

*Gjer kur do të më brejë kam a s'kam kjo fjalë?
a do ta shkoj jetën me lumturi vallë?
mbush kupën me verë se nuk e di unë
fryma që fut brenda jasht' a do të dalë?*

84.

*Ti në qofsh i dehur Khajjam ri bëj pallë
me një faqe-ndritur në ndenjç qite mallë!
kur fundi i botës një mos-qenje është
zere se s'ke qenë bëj qejf sa je gjallë?!¹*

85.

*Prej mejhanes tonë arth zë pa gëdhirë
q'o bandill' i humbur pa mënt e i pirë!
ngreu ta mbushim kupën me verën e kuqe
pa na u mbush kupa: vdekja pa arrirë.*

86.

*Me kupën e verës zemrën ta gëzonje
t'ikmen, të pa arthmen të mos e kujtonje.
Shpirtin e burgosur q'e ke pak dit hua
prej frerit të mëndjes pak ta libëronje.*

¹ Lezeti më i madh në këtë botë është ai shpirtëror e jo qejfi i epshit.

87.

*Pashë një zog rinte mbi kalat të Tusit
ndër thonj ja kish shtënë kryet Qeqjavusit
mjerë mjerë kokës i thosh ajy zogu
ku janë këmbanat e zhurma e Qusit.¹*

88.

*Kur në këtë gjermadhë s'kemi vënt përherë
faj i madh po rojtmë pa sysk' e pa verë
e çpikur e amshme qënka o trim bota²
nuk më hyn në punë kur t'iki si erë!*

89.

*Një mentar në gjumët më tha ngreu o lumë!
trëndafil' i gazit s'i u çel kujt me gjumë
ç'po punon një punë q'është shoq i vdekjes
ngreu se për të fjetur në dhet ke vakt shumë.³*

90.

*Hipokrisë perden nesër do t'i-a fshtjell
me thinjë në krye verën do ta ndjell
kup' e jetës s'ime shtatëdhjetën zu
ku e gjej këtë gaz kur dhe sot të ngel?¹*

¹ Tus është një qytet shumë i vjetër në Persi. Prej këtij qyteti kanë dalë shumë njerëz me famë si Firdeusi dhe Nasiruddini etj. Qeqjavusi është një mbret nga brezi Kijanijan. Qus është boria, daullja ose fyelli.

² O zemër e pastër, vallë gjer kur do të merresh me çështjen që gjithësia nuk është e shpikur, kurse unë do të shkoj sido që të jetë. Kjo rubairë nuk më duket e Khajjamit.

³ Mos e shko jetën me gjumë, por sa je gjallë kujto Zotin.

91.

*Bukurosh ngre kupën' stamnën në ç'do stinë
sillu rreth lëndinës buzë-lumit tinë
se çarku i shkretë se sa faqe hëna
i bën qindra herë kupa dhe lagjinë!²*

92.

*Kap kupën si lalja në Nevruz në dorë
me një faqe-lale në gjeç në këtë orë,
pi me lumturi pra, se kjo rrot e kaltërt
dhe tynë si tokën të ve posht' i gjerë!*

93.

*Para se do heqim prej kohës përpjekje
bashkërisht të pimë kurse kemi vdekje
që kjo rrot e qjellit as një gëlltim ujë
nuk na fal kur vdesim por na le në heqje!*

94.

*Kur jeta do shkojë ëmbël hidhët s'shihet
kurse ena mbushet Bagdad' Belh rë s'vihat
pi se pas nesh hëna shumë shekuj radhë
do rihet do hahet, do hahet do rihet.*

¹ Gjer sa u bërë shtatëdhjetë vjeç lëvize sa andej-këndeje, të paktën këto dy-tre ditë që të kanë mbetur merru me Zotin!

² Sa pa u bërë plidh, tjegëll e stamnë, dija vlerën jetës dhe mos e shko kot.

95.

*Nga shish'e këthjelltë jakutën ma bjerë
çdo i lir e ka mik, të dashur përherë
kur e di fort bukur jet'e baltovinës
ikën shpejt si erë mos ri bjemë verë!*

96.

*Faqe-trëndafilën shpirti im ngaherë
ma kërkon, dhe kupën t'a mbaj plot me verë
sa pa pjekur iskrat tok me tërësinë
do ta marr krejt pjesën kur do shkoj si erë.*

97.

*Me ren'e Nevruzit¹ fusha lau fytyrën
koha zemër thyer rish e ndëroj ngjyrën
me një qime-njomë pi tok në lëndinë
për një gas që bima prej sij e ka lyrën.*

¹ "Nevruz" – Dita e nëntë e marsit allaturka. Nev-e re dhe ruz-ditë. Thuhet se mbreti Xhemshid i Persisë së vjetër, një ditë marsi kishte mbushur të nëntën ditë dhe dielli pati hyrë në shkallën Shqerë, duke qenë i veshur me petka (rroba) të reja e shumë të bukura, doli para kabinetit dhe tha: "Ejne..." – kjo është ditë e re. Kur erdhi viti tjetër, të gjitha ministrat dhe parësia u veshën me veshje të reja dhe ia uruan mbretit festën. Kjo ditë për këta mexhusë mbeti si ditë bajrami (feste) dhe u quajt: Nevruz. Çudi! Kurse Hazreti Aliu 19-20 vjet para hixhretit lindi në ditën e hënë Xhumade-l-ula, e disa njerëz në datëlindjen e tij e njohin nevruzin. Këtë e di e gjithë bota se jo vetëm arabët por e gjithë bota islame gjer më sot patën përdorur muajt hënorë e jo muajt diellorë. Muajt diellorë megjithëse u pranuan në kohën e mbretit Xhelaluddin Selxhukut, prapëseprapë ngjarjet shënoheshin në muajt hënorë. Nuk e di se ku e gjetën nevruzin për datëlindjen e Aliut! Megjithëse kam kërkuar të gjitha rregullat e hisabit (llogarive) s'munda ta gjej gjëkund.

98.

*Mos e mbill në zemër drun'e brengës tinë
librin e gëzimit këndo në ç'do stinë
pi dhe në vent sille dëshirën e zemrës
sa do të rrish; dihet, do shkosh në greminë!...¹*

99.

*Kur në fillim ardhjen, në dorë s'e pata
kur pa mbushur shpresën ikjes m'i vjen data
ngreu përvish piqinë bjem'o çun i çkafët
do t'i laj me verë pra brengat e gjata.*

100.

*Ike, ardhe, dofta më kafshë je bërë
emri të pat humbur ndër njerëzit tërë
gjith thonjtë t'u mblodhën dhe t'u bënë thundra
mjekra të shkoj prapa t'u bë bisht i gjërë.²*

101.

*Një ditë që t'iku hiç mos e kujto
mos bërtit për nesër ç'ke mos u mento
mos i-u pshtet të shkuemes dhe të pritmes ti
hë për hë shih qejfin prej jetës fito!*

¹ D.m.th. pi për gëzimin e një miku të dashur sepse kjo bimë sot prej baltës së tij ka mbirë.

² Kjo rubai s'është e Khajjamit, lë që nuk është as në formën e rubaisë por edhe nga besimi kuptohet që nuk është e tij. Fjala "bel hum" është marrë prej Kur'anit, d.m.th. ndofta ka qenë edhe më i humbur se kafshët. Ky lloj besimi është i budistëve që quhet tenasuh "transformimi i shpirtit".

102.

*Ne sot pa përpjekur duart e bashkimit
brenat për t'i shtypur shqelmi gëzimit
pa gdhirë duhet ngritur dhe të pimë
se ky prapë feks në; në dhet të harimit.¹*

103.

*Që kur jam ndër vehte esëll nuk kam qenë
makar nat'e Kadrit po xurxull kam rënë²
me kupët ndër buzë gjë për gjë me qypin
gjër në mëngjes shishen për fyti kam zënë.*

104.

*Ngjyrë trëndafilën, mëngjes është ta ngasim
dhe shishen e nderit mbi gur ta përplasim
shpresa fort të gjata t'i lem'ë të kapim
zullufet e gjata, drurët t'i kërcasim.*

105.

*Të nesërmen sipër kur s'ta mer njeri
zemrën e helmuar gazmoje tani
në hënë e plotë pi hënë se hëna
do të na kërkojë po s'na gjen ani.*

¹ Mëngjesi shumë kohë përmbi ne do të duket, por ne nuk do të marrim më frymë, pra, do të shkojmë kot.

² Ashikët e Zotit Natën e Kadrit duhet të jenë më të dehur me verën e ashikut të Zotit.

106.

*Zakoni im është pirje dhe gëzim
feja ime është as fë as mohim
i them botës nuse ç'kurorë ke ti?
gas i zemrës tënde, tha: Niqahi im!¹*

107.

*Verën ngjyrë-kuqe falma saki pak
derth nga gryk' e shishes verë-dhënës gjak
veç verës të pastër të brendshmin mik s'kam
mbushe na fal kupën pa rënë në lak.²*

108.

*Saki! Sa gas lulja, edhe bim e re
shijoje se javën që vjen bëhet dhe
pi, mblith trëndafilë se pa hapur synë
lulja bëhet baltë, bima; shkrump; s'e ke.*

109.

*Falma atë verën që shpirti yshqehet
sado që fort rëndë prej saj i kam kryet
në dorë ma lerë kupën; preçart bota
jeta do më shkojë si er'e s'këthehet.¹*

¹ Niqah (Nikah) – të hollat që i paguhen nuses si peshqesh ose si veresi për kurorën e saj. Nusja e kësaj bote sekrete thotë: "unë prej teje o ashiku i gjorë nuk dua të holla kurore, dua vetëm që zemrën ta kesh të gëzuar e të të shoh të lumtur.

² Veç dashurisë që të kesh karshi Zotit, s'ke tjetër mik ose kapital për veten tënde.

110.

*Shih ç'i thotë patës një peshk që përzhitet
vallë uji prapë në lumët a ngjitet?
Ne të dy tha pata si të na përzhitin
det a qiq u bëka bota, për ne ç'prietet?*²

111.

*Në redhin e qjellit që fundi s'i dihet
me gëzim pi verë se koha keq shihet
kur radh'e mundimit të vjen ah mos thirë
kjo kupë me radhë nga gjith do të pihet.*³

112.

*Kur petkën e kaltërt manushaqja vesh
era, trëndafilët prehrin i-a përvesh
mentar është'ajy që me një trup argjënt
pi verë dhe kupën mbi gurt e përshesh.*⁴

¹ Të gjitha janë si era, vetëm dashuria tek Ai është e përhershme. "Ma indekum jenfidu ve ma indall-llahi bakin" = Ato gjëra që ndodhen tek ju të gjitha sosen porsi era, ndërsa ato çfarë ndodhen pranë Zotit janë të përhershme.

² Njeriu kurrë nuk kthehet përsëri, prandaj duhet që jetën të mos e shkojë kot por të mendohet se çdo të mirë ta marrë me vete.

³ Kjo botë e shkretë është gjithë brenga, prandaj duhet të mos trumbëllohet.

⁴ Ashiku i vërtetë duhet të digjet në bukurinë e Zotit dhe të jetë i dehur, dhe të mos e çajë kokën për dertet e kësaj gërmadhe.

113.

*Ngreu dhe mos të brejë breng'e botës trim!
shih qejfin një frymë ta shkosh me gëzim
bota në natyrët besë po të kish
nga tjetri s'të vinte radha për dëfrim.*¹

114.

*Për të shtypur neve rrot e qjellit qark
qëllon të na marë shpirtin nuk ri lark
ri mbi bimër mbushe kupën se më s'mbet
që prej baltës tonë mbleron bima vark.*

115.

*Pa saki pa verë jeta s'ka lezet
po s'qe zërth'i fyellit mbledhja s'ka kimet
gjith punrat e botës kur po i vërej
nuk qenkan gjë fare veç pija e shkret.*²

116.

*M'e njomë se gjyli je me shtat servinë
mos e lësho kupën dhe gjylit piqinë
para se del ujku i mortjes ta grisjë
ty linën e jetës porsi gjylit gjinë.*

¹ Këtu fjala "Kudheran" është përdorur dy herë. "Xhihan kudheran" = bota e përkohshme (kaluese), dhe e dyta "Kudheran" = shkues, kalues, d.m.th. një emër që tregon një cilësi dhe e dyta një folje që tregon urdhër.

² "Naji Iraki" = Xhuraja e Bagdadit që jep një melodi të veçantë. Në këtë botë, veç dehjes me verën e ashikut të Zotit s'ka gjë tjetër.

117.

*Para se të shuhet emri nga kjo jetë
pi se sa hyn brënda brengën t'a lan vetë
para se gjymturat një nga një do ç'thuren
gërshetat e putit çthuri ç'ri i shkretë?¹*

118.

*Veç rrugë-bandillësh-mejhanesh mos mbaj
verës e xhurasë, mikut mos iu ndaj
në dorët mbaj kupën dhe mbi sup lagjinë
bukurosh pi verë ç'flet kot mos u qaj.²*

119.

*Pas vehtes gjer kur ti do të bijesh vallë?
pas kamjes pas skamjes do të vish vërdallë?
pi se sa të rojmë do na ndjekin brengat
më mir'është gjumi a dehur sa gjallë!*

120.

*Dhe kjo dita iku prej nesh pa gëdhirë
si lumi a era mundë shkretëtirë
sa të jem s'helmohem për këto dy dit unë:
për ditën e djeshm, tjatra s'ka arrirë.³*

¹ Put = Bukuroshja. Për metaforat e këtyre kemi folur shumë herë.

² Ndiq rrugën e ashikëve të Zotit.

³ Kjo rubai është krejt e çalët, dhe duket që nuk është e Khajjami.

121.

*Mëngjestar këndezi a di se bërtet?
në kohët t'agimit pa pushim thëret;
në xham të mëngjezit ta treguan tynë –
t'iku dhe një natë s'ke haber, medet!*

122.

*Si petrit nga bot'e pshehtë fluturova
së poshti përpjetë shkova kupëtova
aty njeri s'gjeta të pshetat t'i dijë
nga dera që hyra dolla më s'qëndrova.*

123.

*Nga herë me verë o miq të m'yshqeni
si jakut të zbethmin tim të ma shkëlqeni
porosit: pas vdekjes me verë më lani
një kërcu hardhije për tabut të gjeni.*

124.

*Një ka në qjell quhet shënjëz o mentarë
tjatri ndënë tokët pshehur s'është parë
si të pa-dyshimtët çil syrin'e mëndjes
në mes të dy qeve shih një grusht gomarë.¹*

¹ Këtu Khajjami tallet me ata që besojnë se toka qëndron përmbi kanë. Kjo është një përrallë e çifutëve por mjerisht është futur edhe në librat e muslimanëve. Pervin është squka që përmban shkallën e kaut. Khajjami ata që besojnë se toka qëndron përmbi kanë i quan gomarë.

125.

*O Zot pse ma theve ibrikun e verës?
dhe ndrynin e qejfit pse m'i a shtire derës
ma derdhe në tokët ngjyrë-trëndafilën
u dehe? M'u thaftë e dalça prej terës.¹*

126.

*Ka hije të digjesh i djekmi Umer!
dhe zjarr'i skëterës nga ty flakë mer!
gjer kur do të thuash pastë ndjes' Umeri
Zotin për mëshirë nëson kalander?*

127.

*Kur çel trëndafili ngjyrë-trëndafilën
me naj, me qithare pije me bandillen
do të pi; i lumtur të roj i gëzuar
s'pike; ti ha zift pra shko çaje pafillen.²*

128.

*Llamotitas! Sikur t'ishte Aliu gjallë
asnjë nuk do linte i grinte me pallë
talleni me Kur'anin që zbriti nga Zoti
Ç'dënim ju jep nesër Zoti Dhul-Xhelal!*

¹ Kjo rubai s'është e Khajjamit.

² Kjo rubai është marrë nga rubaijjati i Saadiut dhe i është vënë Khajjamit.

129.

*Kurrë zemra ime pa ditje s'ka qënë
pa zgjidhur s'më mbeti e pshehtë me thënë
kur pas mendjes s'ime po e vërej mirë
jeta gjeti fundin as gjë s'paskam nxënë.¹*

130.

*Në botët gjynahe kush s'punoj më thuaj
gjynah kush nuk bëri qysh jetoj më thuaj
me të keq të keqen po të na shpërblesh
midis meje teje ç'fark është më thuaj.²*

131.

*Bota një figurë nga jet'e kahtitur
xhejhuni një shënjë lotsh që kemi qitur
skëtera shkëndije nga mundimet t'ona
parajsi një frymë çlodhjes që ka mbetur.³*

132.

*Mos e shiko burën Zot dijesh të jetë
shih të mbajë fjalën dhe besën të ketë
buri që kryen fjalën q'i ka dhanë tjetrit
sa pandeh më shumë aji del përjetë.⁴*

¹ Kjo rubai është e Fahrudhin Raziut.

² Edhe kjo rubai është e Fahrudhin.

³ D.m.th. bota është gjëmadhë e vjetër. Lumi Xhejhun rrjedh nga lotët që kemi derdhur ne. Skëterra është nga zjarri i mundimeve tona që kemi hequr dhe parajsa është një frymë çlodhjes.

⁴ D.m.th. ai burrë që e mban fjalën është shumë njeri i lartë.

*Ashku krye-faqja e botës shpirtënore
mbret-vjersha e librit krye-djalësore
o ti që s'di fare ç'është dashuri
ta dish ashku është jeta gjallësore.¹*

Fundi i Pjesës së Parë të Rubaijjatit.

¹ Sa për dashurinë njerëzore është mos-tradhtimi i asnjërit deri sa të vdesin. Qëllimi është dashuria e vërtetë karshi Zotit e Profetit të Tij...

Dy fjalë si përfundim ...

Rubairat (Rubaijjati) e Umer Khajjamit, të përkthyer në gjuhën shqipe nga një dorë mjeshtërore si ajo e Hafiz Ali Korçës, është padyshim një nga kryeveprat botërore të sjella, për fatin tonë, edhe në tryezën tonë shqiptare, për të shijuar dhe për të përfituar sa më shumë prej fryteve të tyre. Këto janë disa vjersha në vargje (rub'a'i – d.m.th. katrorë në arabisht, ku rrokja e fundit e vargut të parë, të dytë dhe të katërt përputhen me njëra-tjetrën) të cilat bëjnë fjalë për jetën në të cilën jetonte vetë Khajjami, por edhe këshilla të vlefshme edhe për kohën tonë. Kjo buqetë trëndafilash është padyshim edhe përkthimi më serioz dhe më i saktë në gjuhën shqipe, ndryshe nga ai i Nolit, i cili e përktheu thjeshtë nga gjuha angleze, përkthyer nga Fitzgeraldi. Hafiz Ali Korça që në hyrje të këtij përkthimi i tërheq vërejtjen Nolit për pasaktësitë që ka përkthimi dhe botimi i tij në shqip. Ndërsa Noli në përkthimin e tij na del me një pseudonim, atë të Rushit Bilbilit (duhet pasur parasysh se Noli në kohën e tij ka përdorur disa pseudonime të ndryshme, dhe si për çudi të gjitha i ka pasur me emra muslimanësh), Hafiz Aliu nuk nguroi që ta nxirrte këtë libër me emrin e tij të vërtetë, bile në kohën më të vështirë kur diktatura komuniste-ateiste po merrte tatëpjetën. Dhe kjo nuk ka se si të shpjegohet ndryshe për Nolin, se ai mund të ketë pasur edhe tendencë të tjera për ta treguar atë pjesë islame që përmbajnë rubairat në këtë libër si diçka banale dhe të pavlerë, duke treguar p.sh. për çështjet në lidhje me verën (alkoolin) ose femrat (çupat siç i përmend Noli), dhe duke dashur që njerëzit, megjithëse me shumë mangësira dhe pa i kuptuar, ta pranonin përkthimin e tij si të mirë dhe të pastër nga ana e përkthimit e ajo gjuhësore. Padyshim që Noli nuk e ka ditur persishten, dhe nuk ka studjuar mbi rubairat e sakta, ashtu siç bëri Hafiz Ali Korça ku

këtu tregon se Khajjamit shumë prej rubairave të tij i janë futur prej të tjerëve, me qëllim e pa qëllim. Një ndikim shumë të madh në mosnjohjen prej shqiptarëve të përkthimit të Rubairave nga poliglotti, dijetari, shkencëtari dhe atdhetari i madh shqiptar, Hafiz Ali Korça, ka luajtur edhe sistemi diktatorial komunist, ku shumicën e librave që kishin të bënin me fetë në përgjithësi, e atë islame në veçanti, i morën e i dogjën, dhe në këtë mënyrë figura e madhe e Hafiz Ali Korçës mbeti e panjohur për shumë vjet, dhe me to edhe shumë botime e shkrime të tij.

Prapëseprapë, ne jemi shumë të lumtur që më në fund lexuesit e nderuar të cilët kanë qenë të painformuar për ekzistencën e një përkthimi të tillë, tashmë mund ta kenë në shtëpitë dhe bibliotekat e tyre këtë kryevepër botërore-orientale, ku pas çdo leximi ata do të mbetm tepër të kënaqur.

Personalisht, në lidhje me ribotimin e këtij libri dhe përgatitjen e tij, dua të falenderoj përzemërsisht të gjithë ata që na ndihmuan nga ana teknike, morale e financiare, pa ndihmën e të cilëve ky botim nuk do të mund të shihte dritën e botimit; dhe një falenderim të veçantë do ta kisha për dhëndërin dhe nipin e Hafiz Ali Korçës të cilët më dhanë të drejtën me shkrim për ribotimin e tretë të Rubaijzatit të Umer Khajjamit në gjuhën shqipe.

Ermal BEGA

Tiranë, më 30/01/2006

CIP Katalogimi për botim BK Tiranë

Omar Khayyam

Rubaijjati : Katrorët e Umer Khajjamit / Omar Khayyam ; përkth. shqip në vjershë H. Ali Korça ; përsht. e përg. Ermal Bega. – Bot. i 3-të. – Tiranë : Rinia e së Ardhmes, 2006.

...f. ; ...cm.

Libri sipas botimit të vitit 1930. – Botimi përmban dhe interpretime mbi përkth.

ISBN 99927-917-5-6

821.222.1 -1

811.18 '255.4 = 222.1